

ISSN 2791-0954 [Print]
ISSN 3079-7888 [Online]

Eurasian Journal of International Law
(EAJIL)
2026, Number # 1 (17)

Еуразия халықаралық құқық журналы
(ЕАХҚЖ)
2026, № 1 (17) Нөмірі

Евразийский журнал международного права
(ЕАЖМП)
2026, Номер № 1 (17)

EAJIL is included in the List of peer-reviewed scientific publications in which the main results of research within the framework of dissertations submitted for defence to the dissertation councils of RUDN must be published (Order of the Acting Rector of RUDN University A.A. Kostin No. 480 dated July 29, 2025).

ХҚЕАЖ РУДН диссертациялық кеңестерінде қорғауға ұсынылатын диссертациялар шеңберіндегі зерттеулердің негізгі нәтижелері жариялануы тиіс рецензияланатын ғылыми басылымдар тізіміне енгізілген (2025 жылғы 29 шілдедегі РУДН университетінің Ректорының м.а. А.А. Костиннің № 480 бұйрығы).

ЕАЖМП входит в Перечень рецензируемых научных изданий, в которых должны быть опубликованы основные результаты исследований в рамках диссертаций, представляемых к защите в диссертационных советах РУДН (Приказ и.о. Ректора РУДН А.А. Костина №480 от 29 июля 2025 г.)

Founded in 2022
2022 жылдан бастап шығады
Издается с 2022 года

Astana, 2026
Астана, 2026
Астана, 2026

Published 4 times a year
Жылына 4 рет шығады
Выходит 4 раза в год

Бас редакторлар: **Ербол Абайділданов**, з.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті (Астана, Қазақстан Республикасы);

Аслан Абашидзе, з.ғ.д., проф., П.Лумумба атындағы Ресей халықтар достығы университеті (Мәскеу, Ресей Федерациясы).

Бас редактордың орынбасары: **Жанат Кулжабаева**, з.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті (Астана, Қазақстан Республикасы)

Жауапты хатшы: **Роза Акшалова**, PhD, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті (Астана, Қазақстан Республикасы)

Техникалық хатшылар: **Бекмырза Қаражан**, PhD, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті (Астана, Қазақстан Республикасы); **Парзад Юсифова**, з.ғ.к., Ресей халықтар достығы университеті (Мәскеу, Ресей Федерациясы).

Редакция алқасы

Адель Абдуллин	з.ғ.д., проф., Қазан (Еділ бойы) федералдық университеті (Қазан, Ресей Федерациясы)
Дамир Бекяшев	з.ғ.д., проф., Ресей Сыртқы істер министрлігі жанындағы МГИМО (Мәскеу, Ресей Федерациясы)
Бекбосун Бөрүбашов	з.ғ.д., проф., Қырғыз-Ресей Славян университеті (Бішкек, Қырғыз Республикасы)
Елена Довгань	з.ғ.д., проф., Беларусь мемлекеттік университеті (Минск, Беларусь Республикасы)
Мира Куликпаева	PhD, Қазақстан Республикасы Президенті Мұрағатының білім беру жобалары және халықаралық ынтымақтастық орталығының жетекші сарапшысы (Астана, Қазақстан Республикасы)
Ришат Нигматуллин	з.ғ.д., проф., Уфа ғылым және технологиялар университеті (Уфа, Ресей Федерациясы)
Алишержон Саидмухторов	з.ғ.к., доцент, Тәжікстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясының саяси процестер, дипломатия және ғаламдану мәселелері ғылыми-зерттеу институты (Душанбе, Тәжікстан Республикасы)
Жұлдыз Сайрамбаева	з.ғ.к., доцент, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті (Алматы, Қазақстан Республикасы)
Марат Сарсембаев	з.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті (Астана, Қазақстан Республикасы)
Александр Солнцев	з.ғ.к., доцент, П.Лумумба атындағы Ресей халықтар достығы университеті (Мәскеу, Ресей Федерациясы)
Шолпан Тлепина	з.ғ.д., проф., Қазақстан Республикасы Президентінің мұрағаты (Астана, Қазақстан Республикасы)

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қ. Сәтбаев к-сі, 2, 325 каб.

Тел.: +7(7172)709-500 (ішкі 31-245; 31-267). **E-mail:** eajil0809@gmail.com

web-site: <https://eajil.enu.kz/index.php/main>

Меншіктенуші: “Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті” коммерциялық емес акционерлік қоғам. Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінде тіркелген. Тіркеу куәлігі: № KZ27VPY00047364 (30.03.2022).

Мерзімділігі: жылына 4 рет.

Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қажымұқан к-сі, 13/1, тел.: +7(7172) 709-500, (ішкі: 31-434)

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Chief Editors: **Yerbol Abaideldinov**, *Doctor of Law, Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University (Astana, Republic of Kazakhstan)*;

Aslan Abashidze, *Doctor of Law, Professor, P. Lumumba Peoples' Friendship University of Russia (Moscow, Russian Federation)*.

Deputy Editor-in-Chief: **Zhanat Kulzhabayeva**, *Candidate of Law, Associate Professor, L.N. Gumilyov ENU (Astana, Republic of Kazakhstan)*.

Executive Secretary: **Roza Akshalova**, *PhD, L.N. Gumilyov Eurasian National University (Astana, Republic of Kazakhstan)*.

Technical Secretaries: **Bekmyrza Karazhan**, *PhD in Law, L.N. Gumilyov Eurasian National University (Astana, Republic of Kazakhstan)*; **Parzad Yusifova**, *Candidate of Law, Peoples' Friendship University of Russia named after P. Lumumba (Moscow, Russian Federation)*.

Editorial Board

Adel Abdullin	<i>Doctor of Law, Professor. Kazan (Volga Region) Federal University (Kazan, Russian Federation)</i>
Damir Bekyashev	<i>Doctor of Law, Professor, MGIMO University, Ministry of Foreign Affairs of Russia (Moscow, Russian Federation)</i>
Bekbosun Borubashov	<i>Doctor of Law, Professor, Kyrgyz-Russian Slavic University (Moscow) Bishkek, Kyrgyz Republic)</i>
Elena Dovgan	<i>Doctor of Law, Professor, Belarusian State University (Republic of Belarus, Minsk)</i>
Mira Kulikpayeva	<i>PhD in Law, Leading Expert of the Center for Educational Projects and International Cooperation of the Archive of the President of the Republic of Kazakhstan (Astana, Republic of Kazakhstan)</i>
Rishat Nigmatullin	<i>Doctor of Law, Professor, Ufa University of Science and Technology (Ufa, Russian Federation)</i>
Alisherjon Saidmukhtorov	<i>Candidate of Law, Associate Professor, Academy of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan (Dushanbe, Republic of Tajikistan)</i>
Zhuldyz Sairambayeva	<i>PhD in Law, Associate Professor, Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Republic of Kazakhstan)</i>
Marat Sarsembaev	<i>Doctor of Law, Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University (Astana, Republic of Kazakhstan)</i>
Alexander Solntsev	<i>PhD in Law, Peoples' Friendship University of Russia named after P. Lumumba (Moscow, Russian Federation)</i>
Sholpan Tlepina	<i>Doctor of Law, Archive of the President of the Republic of Kazakhstan (Astana, Republic of Kazakhstan)</i> .

Editorial address: 2 K. Satpayev Str., Astana, Kazakhstan, 010008 **Тел.:** +7(7172) 709-500, (ext.: 31-245; 31-267). **E-mail:** ejil0809@gmail.com **web-site:** <https://ejil.enu.kz/index.php/main>

Owner: Non-profit joint-stock company “L.N. Gumilyov Eurasian National University”. Registered by the Ministry of Information and Social Development of the Republic of Kazakhstan. Registration certificate: KZ27VPY00047364 (30.03.2022). Periodicity: 4 times a year.

Address of printing house: 13/1 Kazhymukan Str., Astana, Kazakhstan, 010008; tel.: +7(7172) 709-500, (ext.: 31-434).

© L.N. Gumilyov Eurasian National University

Главные редакторы: **Ербол Абайдельдинов**, д.ю.н., проф., Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева (г. Астана, Республика Казахстан);
Аслан Абашидзе, д.ю.н., проф., Российский университет дружбы народов им. П. Лумумбы (г. Москва, Российская Федерация).

Заместитель главного редактора: **Жанат Кулжабаева**, к.ю.н., доцент, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева (г. Астана, Республика Казахстан);
Ответственный секретарь: **Роза Акшалова**, PhD, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева (г. Астана, Республика Казахстан).

Технические секретари: **Бекмырза Каражан**, PhD, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева (г. Астана, Республика Казахстан). **Парзад Юсифова**, к.ю.н., Российский университет дружбы народов им. П. Лумумбы (г. Москва, Российская Федерация).

Редакционная коллегия

Адель Абдуллин	д.ю.н., проф. Казанский (Приволжский) федеральный университет (г. Казань, Российская Федерация)
Дамир Бекяшев	д.ю.н., проф., МГИМО МИД России. (г. Москва, Российская Федерация)
Бекбосун Борубашов	д.ю.н., проф., Кыргызско-Российский Славянский Университет (г. Бишкек, Кыргызская Республика)
Елена Довгань	д.ю.н., проф., Белорусский государственный университет (Республика Беларусь, г. Минск)
Мира Куликпаева	PhD, Ведущий эксперт Центра образовательных проектов и международного сотрудничества Архива Президента Республики Казахстан (г. Астана, Республика Казахстан)
Ришат Нигматуллин	д.ю.н., проф., Институт права Уфимского университета науки и технологий (г. Уфа, Российская Федерация)
Алишержон Саидмухторов	к.ю.н., доцент, Академия государственного управления при Президенте Республики Таджикистан (г. Душанбе, Республика Таджикистан)
Жулдыз Сайрамбаева	к.ю.н., доцент, Казахский национальный университет им. аль-Фараби (г. Алматы, Республика Казахстан)
Марат Сарсембаев	д.ю.н., проф., Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева (г. Астана, Республика Казахстан)
Александр Солнцев	к.ю.н., доцент, Российский университет дружбы народов им. П. Лумумбы (г. Москва, Российская Федерация)
Шолпан Тлепина	д.ю.н., проф., Архив Президента Республики Казахстан (г. Астана, Республика Казахстан)

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. К. Сатпаева, 2, каб. 325.

Тел.: +7(7172) 709-500 (вн.: 31-245; 31-267). **Е-mail:** ejil0809@gmail.com

web-site: <https://ejil.enu.kz/index.php/main>

Собственник: Некоммерческое акционерное общество “Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева”. Зарегистрирован Министерством информации и общественного развития Республики Казахстан. Регистрационное свидетельство: №KZ27VPY00047364 (30.03.2022).
Периодичность: 4 раза в год.

Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Кажымукана, 13/1, тел.: +7(7172) 709-500 (вн. 31-434)

© Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева

ЕУРАЗИЯ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚ ЖУРНАЛЫ

EURASIAN JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW

ЕВРАЗИЙСКИЙ ЖУРНАЛ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА

№ 4 (16)/ 2025

МАЗМҰНЫ

Искакова Ж.Т., Акынов Д.М.

Еуразиялық экономикалық комиссия мен ЕАЭО Сотының қызметіндегі ЕАЭО-ға мүше мемлекеттердің міндеттемелерін бақылау және орындауды қамтамасыз ету тетіктері.....8

Ергалимова А.Н.

Кәметке толмағандардың жыныстық қолсұғылмаушылық құқықтарының қорғалуы: мәселелері мен перспективалары.....17

Толысбаева А.Д., Смолов С.Ж.

Қазақстан Республикасының құқықтық жүйесінде қоршаған ортаны қорғауға алу және табиғылды ресурстарды пайдаланудың экономикалық реттеу механизмі: халықаралық-құқықтық аспектілері.....30

Низамов М.

Кибертерроризм қазіргі қауіпсіздікке қауіп төндіреді: қиындықтар мен қарсы шаралар.....43

Стрельчя И.Д.

Құқықтық негіздерді дамыту мәселелері мен перспективалары тұрақты дамуға көшу контекстіндегі ЕАЭО қызметінің.....52

Шахджахан А.М.

Халықаралық құқықтағы Санкциялар: БҰҰ Жарғысы мемлекеттердің біржақты шараларына қарсы.....63

ЕАХҚЖ редакциялық алқасының 2026 жылғы 25 наурыздағы шешімімен заң ғылымдарының кандидаты, доцент Ж.О. Құлжабаева “Еуразия халықаралық құқық журналының” бас редакторының орынбасары болып сайланды71

“Еуразия халықаралық құқық журналына” мақалалар беру бойынша авторларға арналған нұсқаулық.....73

CONTENTS

Iskakova Zh.T., Akynov D.M.

Mechanisms for Monitoring and Ensuring Compliance with the Obligations of EAEU Member States in the Activities of the Eurasian Economic Commission and the EAEU Court.....8

Yergalimova A.N.

Protecting the sexual rights of minors: problems and prospects.....17

Tolysbayeva A.D., Smoilov S.Zh.

Mechanism of economic regulation of environmental protection and natural resource use in the legal system of the Republic of Kazakhstan: international legal aspects.....30

Nizamov M.

Cyberterrorism as a modern security threat: challenges and counter-measures43

Strelchenya I.D.

Problems and prospects for the development of the legal framework of the EAEU in the context of the transition to sustainable development.....52

Shakhzhakhan A.M.

Sanctions in international law: un charter v. Unilateral measures of states.....63

By decision of the EAJIL Editorial Board on March 25, 2026, Candidate of Law, Associate Professor Zh. O. Kulzhabaeva was elected Deputy Editor-in-Chief of the “Eurasian Journal of International Law”71

A guide for authors when submitting articles to the Eurasian Journal of International Law85

ОГЛАВЛЕНИЕ

Искакова Ж.Т., Акынов Д.М.

Механизмы контроля и обеспечения исполнения обязательств государств-членов ЕАЭС в деятельности Евразийской экономической комиссии и Суда ЕАЭС.....8

Ергалимова А.Н.

Защита прав половой неприкосновенности несовершеннолетних: проблемы и перспективы.....17

Толысбаева А.Д., Смоилов С.Ж.

Механизм экономического регулирования охраны окружающей среды и природопользования в правовой системе Республики Казахстан: международно-правовые аспекты.....30

Низамов М.

Кибертерроризм как современная угроза безопасности: вызовы и меры противодействия.....43

Стрельчя И.Д.

Проблемы и перспективы развития правовых основ деятельности ЕАЭС в контексте перехода к устойчивому развитию.....52

Шахджахан А.М.

Санкции в международном праве: устав ООН против односторонних мер государств.....63

Решением Редакционной коллегии ЕАЖМП 25 марта 2026 г. к.ю.н., доцент Ж.О. Кулжабаева избрана заместителем главного редактора “Евразийского журнала международного права.....71

Руководство для авторов при подаче статей в “Евразийский журнал международного права”.....79

Поступила: 25.12.2025. Одобрена: 21.04.2026. Доступна онлайн: 23.04.2026

MPHTI 10.87.79

DOI: <https://www.doi.org/10.32523/2791-0954-2026-17-1-8-16>

Механизмы контроля и обеспечения исполнения обязательств государств-членов ЕАЭС в деятельности Евразийской экономической комиссии и Суда ЕАЭС

Искакова Жанна Туркистановна

Доктор философии (PhD),

доцент Высшей школы права, Международный университет Астана,
Астана, Казахстан

e-mail: zhiskakova12@gmail.com;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8371-9349>

Акынов Даулет Маратулы

Магистр права,

главный эксперт Департамента международного права Министерства юстиции Республики Казахстан,

Астана, Казахстан

e-mail: akynovv@gmail.com

Аннотация. В статье рассматриваются правовые механизмы, обеспечивающие выполнение взятых обязательств государств Евразийского экономического союза, а именно, анализ норм Договора о ЕАЭС, решения Суда ЕАЭС и акты Евразийской экономической. Также формулируется материально-правовые позиции суда ЕС для выявления ключевых проблем и пробелов в системе ЕАЭС. Изучение норм Договора о ЕАЭС и его приложений свидетельствует о том, что в деятельности Евразийской экономической комиссии предусмотрено прямое сотрудничество с национальными органами стран-участниц. В заключение предложены направления реформирования правовых инструментов Союза для повышения их эффективности.

Ключевые слова: ЕАЭС, механизм исполнения решений в рамках ЕАЭС, Евразийская экономическая комиссия, Суд ЕАЭС, интеграционное право, ответственность государств.

Еуразиялық экономикалық комиссия мен ЕАЭО Сотының қызметіндегі ЕАЭО-ға мүше мемлекеттердің міндеттемелерін бақылау және орындауды қамтамасыз ету тетіктері

Искакова Жанна Туркистановна

Философия докторы (PhD),

Жоғары құқық мектебінің доценті, Астана халықаралық университеті,
Астана, Қазақстан

e-mail: zhiskakova12@gmail.com;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8371-9349>

Акынов Даулет Маратулы

Құқық магистрі,

Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінің Халықаралық құқық
департаментінің бас сарапшысы,

Астана, Қазақстан

e-mail: akynovv@gmail.com

Андатпа. Мақалада Еуразиялық экономикалық одаққа (бұдан әрі – ЕАЭО) мүше мемлекеттердің міндеттемелерін орындауды қамтамасыз етуге бағытталған құқықтық тетіктер қарастырылады. ЕАЭО туралы шарттың ережелері, ЕАЭО Сотының практикасы және құқық қолдану тәжірибесіндегі Еуразиялық экономикалық комиссияның рөлі талданады. Авторлар Еуропа одағын қоса алғанда, өзге де интеграциялық бірлестіктердегі міндеттемелерді орындау тетіктеріне салыстырмалы талдау жүргізіп, ЕАЭО жүйесіндегі негізгі проблемалар мен олқылықтарды айқындайды. ЕАЭО туралы шарттың нормаларын және оның қосымшаларын зерделеу мүше мемлекеттердің ұлттық органдарымен тікелей өзара іс-қимыл Еуразиялық экономикалық комиссияның қызметінде ұсынылғанын көрсетеді. Қорытындыда Одақтың құқықтық құралдарының тиімділігін арттыруға бағытталған реформалау бағыттары ұсынылады.

Түйін сөздер: ЕАЭО, ЕАЭО шеңберінде шешімдерді орындау тетігі, Еуразиялық экономикалық комиссия, ЕАЭО Соты, интеграциялық құқық, мемлекеттердің жауапкершілігі.

Mechanisms for Monitoring and Ensuring Compliance with the Obligations of EAEU Member States in the Activities of the Eurasian Economic Commission and the EAEU Court

Iskakova Zhanna Turkistanovna

Doctor of Philosophy (PhD),

Acting Associate Professor, Higher School of Law, Astana International
University,

Astana, Kazakhstan

e-mail: zhiskakova12@gmail.com;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8371-9349>

Akynov Daulet Maratuly

Master of Law,

Chief Expert, Department of International Law, Ministry of Justice of the Republic of Kazakhstan,
Astana, Kazakhstan
e-mail: akynovv@gmail.com

Abstract. The article examines legal mechanisms aimed at ensuring compliance with obligations by the Member States of the Eurasian Economic Union (hereinafter — the EAEU). It analyzes the provisions of the EAEU Treaty, the case law of the EAEU Court, and the role of the Eurasian Economic Commission in enforcement practice. The authors also analyze mechanisms for ensuring compliance in other integration associations, including the European Union, identifying key problems and gaps in the EAEU system. The study of the norms of the EAEU Treaty and its annexes indicates that direct interaction with the national authorities of the member States is provided in the activities of the Eurasian Economic Commission. In conclusion, the article proposes directions for reforming the Union's legal instruments in order to enhance their effectiveness.

Key words: EAEU, mechanism for enforcement of decisions within the EAEU, Eurasian Economic Commission, EAEU Court, integration law, state responsibility.

Введение (Introduction)

С момента своего существования Евразийский экономический союз (далее- ЕАЭС), обозначивший переход на новый, более глубокий уровень интеграции между государствами, достаточно успешно развивается и функционирует посредством институциональной системы Союза.

Институциональная система органов ЕАЭС обусловлена целями, которые были установлены и учреждены государствами -участниками Союза. Как утверждают исследователи, учреждение нового интеграционного объединения было обусловлено стремлением к формированию синергетического эффекта, сглаживанию различий в темпах и уровнях экономического развития, созданию условий для суверенного экономического роста государств-членов, а также укреплению конкурентоспособности их национальных экономик. (Мясникович М. В., Ковалев В. С., 2021).

За время своего функционирования Союз достиг серьезных положительных результатов. Так, 31 января 2025 г. в докладе Э. Алишерова, Министра по интеграции и макроэкономике ЕЭК, на Евразийском межправительственном совете было отмечено, что совокупный ВВП ЕАЭС в 2024 году вырос на 4%, что выше среднемирового показателя роста (3,2%) и первоначальных прогнозов.

Несмотря на создание в рамках Союза единого правового пространства, в деятельности ЕАЭС сохраняется проблема ненадлежащего выполнения государствами-членами возложенных на них обязательств. В сложившихся условиях актуализируется задача разработки и изучения правовых механизмов, способствующих надлежащему исполнению обязательств государствами-членами ЕАЭС.

Материалы и методы (Materials and methods).

В рамках настоящей научной статьи были изучены и проанализированы работы А.С. Исполинова, М. В. Мясниковича, В. Ковалева, и др.

Авторами также были изучены положения Договора о ЕАЭС и его приложений.

В научной статье применены общенаучный, сравнительно-правовой методы исследования, способствующие раскрытию общего, особенного в вопросе определения механизмов обеспечения исполнения обязательств

Обсуждение (Discussion).

Правовая основа, обеспечивающая исполнение взятых на себя обязательств со стороны государств-членов, обеспечивается и осуществляется на основе Договора о Евразийском экономическом союзе от 29 мая 2014 года (далее – Договор о ЕАЭС) и решениях, принимаемых органами ЕАЭС.

В статье 6 Договора о ЕАЭС закреплено, что правовую основу Союза образуют:

- 1) международные договоры (Договор о ЕАЭС, международные договоры в рамках Союза, международные договоры с третьей стороной);
- 2) решения и распоряжения Высшего Совета, Межправительственного совета и Евразийской экономической комиссии (далее-ЕЭК).

Соответственно, правовая система ЕАЭС включает, с одной стороны, международные договоры, толкуемые и применяемые в соответствии с общими нормами международного права, и, с другой - акты органов ЕАЭС, в отношении которых такие правила толкования не предусмотрены и выходят за рамки указанного правового регулирования.

Согласно анализу норм Договора о ЕАЭС и его приложений в рамках деятельности ЕЭК предусмотрено прямое, непосредственное взаимодействие с национальными органами государств-членов.

В рамках институциональной системы Таможенного союза и Евразийского экономического пространства Евразийская экономическая комиссия занимает место постоянно действующего органа управления, деятельность которого направлена на обеспечение и углубление интеграционных процессов Союза. В статусе постоянно действующего органа, обеспечивающего управление интеграционными процессами Союза, Комиссия в пределах своей компетенции осуществляет реализацию международных договоров, входящих в право Союза, а коллегия ЕЭК осуществляет мониторинг и контроль за исполнением международных договоров, входящих в право Союза, и решений Комиссии, а также уведомляет государства-члены о необходимости их исполнения (п. 4 ст. 43 Положения о Евразийской экономической комиссии) (Искакова Ж.Т., 2025).

Ст. 8 Положения о Евразийской экономической комиссии закрепила право Комиссии инициировать получение официальной позиции правительствам государств-членов по вопросам, входящим в круг её полномочий. Наряду с этим

Комиссия уполномочена запрашивать у национальных органов исполнительной власти, а также у юридических и физических лиц информацию и иные сведения, необходимые для надлежащего осуществления предоставленных ей функций.

В ст. 13 Положения о Евразийской экономической комиссии прописано, что Комиссия в пределах своих полномочий принимает решения, имеющие нормативно-правовой характер и обязательные для государств-членов, распоряжения, обладающие организационно-распорядительным характером, а также рекомендации, не имеющие обязательного характера. При этом прямо указывается, что решения Комиссии входят в право Союза и подлежат непосредственному применению на территории государств-членов.

Особое значение имеет тот факт, что государства, подписывая Договор о ЕАЭС и его приложения, тем самым дают согласие на применение в сфере своего правопорядка специальных норм интеграционного объединения, которые предназначены для регулирования отношений между государствами. По своему функциональному назначению ЕЭК выполняет важную роль контроля за исполнением обязательств, принятых государствами-членами Союза, и в части их фактической реализации.

Пункт 55 Положения о Евразийской экономической комиссии устанавливает деятельность структурных подразделений Комиссии, которые осуществляют наблюдение за выполнением государствами-членами международных договоров, составляющих право Союза, а также решений и распоряжений органов управления ЕАЭС, включая Коллегию и Совет Комиссии, Межправительственный совет и Высший совет. По итогам проведения указанной деятельности результаты направляются членам Коллегии Комиссии для их последующего рассмотрения.

При этом следует отметить, что компетенция Комиссии по осуществлению мониторинга закреплена в Договоре применительно к отдельным сферам, включая защиту прав потребителей, энергетику, транспорт, промышленность, агропромышленный комплекс и иные направления.

Вопрос о сроках применения решений ЕЭК предусмотрен Положением о ЕЭК. Пункты 16,17,18 решения Комиссии подлежат применению не ранее чем по истечении тридцати календарных дней со дня их официального опубликования. Также указано, что решения Комиссии, принимаемые в исключительных случаях и требующие незамедлительных мер, могут устанавливать иной срок, составляющий не менее десяти календарных дней с даты их официального опубликования.

При этом решения Комиссии, которые несут за собой ущерб, вред правовому положению физических и (или) юридических лиц, не действуют на отношения, возникшие до их принятия. В то же время решения, направленные на улучшение положения указанных субъектов, могут обладать обратной силой.

Но следует заметить, что не имеет однозначного решения вопрос о применении решений ЕЭК в случае коллизии с актами национального законодательства государств-участников. Принципиально важным моментом

является тот факт, что государства, подписывая Договор, тем самым дают согласие на применение в сфере своего правопорядка специальных норм, которые предназначены для регулирования отношений между государствами. Не оспаривая приведенные положения, стоит отметить, что национальные суды государств-членов не всегда применяют международно-правовые нормы в сфере действия национального правопорядка.

С предметным содержанием полномочий органов ЕАЭС тесно связан вопрос соотношения компетенции Суда Союза и национальных судебных учреждений государств-членов.

В рамках данной проблематики исследуются особенности взаимодействия Суда ЕАЭС с национальными судебными системами государств-участников и характер их взаимного влияния, а также вопросы разграничения компетенции и определения соотношения принимаемых судебных решений.

В Договоре установлено, что компетенция Суда ЕАЭС конкретно определена разрешением экономических споров и вынесением консультативных заключений по заявлению государства-члена или органа Союза, а также по заявлению сотрудников и должностных лиц органов Союза (Искакова Ж.Т., 2016).

Анализ же судебной практики Суда Европейского Союза (далее - ЕС) наглядно демонстрирует значительную роль в формировании единого внутреннего рынка, так и создании эффективно функционирующего правопорядка ЕС. Исследователи отмечают, что п. 2 статьи 260 Договора о функционировании Европейского союза закрепляет специальный механизм обеспечения исполнения решений Суда ЕС, в рамках которого Европейская комиссия вправе инициировать применение мер воздействия, направленных на их реализацию (Кугейко И. В., 2019)

Как отмечают исследователи, решения Суда Европейского Союза обладают высоким авторитетом и как правило государствами-членами не оспариваются (Андриенко Я.П., 2004), более того, государства в полной мере обеспечивают исполнение его решений.

Вышеупомянутое положение позволяет констатировать тот факт, что правовые позиции Суда ЕС, выработанные при рассмотрении правовых конфликтов, свидетельствуют о приоритете норм ЕС над нормами национального законодательства государств-участников и о единообразном правоприменении данных норм.

В рамках осмысления правовой природы актов Суда ЕАЭС и их влияния на формирование правовой системы Союза важно исходить из того, что компетенция Суда нормативно установлена учредительными документами ЕАЭС и определяет пределы его деятельности.

В компетенцию Суда ЕАЭС входит разрешение споров, инициируемых государствами-членами либо хозяйствующими субъектами, связанных с применением Договора о ЕАЭС, международных соглашений и актов органов Союза.

Суд ЕАЭС также уполномочен рассматривать обращения хозяйствующих субъектов, предметом которых является установление соответствия актов Комиссии положениям Договора о ЕАЭС, а также проверка правомерности её действий либо бездействия, повлекших нарушение субъективных прав и законных интересов заявителей.

В соответствии со статьями 99–100 главы VII Статута установлено, что акты Суда, принятые в рамках рассмотрения споров, указанных в подпунктах 1 и 2 пункта 39 Статута, обладают обязательным характером и подлежат исполнению участниками спора и Комиссией.

Одновременно положения статей 114–115 предусматривают, что при неисполнении решения Суда соответствующий вопрос может быть передан на рассмотрение Высшего Евразийского экономического совета.

Получается, что механизм исполнения полностью зависит от политической воли государств-участников и Суд ЕАЭС в части принуждения к исполнению не так силен и эффективен, если проводить аналогии с Судом ЕС.

Как указывает В.Сафонов, советник Практики ВЭД валютного и таможенного регулирования ALUMNI Partners, исполнением решения Суда ЕАЭС занимается сама ЕЭК, определяя форму и способ исполнения (Сафонов В., 2024).

В данной ситуации, полагаем, что Суду ЕАЭС, несмотря ограниченную юрисдикцию, стоит укреплять свою правоприменительную практику и усиливать роль консультативных заключений.

Но при этом нельзя не допускать того факта, что правовые позиции Суда ЕАЭС оказали определенное воздействие на нормотворческую деятельность и правоприменительную практику Евразийской экономической комиссии? А также государств-членов. В частности, в Решении Коллегии Суда от 28.12.2015 и Апелляционной палаты Суда от 3.03.2016 года по делу ИП Тарасика К.П. об оспаривании бездействия ЕЭК, в Консультативном заключении от 20.12.2018 по делу заявлению ЕЭК (Дело о пенсионном обеспечении должностных лиц и сотрудников органов Союза) и т.д.

Национальным судам при вынесении решения следует применять положения права ЕАЭС по конкретному делу в рамках трактовки, данной Судом ЕАЭС. Таким образом, Суд ЕАЭС может выработать собственную чёткую правовую позицию в спорном правоотношении для обеспечения единообразного применения права Евразийского экономического союза.

Результаты и заключение (Results and conclusions).

Обсуждение перспектив развития правовых механизмов ЕАЭС остается актуальным направлением исследований, обусловленным сложностью организационно-правовой модели принятия решений, характеризующейся многоступенчатостью и осложнённую бюрократическими процедурами, в том числе при осуществлении мониторинга за реализацией принятых решений.

Вместе с тем на практике наблюдаются ситуации, при которых интересы всех государств-членов учитываются неравномерно, а в органах управления Союза отмечается преобладающее влияние Российской Федерации, что может осложнять реализацию задач по созданию общего рынка и единого экономического пространства.

В условиях развития цифровых технологий, искусственного интеллекта и систем коммуникации прослеживается тенденция к трансформации институциональных механизмов Союза, сопровождаемая усилением роли органов ЕАЭС и его судебной системы.

Список литературы (References).

1. Договор о Евразийском экономическом союзе от 29 мая 2014 года // Официальный сайт ЕЭК. – <https://www.eurasiancommission.org>
2. Положение о Евразийской экономической комиссии (Приложение №1 к Договору о ЕАЭС) // Договор о ЕАЭС от 29 мая 2014 года.
3. Решения и распоряжения Евразийской экономической комиссии // База правовых актов ЕЭК. – <https://docs.eaeunion.org>
4. Исполинов А.С. Статут Суда ЕАЭС как отражение опасений и сомнений государств-членов Евразийского экономического союза // Право. Журнал Высшей школы экономики. 2016. № 4. С. 152–166.
5. Кугейко И. В. Механизм исполнения решений в рамках региональных интеграционных организаций // Сборник научных статей студентов, магистрантов, аспирантов. Вып. 21 / сост. С. В. Анцух; под общ. ред. В. Г. Шадурского. — Минск: Четыре четверти, 2019. — 268 с.
6. Мясникович М. В., Ковалёв В.С. Евразийский экономический союз: переосмысливая суверенный путь развития // <https://doi.org/10.26794/2220-6469-2022-16-3-20-36> // <https://wne.fa.ru/jour/article/view/361>
7. Сафонов В. Суд ЕАЭС: как работает альтернативный механизм защиты прав участников ВЭД // <https://300.pravo.ru/opinion/256509/> (дата обращения: 2.12.2025)

Список литературы (References).

1. Treaty on the Eurasian Economic Union of May 29, 2014 // Official website of the EEC. – <https://www.eurasiancommission.org>
2. Regulations on the Eurasian Economic Commission (Appendix No. 1 to the Treaty on the EAEU) // Treaty on the EAEU dated May 29, 2014.
3. Decisions and orders of the Eurasian Economic Commission // Base of legal acts of the EEC. – <https://docs.eaeunion.org>
4. Ispolinov A.S. The Statute of the EAEU Court as a reflection of the fears and doubts of the Member States of the Eurasian Economic Union // Right. Journal of the Higher School of Economics. 2016. No. 4. pp. 152-166.

5. Kugeyko I. V. The mechanism of decision execution within the framework of regional integration organizations// Collection of scientific articles by students, undergraduates, postgraduates. Issue 21 / comp. S. V. Antsukh; under the general editorship of V. G. Shadursky. — Minsk: Four Quarters, 2019. — 268 p.

6. Myasnikovich M. V., Kovalev V.S. The Eurasian Economic Union: rethinking the sovereign path of development // <https://doi.org/10.26794/2220-6469-2022-16-3-20-36> // <https://wne.fa.ru/jour/article/view/361>

7. Safonov V. The EAEU Court: how an alternative mechanism for protecting the rights of participants in foreign economic activity works// <https://300.pravo.ru/opinion/256509/> (date of access: 2.12.2025)

Түсті: 07.04.2026 Мақұлданды: 21.04.2026 Онлайн қолжетімді: 23.04.2026

MPHTI 10.87.27

DOI: <https://www.doi.org/10.32523/2791-0954-2026-17-1-17-29>

Кәмелетке толмағандардың жыныстық қолсұғылмаушылық құқықтарының қорғалуы: мәселелері мен перспективалары

Ергалимова Ақбопе Нұрмұханбетқызы

Халықаралық құқық магистрі,

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті докторанты

Астана, Қазақстан

e-mail: akbope_80kz@mail.ru

Аңдатпа. Кәмелетке толмаған балалардың құқықтары мен бостандықтарын, заңды мүдделерін қорғау, соның ішінде жыныстық қолсұғылмаушылық құқықтарының бұзылмауын қамтамасыз ету бүгінгі таңдағы мемлекеттік саясаттың басым бағыттарының бірі болып табылады. Соңғы уақыттарда қоғамда жиі орын алып отырған балаларға қатысты жыныстық сипаттағы қылмыстардың өсу үрдісі көтеріліп отырған мәселенің өзектілігін айқындай түседі. Кәмелетке толмағандардың құқықтарын қорғау саласында халықаралық нормаларға сәйкес бірқатар ұлттық деңгейдегі нормативтік құқықтық актілер қабылданып, институционалдық қорғау тетіктері қалыптастырылғанына қарамастан олардың қоғам мен отбасындағы қауіпсіздіктерінің сақталмау мәселесі әлі де өзектілігін жоймай тұр.

Мүмкіндігі шектеулі балалар еліміздегі кәмелетке толмаған балалардың маңызды тобын құрай отырып мемлекеттің ерекше назарын қажет етеді. Ресми мәліметтерге назар аударатын болсақ елімізде бүгінгі күні 109,5 мың кәмелетке толмағандар өмір сүруде. Байқағанымыз оларды қылмыстық құқықбұзушылықтардан қорғауды тиімді жүзеге асыру мәселесіне арналған ғылыми-зерттеулер жоқ, ал құзіретті мемлекеттік органдар тарапынан бұл мәселені арнайы жүйелі қадағалау деңгейі төмен. Бұл кемшіліктер кәмелетке толмағандарға, оның ішінде мүмкіндігі шектеулі балаларға қатысты орын алатын қылмыстық құқықбұзушылықтардан сақтандыру мен бұндай қауіпті әрекеттерге қарсы қимыл шараларын арттыру қажеттілігіне алып келіп соғады.

Мақала авторларымен кәмелетке толмағандар мен ерекше санаттағы кәмелетке толмағандардың жыныстық қол сұғылмаушылықтарына нұқсан келтіретін қылмыстық әрекеттердің орын алуына ықпал ететін себептер зерттеліп, олардың құқықтарын қорғау мен жақсарту жолдарына ұсыныстар беріледі.

Түйін сөздер: кәмелеттік жасқа жетпегендер, жыныстық қолсұғылмаушылық, жыныстық негіздегі күш көрсету әрекеттері, Халықаралық денсаулық сақтау ұйымы, ерекше қажеттіліктері бар бала, Бала құқықтарына қатысты халықаралық құжат.

Protecting the sexual rights of minors: problems and prospects

Yergalimova Akbope

Master of International Law,

Doctoral student at the L.N. Gumilyov Eurasian National University

Astana, Kazakhstan

e-mail: akbope_80kz@mail.ru

Annotation. Protecting the rights, freedoms, and legitimate interests of minors, including ensuring their sexual integrity, is a priority of modern public policy. The increasing number of sexual crimes against children underscores the urgency of this problem. Despite the adoption of national regulations in line with international standards and the development of institutional protection mechanisms, issues related to ensuring their safety in society and the family remain unresolved. Children with disabilities constitute a significant group of minors. Although official statistics indicate that this category of children accounts for a significant proportion (as of today - 109.5), comprehensive scientific research on their criminal protection and specialized systematic oversight by government agencies are insufficient. This, in turn, necessitates strengthening measures to protect and prevent criminal acts against minors, including children with disabilities.

The authors of the article analyze the causes of crimes against the sexual integrity of minors, including children with disabilities. Based on the results of the study, they propose areas for improving criminal law mechanisms for protecting the rights and legitimate interests of this category of children.

Keywords: Non-adult population, protection of sexual dignity, child welfare institutions, sexual exploitation and abuse, World Health Organization, child in need of special care and support due to disability, UN treaty on children's rights.

Защита прав половой неприкосновенности несовершеннолетних: проблемы и перспективы

Ергалимова Ақбопе Нұрмұханбетқызы

Магистр международного права,

докторант Евразийского национального университета имени

Л.Н.Гумилева

Астана, Казахстан

e-mail: akbope_80kz@mail.ru

Аннотация. Защита прав несовершеннолетних и обеспечение их сексуальной неприкосновенности являются одним из ключевых направлений политики государства. Увеличение количества преступлений сексуального характера в отношении детей свидетельствует о высокой актуальности данной проблемы. Несмотря на принятие национальных нормативных правовых актов в

соответствии с международными нормами и формирование институциональных механизмов защиты, вопросы обеспечения их безопасности в обществе и семье остаются нерешенными. Дети с ограниченными возможностями здоровья составляют значительную группу несовершеннолетних и требуют особого внимания со стороны государства. Несмотря на то что официальные статистические данные свидетельствуют о значительной численности данной категории детей (на сегодняшний день-109,5 тыс.), комплексные научные исследования по вопросам их уголовно-правовой защиты, а также специальный систематический надзор со стороны государственных органов осуществляется на недостаточном уровне, что негативно отражается на эффективности обеспечения их прав и законных интересов.

Авторы статьи анализируют причины совершения преступлений против сексуальной неприкосновенности несовершеннолетних, включая детей с ограниченными возможностями здоровья. По результатам проведенного исследования предлагаются направления совершенствования уголовно-правовых механизмов защиты прав и законных интересов данной категории детей.

Ключевые слова: несовершеннолетние, половая неприкосновенность, сексуальное насилие, Всемирная организация здравоохранения, ребенок с особыми образовательными потребностями, Конвенция о правах ребенка.

Кіріспе.

Елімізде кәмелетке толмағандардың құқықтарын жақсарту мен оларды зорлықтың барлық нысанынан қорғау назардан тыс қалмаған. Ұлттық статистика бюросы 2024 жылы елімізде 6 841 527 бала бар деген мәліметті ұсынған (халық санының 34,1 пайызы). Қыз балалар бұл көрсеткіштің 3,3 млн., ұл балалар-3,5 млн. құраған. Еліміз тәуелсіздікке қол жеткізіп, өзін демократиялық және құқықтық мемлекет етіп тұрақтандырған уақыттан бері балалардың құқықтарын қорғау мәселесі күн тәртібінен түспеген. Бұл салада мемлекетте шамамен алғанда 45-ке жуық нормативтік-құқықтық акт қабылданса, өзге мемлекеттермен жасалған келісімдер саны 15-тен асып жығылған. Олардың ішінде 1948 жылдың 10 желтоқсанындағы БҰҰ Бас Ассамблеясының Адам құқықтарының жалпыға ортақ Декларациясы, 1966 жылдың 16 желтоқсанындағы Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық Пактісі және 1985 және 1989 жылдардағы балалардың құқықтарын баянды еткен Декларация мен Конвенция бар.

Аталған халықаралық Пактінің 24-бабының 1-тармағында әрбір баланың нәсіліне, тіліне, дініне, шыққан тегі немесе әлеуметтік жағдайына қарамастан, отбасы, қоғам және мемлекет тарапынан жан-жақты қорғауға құқылы (International Covenant on Civil and Political Rights) екені нақты жазылған. Құжатта: «аталған құқықтарды толығымен әрі теңдей қамтамасыз ету үшін мемлекеттерге қажетті шараларды іске асыру» (International Covenant on Civil and Political Rights) міндеттемесі де жүктелген.

1985 жылы 20 қарашада қабылданған Бала құқықтары туралы Декларациясының Кіріспесі: «балалардың өздеріне тиісті құқықтарды, еркіндіктер мен игіліктерді мүмкіндігінше толық пайдаланып, сол арқылы жеке тұлға болып қалыптасуларына себепкер болу үшін балалардың ата-аналарын, мемлекеттік билік органдары мен барлық үкіметтік емес ұйымдарды осы мақсатта мүмкіндігінше барлық заңнамалық шараларды қабылдауға және оларды тиісінше жүзеге асыруға» (Convention on the Rights of the Child) үндейді.

18 жасқа толмаған әр адам-бала болып саналады (Convention on the Rights of the Child). Бұл тұжырым Бала құқықтары туралы Конвенцияда көрініс тапқан (1-бап).

Балаларды жыныстық қанау мен зорлық-зомбылықтың барлық түрінен қорғау міндеттемесі Конвенцияның 34-бабында баяндалған. Бұл міндеттемінің орындалуын қамтамасыз ету үшін мемлекеттер балаларды жыныстық қызмет көрсетудің кез-келген түріне итермелеу мен мәжбүрлеу, оларды ақылы жыныстық әрекеттерге пайдалануға жол бермеу, балаларды әдепсіз бейнелерде пайдалану әрекеттерінің жолын кесу мақсатында қажетті заңнамалық шараларды қабылдаулары қажет (Convention on the Rights of the Child).

Сандық технологиялардың қарыштап дамуына байланысты пайда болған жаңа қатер мен қауіптер балалардың құқықтарын қорғаудың маңыздылығын арттыра түсуде. Ғаламтор көмегімен іске асатын жыныстық сипаттағы құқықбұзушылықтар, цифрлық кеңістіктегі қанау оқиғаларының жиілеуі қолданыстағы құқықтық тетіктерді қайта қарап, одан ары жетілдіруді қажет етеді. Зерттеудің нәтижелері еліміздегі бала құқықтарын қорғау саласындағы заңнамалық негіздің халықаралық құқық ұсынған стандартқа сәйкес келетіндігіне қарамастан кедергілер іске асыру тетіктерінің тиімсіздігінде екенін көрсетеді. Негізгі мәселелер балалардың құқықтарына қол сұғумен ұштасатын қылмыстардың алдын алуға бағытталған шараларды ұйымдастырудағы жүйесіздік, құзыретті мемлекеттік органдардың іс-қимылындағы ведомствоаралық байланыстардың жоқтығы сынды олқылықтармен сипатталады. Осыған байланысты балалардың құқықтарын қорғау саласындағы мемлекеттік саясатты жетілдіру үшін сандық қауіпсіздікке бағытталған арнайы бағдарламалар құрастыру, ата-аналар мен педагогтердің құқықтық сауаттылығын арттыру, балалардың құқықтарының сақталуына жүргізілетін бақылау мен мониторинг жұмыстарын күшейту қажет.

Материалдар мен әдістер.

Мақаланы жазу барысында авторлар әлеуметтік құқықтық, статистикалық, функционалдық зерттеу және логикалық әдістерді қолданады.

Әлеуметтік-құқықтық зерттеу әдістерін қолдану арқылы авторлар қоғамдағы жыныстық қылмыстар динамикасы мен қылмыстылыққа себеп болатын жағдайларға талдау жасады. ҚР Бас прокуратурасының ресми қайнар көздеріндегі мәліметтерді статистикалық зерттеу әдісі арқылы зерттеу жасөспірімдердің жыныстық қолсұғылмаушылығына қарсы орын алатын

қылмыстық құқықбұзушылықтардың динамикасы мен өзектілігін дәлелдеуде қызмет етті. Авторлармен қолданылатын функционалдық зерттеу әдісі зерттеудің нысаны болып отырған мәселеге қатысты ұлттық заңнаманы жетілдіру үшін ұсыныстар енгізуге тікелей әсерін тигізді.

Нәтижелер мен талқылау.

Балалық шақ-баланың психологиялық және физиологиялық тұрғыдан дәрменсіз екендігін сипаттайтын адам өмірінің нақты кезеңі. Кәмелетке толмаған адамның қорғансыз күйін пайдаланып, оған қатысты жасалатын жыныстық сипаттағы кез келген әрекет жыныстық зорлық-зомбылық ретінде қарастырылады. М. Краеваның пікірінше, мұндай зорлық – ересектердің өз жыныстық қажеттіліктерін өтеу немесе қаржылай пайда табу мақсатында баланы жыныстық мазмұндағы бейәдеп іс-әрекеттерге тартуы болып табылады (М.Ю. Краева, Л. Э., 2017, 130с.). Баланың бойында қорқыныш ұялату, олардың ізіне түсіп аңду, бейәдеп әрекеттер көрсету жолымен зорлауға әрекет жасау немесе жыныстық қатынасқа түсу оларға қатысты орын алатын жыныстық зорлық-зомбылық ұғымын құрайды. Жыныстық күш қолдану әрекеттері тек жақын (интимдік) қатынастан ғана емес, денсаулыққа түрлі дәрежедегі зиян келтіру, қорлау, жұқпалы ауруларға душар ету, өзін-өзі өлтіруге дейін жеткізу сияқты кәмелетке толмаған баланың психикасының тұрақты дамуына кері әсерін тигізетін қосымша қылмыстық әрекеттерді де қамтиды.

Кәмелетке толмаған балалардың психикалық және физикалық ерекшеліктері: ақыл-ойдың толыспауынан қорғансыздық пен қорқыныш сезімдеріне бойы алдыруы, физикалық күш-қуатының аздығынан өзіне төнген қауіпке тойтарыс беру мүмкіндігінің аздығы, төнген қауіпке шынайы баға бере алмауы секілді факторлар бұл құқықбұзушылықтың латентті жағдайда қалуына алып келіп соғады. Ал мақаланың арқауы болып отырған мүмкіндігі шектеулі балалардың денсаулық жағдайындағы ерекшеліктер олардың осындай қылмыстардың оңай нысанасына айналу қаупін арттыра түседі. Жасының немесе/және денсаулық жағдайының ерекшеліктеріне байланысты, мысалы, психикалық және менталды дамуы артта қалған, тірек-қимыл аппараттарының бұзылыстары бар мүмкіндігі шектеулі балалар өздеріне қатысты орын алған бұндай қылмыстар туралы ата-анасына, жақын туыстарына хабарлауға мүмкіндіктері жоқ.

Соңғы уақытта отбасылық ортада, атап айтқанда, балаға туған әкесі немесе анасының азаматтық некедегі серіктесі тарапынан жасалатын жыныстық сипаттағы зорлық-зомбылық жайлы жағымсыз жаңалықтар жиі естіліп жүр. Орын алған қылмыстардың күзіретті органдарға хабарланбай, «жабулы қазан» күйінде қалуына анасының баланың сөзіне сенгісі келмей ер азаматты іштей ақтап алуы, не қоғамның алдында «масқара» болудан қорқуы, материалдық жағынан осы ер адамға тәуелді болуы себеп болып жатады. Кәмелетке толмаған балаларға қатысты жасалынатын жыныстық зорлық-зомбылық әрекеттері – бүгінгі қоғамның кеселіне айналды десек артық айтпаған болармыз.

Кәмелетке толмаған балаларға қатысты орын алатын жыныстық зорлық-зомбылық әрекеттері ауыр физиологиялық және психологиялық салдарлар тудыратындығымен де ерекшеленеді. Осындай әрекеттерден жапа шеккен балаларда жиі өз-өзіне қол жұмсау немесе қол жұмсауға әрекеттер жасау, ашушаңдыққа бой алдыру, өзі қатарлас құрбы-құрдастарынан бөлектену, сабаққа деген зейінінің төмендеуі немесе сабаққа барудан мүлде бас тарту, орын алған қылмысқа деген өзінің ішкі қарсылығын қоғамдық мораль мен нормаларға сай келмейтін жат топтарға қосылу арқылы түрлі құқықбұзушылықтарға қатысу арқылы көрсетуге тырысу, өзін-өзі қабылдамау, тіпті жыныстық бағдардың өзгеруі сынды бұзылыстар жиі байқалады.

Бала құқықтарын қорғау Мемлекет басшысының да үнемі назарында, 2023 жылғы халыққа жолдауында Қ.Тоқаев еліміздегі әрбір баланың балалық шағы қауіпсіз әрі бақытты болуы үшін оларға қатысты орын алатын кез-келген сипаттағы зорлық-зомбылық үшін қатаң жаза қолдану қажеттігін атап өтті («Касым-Жомарт Тоқаев: Экономический курс Справедливого Казахстана»). 2022-2024 жылдар аралығында елімізде кәмелетке толмағандарға қатысты орын алған құқықбұзушылықтар туралы алынған зерттеу деректері бұл мәселенің Президент назарына кездейсоқ ілінбегенін көрсетті. Кәмелетке толмағандардың жыныстық қолсұғылмаушылығын бұзу фактілері бойынша құзыретті органдарда тіркелген істердің 706-сы 2022 жылы, 858-і 2023 жылы, ал 899-ы 2024 жылдың үлесіне келген. Байқап отырғанымыздай бұл алаңдатарлық үрдіс кемудің орнына жыл санап арта түскен.

Медициналық көмекті көрсетуді жетілдіру Орталығы бас маманының мәліметінше: «2019 жылы елімізде 15-17 жас аралығындағы 1651 жүкті қыз балалар тіркелген» (Абдраманова Н. К., Алауханов Е.О., 2023, С. 9). Н. Абдраманованың ойынша, ресми тіркелген деректер нақты жағдайды толық көрсетпеуі мүмкін. Ол жыныстық зәбір көріп, бірақ жүктілік фактісін жасыруға немесе жүктілікті жасанды жолмен тоқтатуға тырысқан қыз балалардың көп жағдайда есепке алынбайтынын айтады. Сондай-ақ, кейбірі жаңа туған нәрестесін тастап кетуі немесе басқа жолмен одан бас тартуы да мүмкін екенін атап өтеді. Оның пікірінше, 2019 жылы 1651 жасөспірім қыз жүктілікпен есепке алынғанымен, ресми статистикада небәрі 794 жыныстық сипаттағы қылмыс тіркелгені көрсетілген (Абдраманова Н. К., Алауханов Е.О., 2023, С. 9). Кәмелетке толмағандардың жыныстық қолсұғылмаушылығына қарсы жасалынатын қылмыстар жоғары латенттілікке ие деген пікірмен бізде толығымен келісеміз (Ергалимова А.Н., 2023, С. 94).

Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының мәліметінше, жыл сайын шамамен 5-19 жас аралығындағы 16 миллион қыз жүкті болып босанады, бұл әлемдегі барлық туудың 11% құрайды. Мұндай жағдайлардың 95 % табысы төмен және орташа елдерде анықталған. Бұл жағдайда жүкті болған қыздардың 30% жүктілікті жасанды жолмен үзсе, 14% түсік тастаған, ал 56% ерте жаста ана атанған. Жүкті болған қыздардың 72% мектеп жасында болса, әрбір 3 жағдайдың 2-інде бала некесіз дүниеге келген.

Кәмелетке толмағандардың бір бөлігін ерекше қажеттіліктері бар балалар құрайды. ЮНИСЕФ деректеріне сәйкес, 2021 жылы әлем бойынша осындай мәртебеге ие шамамен 240 миллион бала болған. Ал БҰҰ ұсынған мәліметтер бұл мәселенің салмағын одан әрі айқындайды: «қалыпты өмір сүріп, дамулары үшін қажетті жағдайлар жасалмауы себебінен әлемде 5 жасқа дейінгі 10 миллион бала кәмелеттік жасқа толғанға дейін қайтыс болады немесе физикалық я психикалық ауруға шалдығады» (Алисиевич Е.С., 2012, 431 с.).

2025 жылдың 1-қаңтарындағы мәліметтер еліміздегі мүмкіндігі шектеулі балалар санының 114,727-ге жеткендігін анықтайды. Елімізде мүгедектікті тағайындау шарттары, мерзімдері мен тәртібі ҚР Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрінің 2023 жылғы 29 маусымдағы «Медициналық - әлеуметтік сараптама жүргізу қағидаларын бекіту туралы» № 260 бұйрығына сәйкес іске асырылады. ҚР Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросы ағза функциясының бұзылуы бойынша мүгедектігі бар балаларды соматикалық (ішкі органдары қызметінің бұзылыстары) бұзылыстары бар (бүгінгі таңда 2506 бала), тірек-қимыл аппараты бұзылыстары бар (бүгінгі таңда 3072 бала), көру қабілеті бұзылған (бүгінгі таңда 1222 бала), есту қабілеті бұзылған (бүгінгі таңда 903 бала), сөйлеу қабілеті бұзылыстары бар (бүгінгі таңда 1889 бала), интеллектуалдық (менталдық) дамуында бұзылыстар бар (бүгінгі таңда 2214 бала), психикалық бұзылыстары бар бар (бүгінгі таңда 2109 бала) мүгедек балалар деп 7 топқа бөліп қарастырады (Распределение детей с инвалидностью по нарушениям функций). Қазіргі уақыттағы көрсеткіштерге сүйенетін болсақ тірек-қимыл аппараты бұзылыстары бар балалар мүгедек балалардың негізгі көпшілігін құрап отыр (3072 бала).

Балаларға мүгедек белгілеу үшін баланы медициналық-әлеуметтік сараптамадан өткізеді. Медициналық-әлеуметтік сараптама қорытындысы бойынша 7 жасқа дейінгі балаларға «мүгедектігі бар бала» мәртебесі беріледі, ал 7 мен 18 жас аралығындағы балалар мүгедектік деңгейіне қарай бірінші, екінші немесе үшінші топқа жатқызылуы мүмкін. Бұл мәртебе баланың денсаулық жағдайына, диагнозының күрделілігіне және оңалту әрекеттерінің нәтижесіне байланысты әртүрлі мерзімге — алты айдан бастап бес жылға дейін немесе сәйкесінше 7 не 18 жасқа толғанға дейін белгіленуі мүмкін. Мүгедектік мәртебесі аяқталған соң, баланың жағдайы қайта сараптамадан өткізіледі. Ол кезде мүгедектік\мүгедектік тобы белгіленген баланың денсаулық жағдайындағы өзгерістер, оңалту шараларының тиімділігінің болған-болмағандығы сарапқа салынып, мүгедектікті белгілеу қажеттілігі бар не жоқтығы мәселесі шешіледі (Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрінің 2023 жылғы 29 маусымдағы №260 бұйрығы). Осы тұста бізді алаңдатқан мәселе-мүгедектік тағайындалған баланың келесі қайта куәландыру мерзіміне дейінгі кезеңде бақылаусыз қалатындығы. Ерекше қажеттіліктері бар балалардың физикалық немесе\және психикалық бұзылыстарының ауырлық дәрежелері әртүрлі сипатқа ие. Менталдық немесе қимыл-қозғалыстарының күрделі бұзылыстары бар

балалардың жыныстық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекеттерінің жеңіл нысанасына айналу қаупі жоғары. Ауыр дәрежедегі церебральді сал ауруымен ауыратын, керең немесе мылқау балалардың едәуір бөлігі еліміздегі инклюзивті білім беру жүйесінен шеттетіліп қалғаны жасырын емес. Олар психологиялық-медициналық-педагогикалық комиссияның (ПМПК) шешімімен үй жағдайында оқытылып немесе арнайы мекемелерге жіберіледі. Мұндай оқшауланған ортада балаға қатысты күш көрсету әрекеттері — ата-ана, туыс, немесе оқу мекемесінің қызметкерлері тарапынан жасалса да, уәкілетті органдар бұл туралы дер кезінде біле алмауы ықтимал. Қазақстан Республикасы Бас Прокуратурасы комитетінің ресми сайтындағы құзыретті органдардың арнайы есептерінде мүмкіндігі шектеулі балалар санаты балалардан жеке бөліп қарастырылмаған. Осы себептен оларға қатысты орын алатын қылмыстық құқықбұзушылықтардың нақты саны мен сипатын анықтау мүмкін емес. Бұл зерттеліп отырған тақырыптың өзектілігін айқындап қана қоймай, мүмкіндігі шектеулі балалардың қылмыстық-құқықтық қорғалу дәрежесін жетілдіру қажеттігін көрсетеді деп ойлаймыз.

Жыл сайын әлемдегі 2 - 17 жас аралығындағы әрбір екінші бала зорлық – зомбылықтың белгілі бір түрінен зардап шегеді. 2 - 4 жас аралығындағы 300 миллионға жуық балалар жүйелі түрде өздерін тәрбелеушілер (бұл жерде тәрбелеушілер ұғымына мұғалімдер, балабақша қызметкерлері, тіпті ата-анада жатқызылуы мүмкін) тарапынан қатаң зорлық-зомбылыққа ұшырайды. 11-15 жас аралығындағы мектеп оқушыларының үштен бірі өздері құралыптас балалар тарапынан әлімжеттікке ұшыраса, 20 жасқа дейінгі 120 миллион қыз бала мәжбүрлі жыныстық қатынастың қандай да бір түрінен зардап шеккен. Әлемдегі әрбір төртінші бала интимдік серіктесінің (баланың өз әкесі, өгей әкесі, анасының бірге тұратын көңілдесі т.с.с) зорлық-зомбылығының құрбанына айналған анасымен бірге өмір сүруге мәжбүр. Әртүрлі зерттеулердің нәтижелері балаларға қатысты жасалатын жыныстық және физикалық зорлық-зомбылықтың басым бөлігі — шамамен 69 пайызы — отбасылық ортада, атап айтқанда, алкоголь немесе есірткі заттарын жиі пайдаланатын, әлеуметтік және мәдени жағдайы төмен ересектердің тарапынан орын алатынын көрсетіп отыр. Әлеуметтік аз қамтылған, алкоголь немесе есірткі заттарға тәуелді, балалық шақта өзі де осындай зорлық-зомбылықтың құрбаны болған ата-анамен өмір сүріп жатқан балалардың осындай зорлық-зомбылыққа ұшырау қаупінің тым жоғары екендігін (World Health Organization. Global status report on preventing violence against children 2020: executive summary) Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы да жоққа шығармайды.

Қорытынды.

Кәмелетке толмағандардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау әрбір азаматты қоса алғанда қоғам мен мемлекеттің міндеті болып табылатындықтан мәселесі қай уақытта болмасын өзекті болып қала бермек. 2023 жылы еліміздің БҰҰ-ның бала құқықтарын қорғаудағы әмбебап халықаралық құралы – Бала құқықтары туралы Конвенциясын ратификациялағанына 29 жыл толды. Осы

уақыт аралығында елімізде балалардың қауіпсіздігі, олардың жан-жақты дұрыс дамып, жетілулері үшін орасан зор жұмыстар атқарылды. Бала құқықтарын жақсарту саласында ондаған нормативтік-құқықтық актілер қабылданып, ұлттық мамандандырылған құқық қорғау тетіктері қалыптастырылды, көптеген халықаралық конвенциялар ратификацияланды. 2002 жылдан бері мемлекеттегі адам мен азаматтардың (балаларды қоса алғанда) құқықтары мен бостандықтарын қорғау, бұзылған құқықтарын қалпына келтіру саласында барлық үкіметтік емес ұйымдармен, бұқаралық ақпарат құралдарымен, халықаралық ұйымдармен бірлесе отырып адам құқықтарын жетілдіру бойынша қызметтерді атқаратын Адам құқықтары жөніндегі Уәкіл (Омбудсмен) институты құрылды. 2016 жылы ақпан айында Президенттің жарлығымен құрылған Бала құқықтары жөніндегі Уәкіл Институты (Бала омбудсмені) қазіргі уақытта өз қызметін белсенді түрде атқаруда.

Бала құқықтарын қамтамасыз ету саласындағы маңызды қадамның бірі 2024 жылы іске асты. Бұл қадам 2024 жылы 14 маусымда ҚР Оқу-ағарту министрінің м.а. №149 бұйрығымен (World Health Organization. Global status report on preventing violence against children 2020: executive summary) байланысты. Онда Өңірлік балалар Омбудсменінің елдегі балалардың құқықтарының, еркіндіктерінің, заңды мүдделерінің негізгі кепілдіктерін қамтамасыз етумен бірге оларды бұзу деректері орын алған жағдайларда қалпына келтіруге де құзыретті екендігі айтылған. Оның өз қызметін тиісінше аумақтық құрылымда мемлекеттік және қоғамдық институттармен жұмыла отырып, қоғамдық негізде қызмет атқаратын тұлға екендігі де осы құжатта баяндалған.

Кәмелетке толмағандардың құқықтары мен бостандықтарын қорғауға бағытталған мемлекеттік деңгейдегі түрлі шаралар жүзеге асырылып жатқанына қарамастан, бұл салада жедел шешім қабылдауды қажет ететін мәселелер бар. Оларды шешу үшін :

1. Зерттеулер кәмелетке толмағандардың құқықтарының қолайсыз отбасыларды орын алу деңгейінің жоғарылығын көрсетеді. Осы тұста балалардың құқықтарын қорғауда қамқоршылық және қорғаншылық органдарының рөлін белсендіру қажет. Бұл дегеніміз, бірінші кезекте осы сала мамандарының санын арттырып, білім және денсаулық сақтау саласы, құқық қорғау құрылымдарымен үйлесімді қызмет атқаруын ұйымдастыру.

2. Кәмелетке толмағандарды тәрбиелеу мен білім беруге саласына тікелей жауапты мемлекеттік мекемелердің құқықтық жауапкершілік деңгейін көтеру.

3. Кәмелетке толмағандардың қауіпсіздігі- маңызды міндет. Осыған орай кәмелетке толмағандардың ата-аналары, отбасы мүшелері, жауапты тұлғалардың (ата-ана, арнайы мекемелердің жауапты қызметкерлері) құқықтық сауаттылық деңгейлерін жоғарылату жұмыстарының сапасын арттыру.

4. Халықаралық тәжірибеге көз жүгіртсек орта білім беру мекемелерінде білім алатын шамамен 500 балаға бір психологтан келеді. ҚР

Балалардың құқықтарын қорғау Комитеті хабарлағандай, қазірге таңда еліміздегі бір мектеп психологы орта есеппен 2000 балаға қызмет көрсетеді. Мектеп психологтары балаларға диагностика жүргізу, түзету жұмыстарын жоспарлау, балаларға кеңестер беру, жұмысы бойынша түрлі хаттамалар мен мұқабаларды толтыру секілді қосымша уақыт пен күшті қажет ететін шамадан тыс жүктемелерді атқарады. Нәтижесінде ең қажетті тәжірибелік сабақтарды жүргізуге олардың уақыты мен физикалық ресурстары жете бермейді. Жүктеменің шамадан тыс артық салмағы - психологтардың мектептегі кәметке толмаған балалармен жүргізілуі тиіс ең басты жұмыстарына қолбайлау болып жатады.

3. Мүмкіндігі шектеулі балалардың белгілі бір бөлігі жалпы орта білім беру жүйесіне тартылмаған, олардың кейбірі үйден оқытылса, енді бір бөлігі арнайы білім беру мекемелеріне қабылданған (жүйке жүйесі немесе қозғалыс қимыл мүмкіндіктерінде бұзылулары бар). Аталған балалар ерекше назарда болуы қажет. Мұндай балалар мүгедектікке өтудің белгіленген кезеңіне дейінгі уақытта баланың тұрғылықты тіркелген медициналық мекемесі тарапынан міндетті түрде бақылауда болуы қажет.

4. Елімізде мүмкіндігі шектеулі балаларға қатысты орын алатын қылмыстық құқықбұзушылықтар бойынша арнайы жүйеленген статистикалық есептің болмауы аталмыш санаттағы балалардың құқықтарын қорғау тетіктерін жетілдіруге жол бермейді. Ақпараттың шашыраңқы сипаты мұндай балаларға қатысты жасалынатын барлық сипаттағы қылмыстық құқықбұзушылықтардың нақты ауқымын анықтау, сол арқылы алдын алу шараларын жүйелі түрде жоспарлау мүмкіндіктерін жоққа шығарады. Осыған байланысты 2003 жылы 22 желтоқсанда қабылданған «Мемлекеттік құқықтық статистика және арнайы есепке алу туралы» Қазақстан Республикасының №345 заңын (Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің м.а. 2024 жылғы 19 маусымдағы №149 бұйрығы) дербес статистикалық есеп жүргізу міндеттемесін белгілейтін жаңа нормамен толықтыру ұсынылады. Аталған толықтыру мынадай мәтінде ұсынылады:

«8-1-бап. Құқықтық статистика және арнайы есепке алу субъектілерінің айрықша міндеттері

1. Құқықтық статистика және арнайы есепке алу субъектілері өз өкілеттіктері шегінде:

1) Мемлекеттік құқықтық статистика жүйесінде жәбірленушінің әлеуметтік-демографиялық ерекшеліктері: жасы, жынысы, денсаулық жағдайы (оның ішінде мүгедектік мәртебесі) бойынша дербес есеп жүргізуге;

2) Әлеуметтік осал топтарға, соның ішінде мүгедектігі бар балаларға қатысты орын алған қылмыстық құқықбұзушылықтар бойынша құқық қорғау органдарының ақпараттық жүйелерінде арнайы есепке алу бөлімін қалыптастыруға;

3) Әлеуметтік осал топтарға, соның ішінде мүгедектігі бар балаларға қатысты орын алған қылмыстық құқықбұзушылықтар бойынша қалыптастырылған есепті бірыңғай электрондық базаға енгізуге міндетті»

«Мемлекеттік құқықтық статистика және арнайы есепке алу туралы» заңның 13-бабында құқықтық статистика мен арнайы есепке алу объектілері анықталғанымен, әлеуметтік сипаттамаларға қатысты жеке талаптар қарастырылмаған. Біз ұсынып отырған толықтырулар мемлекеттік құқықтық статистиканы толық және сапалы түрде жүргізуге, мемлекеттік саясатты нақты деректерді негізге алып жүргізуге, ең бастысы мүгедектігі бар балаларға қатысты орын алатын қылмыстық құқықбұзушылықтарды терең талдауға кең мүмкіндіктер тудырады деп санаймыз.

Әдебиеттер

1 International Covenant on Civil and Political Rights. General Assembly resolution 2200A (XXI) 16 December 1966. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights> (өтінім берілді: 25.09.2025)

2 Convention on the Rights of the Child. 20 November 1989. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child> (өтінім берілді: 25.09.2025)

3 М.Ю. Краева, Л. Э. Зотова. Профилактика и выявление насилия над детьми в замещающих семьях. – Москва, 2017. - 130 с.-книга.

4 «Касым-Жомарт Токаев: Экономический курс Справедливого Казахстана» // URL: <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-ekonomicheskii-kurs-spravedlivogo-kazahstana-18588> (өтінім берілді: 25.09.2025)

5 Абдраманова Н. К., Алауханов Е.О. «Преступления против половой неприкосновенности несовершеннолетних в Республике Казахстан и их латентность». Вестник Томского государственного университета. Право. № 47. 2023г. С. 9.

6 Ергалимова А.Н. «Халықаралық құқық нормаларына сәйкес кәмелетке толмағандардың жыныстық қолсұғылмаушылығын мемлекетішілік қорғаудың өзекті мәселелері». -Евразийский журнал международного права. №3. 2023г. С.94 <https://eajil.enu.kz/index.php/main/issue/view/7/7>

7 Алисиевич Е.С. Поощрение и защита прав уязвимых групп в международном праве: учеб. пособие / Е.С. Алисиевич. – М.: РУДН, 2012. – 431 с.-книга.

8 Распределение детей с инвалидностью по нарушениям функций // URL: <https://bala.stat.gov.kz/raspredelenie-detej-s-invalidnostyu-po-narusheniyam-funksij/> (өтінім берілді: 25.09.2025)

9 Медициналық әлеуметтік сараптама жүргізу қағидаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің орынбасары -Еңбек және

халықты әлеуметтік қорғау министрінің 2023 жылғы 29 маусымдағы №260 бұйрығы. URL:<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2300032922> (өтінім берілді: 27.09.2025)

10 World Health Organization. Global status report on preventing violence against children 2020: executive summary. URL: <https://www.who.int/publications/i/item/9789240006379> (өтінім берілді: 25.09.2025)

11 «Облыстың, республикалық маңызы бар қаланың, астананың Бала құқықтары жөніндегі өңірлік уәкіл қызметінің қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің м.а. 2024 жылғы 19 маусымдағы №149 бұйрығы. «Әділет» Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2400034535> (өтінім берілді: 26.09.2025)

12 Мемлекеттік құқықтық статистика және арнайы есепке алу туралы Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 22 желтоқсандағы № 510 Заңы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z030000510> (өтінім берілді: 26.01.2026)

References

1 International Covenant on Civil and Political Rights. General Assembly resolution 2200A (XXI) 16 December 1966. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>.

2 Convention on the Rights of the Child. 20 november 1989. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>

3 M.YU. Kraeva, L.E. Zotova. Profilaktika i vyyavlenie nasiliya nad det'mi v zameshchayushchih sem'yah. – Moskva, 2017. - 130 s (In Russian)

4 «Kasym-Zhomart Tokaev: Ekonomicheskij kurs Spravedlivogo Kazahstana» URL: <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-ekonomicheskij-kurs-spravedlivogo-kazahstana-18588>

5 Abdramanova N.K., Alauhanov E.O. Prestupleniya protiv polovoj neprikosновенности nesovershennoletnih v Respublike Kazahstan i ih latentnost'. Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. Pravo. № 47. 2023g. S. 9.

6 Ergalimova A.N. «Halykaralyk kuckyk normalaryna saykes kameletke tolmarandardyn zhynystyk kolsugylmaushylygyn memleketishilik qorgaudyn ozekti maseleleri». -Evraziyskiy zhurnal mezhdunarodnogo prava. №3. 2023g. S.94 <https://eajil.enu.kz/index.php/main/issue/view/7/7>

7 E.S. Alisievich. Pooshchrenie i zashchita prav uyazvimykh grupp v mezhdunarodnom prave: ucheb. posobie / E.S. Alisievich. – M.: RUDN, 2012. – 431 s.

8 Rasedelenie detej s invalidnost'yu po narusheniyam funkciy. URL: <https://bala.stat.gov.kz/raspredelenie-detej-s-invalidnostyu-po-narusheniyam-funksij/>

9 «Medisinalyq - äleumettik saraptama jürgızu qağidalaryn bekıtu turaly» Qazaqstan Respublikasy Premer –Ministriniñ orynbasary-Eñbek jäne halyqy äleumettik qorğau ministriniñ 2023 jylğy 29 mausymdağy №260 būiryğy. «Ädilet» Qazaqstan Respublikasy normativtik qūqyqtyq aktileriniñ aqparattyq-qūqyqtyq jüiesi <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2300032922>

10 World Health Organization. Global status report on preventing violence against children 2020: executive summary. URL: <https://www.who.int/publications/i/item/9789240006379>

11 «Oblıstyñ, respublikalyq mañyzy bar qalanyñ, astananyñ Bala qūqyqtary jönindegi öñirlık uäkıl qyzmetiniñ qağidalaryn bekıtu turaly» Qazaqstan Respublikasy Oqu-ağartu ministriniñ m.a. 2024 jylğy 19 mausymdağy №149 būiryğy. «Ädilet» Qazaqstan Respublikasy normativtik qūqyqtyq aktileriniñ aqparattyq-qūqyqtyq jüiesi. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2400034535>

12 Memlekettik kukykyk statistika zhane arnayı esepke alu turaly Kazakstan Respublikasynyn 2003 zhylgy 22 zheltoksandagy № 510 Zany <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z030000510>

Поступила: 30.03.2025. Одобрена: 21.04.2026. Доступна онлайн: 23.04.2026

MPHTI 10.53.23

DOI: <https://www.doi.org/10.32523/2791-0954-2026-17-1-30-42>

Механизм экономического регулирования охраны окружающей среды и природопользования в правовой системе Республики Казахстан: международно-правовые аспекты

Толысбаева Алия Дюсеновна

Доктор PhD,

Высшая школа экономики и коммуникаций, университет Шакарима,

г. Семей, Республика Казахстан,

e-mail: t.aliya_79@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3290-5782>

Смоилов Самат Жумагалиевич

Гуманитарно-юридический факультет, кафедра национального и международного права, Университет «Туран-Астана»

г. Астана, Республика Казахстан

e-mail: smoilovs@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9038-2548>

Аннотация. В настоящей статье исследуются нормы, регулирующие экономические механизмы охраны окружающей среды и природопользования в правовой системе Республики Казахстан, с учетом международно-правовых аспектов.

В период независимости Республики Казахстан создана правовая база (Экологический кодекс 2021 г.), однако она недостаточно охватывает юридический контроль экономического планирования, что приводит к противоречиям с Конституцией и бюджетными нормами.

Новизна работы заключается в комплексном анализе содержания экологических норм и их роли в условиях перехода к «зеленой экономике» и устойчивого развития. Объектом исследования выступает теоретическое место норм в системе права Республики Казахстан, предметом - национальные и международные акты. Целью исследования является комплексный анализ взаимодействия экологического права с международным, выявление пробелов и разработка рекомендаций.

Выявлены ключевые принципы и тенденции правового регулирования, проведена оценка современного законодательства. Анализ актуальности опирается на принцип устойчивого развития (Рио-де-Жанейрская декларация 1992 г., Парижское соглашение 2015 г., Орхусская конвенция 1998 г.).

В результате, предложены рекомендации по совершенствованию законодательства (введение экологического трейдинга по модели ЕС,

закрепление норм как субинститута). Полученные результаты могут способствовать развитию теории экологического права и повышению эффективности правовых механизмов экологической политики в гармонизации с глобальными стандартами устойчивого развития.

Ключевые слова: экономическое регулирование; охрана окружающей среды; природопользование; экологическое право; устойчивое развитие; международные акты; нормы права.

Қазақстан Республикасының құқықтық жүйесінде қоршаған ортаны қорғау және табиғилды ресурстарды пайдаланудың экономикалық реттудің механизмі: халықаралық-құқықтық аспектілері

Толысбаева Алия Дюсеновна

phD докторы,

Жоғары білім мектебі, Шәкарім университеті,

Семей қаласы, Қазақстан Республикасы,

e-mail: t_aliya_79@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3290-5782>

Смоилов Самат Жумағалиевич

Гуманитарлық-заң факультеті, ұлттық және халықаралық құқық кафедрасы, "Тұран-Астана" университеті,

Астана қ., Қазақстан Республикасы

e-mail: smoilovs@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9038-2548>

Андатпа. Бұл мақалада Қазақстан Республикасының құқықтық жүйесінде қоршаған ортаны қорғау және табиғи ресурстарды пайдаланудың экономикалық механизмдерін реттейтін нормалар зерттеледі, халықаралық-құқықтық аспектілер ескеріледі.

Қазақстан Республикасының тәуелсіздік кезеңінде құқықтық база қалыптасты (2021 жылғы Экологиялық кодекс), алайда ол экономикалық жоспарлаудың құқықтық бақылауын жеткілікті қамтымайды, бұл Конституция және бюджеттік нормалармен қайшылық тудырады.

Зерттеудің жаңалығы экологиялық нормалардың мазмұны мен «жасыл экономикаға» және тұрақты дамуға көшу жағдайындағы рөлінің кешенді талдауында. Зерттеу объектісі — Қазақстан Республикасы құқық жүйесіндегі нормалардың теориялық орны, пәні — ұлттық және халықаралық актілер. Зерттеудің мақсаты — экологиялық құқықтың халықаралық құқықпен өзара әрекеттесуін кешенді талдау, кемшіліктерді анықтау және ұсыныстар әзірлеу.

Құқықтық реттеудің негізгі принциптері мен тенденциялары анықталды, қазіргі заңнаманың бағалануы жүргізілді. Актуалдылық талдауы тұрақты даму

принципіне негізделген (1992 ж. Рио-де-Жанейро декларациясы, 2015 ж. Париж келісімі, 1998 ж. Эрну конвенциясы).

Нәтижесінде заңнаманы жетілдіру бойынша ұсыныстар берілді (ЕО үлгісінде экологиялық трейдинг енгізу, нормаларды субинститут ретінде бекіту). Алынған нәтижелер экологиялық құқық теориясын дамытуға және экологиялық саясаттың құқықтық механизмдерінің тиімділігін арттыруға, тұрақты дамудың жаһандық стандарттарымен үйлестіруге ықпал ете алады.

Түйінді сөздер: экономикалық реттеу; қоршаған ортаны қорғау; табиғатты пайдалану; экологиялық құқық; тұрақты даму; халықаралық актілер; құқық нормалары.

Mechanism of economic regulation of environmental protection and natural resource use in the legal system of the Republic of Kazakhstan: international legal aspects

Tolysbayeva Aliya

phD,

Higher School of Education, Shakarim University,

Semey City, Republic of Kazakhstan,

e-mail: t_aliya_79@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3290-5782>

Smoilov Samat

Faculty of Humanities and Law, Department of National and International Law, Turan-Astana University,

Astana, Republic of Kazakhstan

e-mail: smoilovs@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9038-2548>

Abstract. This article examines the norms regulating economic mechanisms for environmental protection and natural resource use within the legal system of the Republic of Kazakhstan, taking into account international legal aspects.

During Kazakhstan's independence, a legal framework was established (Ecological Code 2021), yet it insufficiently covers legal control of economic planning, leading to contradictions with the Constitution and budgetary norms.

The novelty of the study lies in the comprehensive analysis of the content of environmental norms and their role amid the transition to a "green economy" and sustainable development. The object of research is the theoretical position of norms within Kazakhstan's legal system; the subject comprises national and international legal acts. The research aims to comprehensively analyze the interaction between environmental law and international law, identify gaps, and develop recommendations.

Key principles and trends of legal regulation have been identified, and an assessment of current legislation conducted. The relevance analysis is grounded in

sustainable development principles (Rio de Janeiro Declaration 1992, Paris Agreement 2015, Aarhus Convention 1998).

As a result, recommendations for legislative improvement have been proposed (introduction of ecological trading modeled on the EU, designation of norms as a substitute). The findings can contribute to advancing environmental law theory and enhancing the effectiveness of legal mechanisms in environmental policy, harmonized with global sustainable development standards.

Keywords: economic regulation; environmental protection; natural resource use; environmental law; sustainable development; international acts; legal norms.

Введение. Актуальность проблемы исследования. В период независимости Республики Казахстан как независимого государства, была создана база законов, которые являются гарантом защиты окружающей среды и рационального использования природных ресурсов. Главным законом в этой области является Экологический закон Республики Казахстан от 2 января 2021 года. И все-таки, принятый объем законов, оберегающих экологию нашего государства, не совсем объемно охватывает вопросы юридического контроля экономического планирования охраны природной среды в Республике Казахстан. Сейчас, можно наблюдать несоответствие среди законов, в данной области, часто они идут врозь с основным законом государства. В настоящее время можно наблюдать примеры, когда при разработке и принятии законов в области экономического планирования природоохранной деятельности прослеживается интерес отдельных лиц или групп, не связанный с обеспечением социальной направленности и защитой экологических прав и законных интересов как граждан, так и организаций.

Действующая сегодня модель экономического планирования экологической безопасности и регулирования природопользования не является целостной и скоординированной системой. Она представляет собой совокупность разрозненных и не всегда согласованных между собой элементов. Для обеспечения ее результативности необходимо выявить и проанализировать ключевые причины низкой эффективности, а также выработать комплекс предложений и рекомендаций, направленных на формирование адаптивной и согласованной системы правового регулирования, охватывающей все компоненты данного механизма.

Это особенно актуально в контексте принципа «устойчивого развития», введенного Рио-де-Жанейрской декларацией ООН 1992 года и развитого в Повестке дня на XXI век, Парижском соглашении по климату 2015 года и Орхусской конвенции 1998 года. Термин «устойчивое развитие» был введен в язык международной экологической дипломатии и международной комиссии Организации Объединенных Наций по окружающей среде и развитию (Prizzia, 2007, 19-40 p.).

В итоге можно констатировать, что в РК многие ключевые аспекты правового планирования механизма экономического регулирования

природоохранной деятельности и управления ресурсами до сих пор не получили полноценного теоретического осмысления.

Формирование целостного представления о роли государства и правовых инструментов в процессе построения принципиально новой модели экологической политики позволит создать эффективные юридические механизмы, обеспечивающие ее реализацию. Такой подход станет основой для совершенствования процедур и оптимизации внедрения «зеленых» технологий во всех сферах хозяйственной деятельности страны.

В частности, в Республике Казахстан, по мнению С.Д. Бекишевой и К.К. Рахметова принято объективно считать, что механизм правового регулирования экологической сферы и природных ресурсов состоит из следующих видов – государственно-правового, общественного, экономического, идеологического (Бекишева, 2018, с.9-14). В перспективе развития и внедрения зеленой экономики в Казахстане требуется формирование и обоснование новых ценностных ориентиров, выработка современных концептуальных основ, а также постановка актуальных целей и задач, определяющих дальнейшее развитие экологической науки Казахстана с учетом международных обязательств.

Объектом исследования является анализ теоретических аспектов, связанных с определением места норм, регулирующих механизм экономического планирования природоохранной деятельности и управления ресурсами в системе права Республики Казахстан с учетом международно-правовых актов.

Предмет исследования составляют законодательные акты Республики Казахстан и международные договоры, регулирующие механизмы экономического планирования природоохранной деятельности и рационального использования природных ресурсов.

Цель работы заключается в комплексном изучении юридических аспектов, определяющих место данных норм в системе права, а также структуры законодательства, регулирующего экономическое планирование в сфере сохранения экосистем и рационального природопользования. Исследование предполагает анализ теоретических подходов и действующих нормативных актов, определяющих реализацию экологических отношений, а также выявление особенностей взаимодействия норм экологического права РК с международным правом с разработкой рекомендаций.

В связи с этим сформулированы следующие задачи:

- анализ этапов формирования и развития норм, регулирующих механизм экономического планирования в сфере экологической безопасности и регулирования природопользования в правовой системе РК с учетом международных актов;

- исследование роли законодательства РК, регулирующего экономические аспекты природоохранной деятельности и управления ресурсами, в контексте международных обязательств по устойчивому развитию;

- определение места норм о механизме экономического планирования охраны окружающей среды и природопользования в системе права РК и выявление противоречий с Конституцией;

- правовой анализ национальных и международных источников, регулирующих механизм экономического управления сохранения экосистем и рационального природопользования, с последующей оценкой возможности и целесообразности их применения в правовой и социально-экономической реальности РК;

- разработка научно обоснованных предложений и практических рекомендаций, направленных на совершенствование законодательства и правового механизма экономического планирования в области природопользования и охраны окружающей среды с учетом принципов устойчивого развития.

Данные вопросы требуют комплексного правового исследования, что обусловлено необходимостью теоретического обоснования и разработки предложений и рекомендаций по точному определению места норм, регулирующих механизм экономического планирования природоохранной деятельности и управления ресурсами, в системе права.

В настоящее время в юридической плоскости сохраняется неопределенность в отношении правового статуса этих норм, что проявляется в наличии противоречий между ними и основополагающими принципами права, а также в их несоответствии отдельным положениям Конституции Республики Казахстан. Дополнительно отмечаются различия в толковании положений, регулирующих экономическое планирование в сфере экологической безопасности и регулирования природопользования. Не все действующие экологические законы ориентированы на защиту экологических прав и законных интересов как граждан, так и организаций.

Для формирования четкого и согласованного понимания места норм экологического права необходимо уточнить и закрепить концепцию механизма экономического регулирования охраны окружающей среды и рационального использования природных ресурсов, адаптированную к правовой системе Казахстана.

Материалы и методы. В ходе исследования был применен широкий набор методов и источников, обеспечивающих всестороннее и комплексное изучение правовых аспектов механизма экономического планирования экологической безопасности и регулирования природопользования в Республике Казахстан. Методологическая основа работы опирается на междисциплинарный подход, объединяющий правовые, экономические и экологические исследования.

В качестве материалов для анализа использованы: Конституция РК; Экологический кодекс РК 2021 года; Кодекс «О недрах и недропользовании»; Бюджетный кодекс; Закон «О государственном планировании» и другие нормативно-правовые акты, регламентирующие вопросы экономического

регулирования в экологической сфере; Рио-де-Жанейрская декларация, Парижское соглашение; Орхусская конвенция и иные документы, имеющие значение для внедрения принципов устойчивого развития и экологических стандартов; сравнительное правовое поле, включающее законодательство стран Европейского союза, Российской Федерации, Германии, США и других государств, применяющих рыночные механизмы в экологическом праве; научная литература и предшествующие исследования.

В работе широко использованы труды казахстанских и зарубежных авторов, таких как В.С. Нерсесянц, С.С. Алексеева, А.С. Пиголкина, а также отечественных исследователей: Г.С. Сапаргалиева, А. Тлебаевой, С. Рахметулина и др. Особое внимание уделено монографическому труду Т.В. Петровой (2000) «Проблемы правового обеспечения экономического механизма охраны окружающей среды», а также работам по экологическому страхованию, экологическим платежам и финансовому контролю.

Для достижения целей и задач исследования использовались следующие научные методы:

1. Системный подход – позволил рассматривать экономическое регулирование охраны окружающей среды как систему взаимосвязанных правовых норм и институтов.

2. Историко-правовой метод – использовался для анализа становления норм в области природопользования, прослеживания их эволюции от советского периода до современности.

3. Сравнительно-правовой анализ – способствовал выявлению сильных и слабых сторон национальной правовой системы на фоне международного опыта.

4. Методы статистического анализа – применялись для интерпретации эмпирических данных, таких как объемы экологических расходов, структура загрязнений, показатели финансирования природоохранных мероприятий.

Анализируя правовые механизмы, исследование опирается на дихотомию: Методы позитивной мотивации – меры, поощряющие природопользователей: налоговые льготы, субсидии, премии, создание стимулов на основе рыночных механизмов.

Методы негативной мотивации – включают штрафы, компенсационные выплаты, налогообложение выбросов, принудительное восстановление природных ресурсов.

Статистика, представленная в рамках исследования, охватывает: динамику расходов на охрану окружающей среды (например, в 2024 году - 456,1 млрд тенге), структуру затрат (33,7% - на воздух, 32,2% - на отходы, 18,3% - на водные ресурсы и др.), долю экологических расходов в ВВП (в 2020-2024 гг. - менее 0,43%) (Бюро, 2024, с. 13).

Эти данные позволили оценить эффективность существующего механизма экономического регулирования и обосновать необходимость его реформирования, с учетом международных стандартов.

Выбранная тематика расположена на стыке экономических и правовых наук, что обусловило проведение целого ряда фундаментальных исследований в экономической сфере. Научные труды, выполненные юристами, преимущественно посвящены правовым аспектам отдельных элементов механизма экономического регулирования охраны окружающей среды и природопользования, в т.ч. вопросам финансового регулирования в данной области. Среди примеров можно выделить работы: «Повышение эффективности финансово-правового механизма регулирования охраны окружающей среды», «Правовое обеспечение в сфере финансирования охраны окружающей природной среды», «Правовое регулирование финансирования мероприятий по охране окружающей природной среды». Отдельного внимания заслуживают исследования в области экологического страхования, такие как: «Экологическое страхование: теория, практика правового регулирования» и «Проблемы правового регулирования экологического страхования в Российской Федерации».

Комплексное монографическое исследование, напрямую рассматривающее механизм экономического регулирования охраны окружающей среды и природопользования, представлено лишь одной работой – «Проблемы правового обеспечения экономического механизма охраны окружающей среды» (Петрова, 2000, с. 291).

Исследования казахстанских ученых ограничиваются отдельными направлениями, такими как природоресурсные платежи, экологическое страхование и финансовый контроль за расходами на природоохранные мероприятия. В частности, можно отметить кандидатские диссертации на темы «Правовое регулирование экологического страхования в Республике Казахстан» (Тлебаева, 2008, с. 187) и «Правовое регулирование экологических платежей в Республике Казахстан» (Рахметулин, 2009, с. 148), защищенные в 2008 и 2009 гг. соответственно.

Рыночные инструменты становятся основным средством управления окружающей средой и предоставляют возможность переосмыслить традиционные подходы к политическим инструментам (Andersen, 2020, 288 p.).

Требуется глубокое переосмысление вопросов через призму международных инструментов. Так как Экологический кодекс РК (ст. 3) прямо предусматривает приоритет ратифицированных международных договоров над национальным законодательством. Казахстан участвует в глобальном реагировании на изменение климата через Парижское соглашение, обязуясь к снижению выбросов и адаптации. Орхусская конвенция усиливает доступ граждан к экологической информации и участию в принятии решений, что интегрировано в ст. 192 Кодекса о межгосударственном сотрудничестве. Рио-принципы легли в основу устойчивого развития, влияя на национальные планы по биоразнообразию и борьбе с опустыниванием. Сравнение с ЕС показывает эффективность рыночных инструментов (налоговые стимулы, эмиссионный трейдинг), где Директива 2003/87/ЕС гармонизирует нормы через

трансграничные механизмы. В Казахстане пробелы – слабая координация с этими стандартами, приводящая к декларативности норм (Емельянова).

Результаты и обсуждение. Анализ проблемы определения места норм, регулирующих механизм экономического регулирования сохранения экосистем и рационального природопользования, в системе права позволяет сделать следующие выводы:

1. Нормы экологического права имеют комплексный характер, поскольку закреплены не только в специализированных нормативных актах, регулирующих использование природных ресурсов и охрану природы, но и в источниках других отраслей права – конституционного, гражданского, уголовного и трудового законодательства Республики Казахстан и гармонизированы с международными актами.

2. Содержание этих норм формируется под влиянием не только социально-экономических факторов, но и природно-географических условий.

3. Нормы, определяющие экономическое управление в сфере охраны окружающей среды и природопользования, обладают рядом специфических признаков:

а) природоохранный аспект – приоритетная цель заключается в предотвращении негативного воздействия хозяйственной деятельности на окружающую среду;

б) стимулирующий аспект – направленность на регулирование поведения пользователей природных ресурсов через систему распределения и перераспределения материальных благ и интересов в целях обеспечения рационального природопользования;

в) компенсационный характер – ориентированность на восстановление нарушенного состояния окружающей среды.

На современном этапе эти нормы объединяются в единую систему. Однако требует уточнения вопрос, представляет ли она собой правовой институт либо правовой субинститут. Для ответа на него необходимо проанализировать базовые категории: «норма права», «правовой институт» и «отрасль права».

Норма права – фундаментальное понятие правовой системы. Как отмечал В.О. Миронов, Н.В., «норма права – это одно из основных понятий для всех правовых доктрин, которые воспринимают право нормативно, то есть определяют его через норму и рассматривают как совокупность норм» (Миронов, 2024, с.1). В казахстанской правовой доктрине широко распространен подход, при котором право определяется через его нормативную составляющую. Так, В.В. Кожевников В.В. характеризовал правовую норму как «клеточку правовой материи» (Кожевников, 2024, 15 с.).

Юридическая норма права служит исходной основой для таких правовых категорий, как институт, подотрасль и отрасль права, а также для понятий правоспособность, правосубъектность, правоотношения, правонарушения, правовые акты. Ее содержание выражается в установленных и гарантированных

государством правила поведения, закрепленных в официальных документах и подкрепленных мерами государственного воздействия-

К числу характерных признаков нормы права относят:

1. Общеобязательность – выражение властного предписания государства о допустимом и обязательном поведении.

2. Формальную определенность – закрепление в письменной форме в официальных источниках.

3. Связь с государством – установление государственными органами и обеспечение мерами государственного воздействия.

4. Предоставительно-обязывающий характер – сочетание предоставления прав одним субъектам с возложением обязанностей на других.

Нормы экологического права, как и все правовые нормы, обладают общеобязательностью – они представляют собой правила поведения, обязательные для исполнения всеми субъектами-природопользователями. Их формальная определенность выражается в закреплении в нормативных правовых актах, принятых государством в установленном порядке (например, в Экологическом кодексе РК, Земельном, Водном, Лесном кодексах РК), а также в договорах на природопользование. Эти нормы непосредственно связаны с государством, отражая его волю и заинтересованность в обеспечении благоприятной окружающей среды, способствующей жизни и здоровью граждан, и поддерживаются механизмами государственного принуждения. Кроме того, они имеют предоставительно-обязывающий характер: субъективные экологические права неразрывно связаны с экологическими обязанностями. В международном контексте они эволюционировали от советского периода к интеграции Парижского соглашения, где РК обязана отчетностью по выбросам.

При этом нормы права могут закреплять организационные механизмы планирования и управления. И здесь наблюдается несоответствие бюджетных норм (бюджетные ассигнования на экологию менее 0,43% ВВП) императивным нормам ст.33, 413 Экологического кодекса и действующей ст.31 Конституции РК «право на благоприятную среду». Например, государственное и региональное планирование продовольственных систем в США и на международном уровне все более рассматривается как инструмент долгосрочного удовлетворения экономических, экологических и культурных потребностей общества, особенно в условиях ожидаемых вызовов, связанных с глобальными изменениями окружающей среды (Zougris, 2025). Аналогично в Европейском Союзе законодательная власть исходит из положений основополагающих договоров, согласованных и ратифицированных государствами-участниками, в части использования национальной системы квот (Selin, 2015). Эта модель сочетает негативную и позитивную мотивацию для субъектов природопользования. Такая модель с рыночными стимулами применима в РК. Введение института экологического трейдинга как рыночного инструмента повысит эффективность перехода к устойчивому развитию, на основе международного опыта.

Заключение. Проведенное исследование было направлено на всесторонний анализ роли норм, регулирующих экономическое обеспечение охраны окружающей среды и природопользования, в структуре правовой системы. Применение системного, структурного, функционального, историко-правового анализа, а также статистических методов и сравнительно-правового подхода позволило решить поставленные задачи и сформировать целостное представление о правовой природе этих норм.

На современном этапе развития экологического права и законодательства РК нормы, регулирующие экономическое регулирование охраны окружающей среды и природопользования, образуют самостоятельный правовой институт в общей части Экологического права РК, который целесообразно обозначить как «Механизм экономического регулирования охраны окружающей среды и природопользования». Этот институт занимает значимое место и оказывает определяющее влияние на функционирование ключевых институтов его Особенной части. Развитие норм требует гармонизации с международным правом (Парижское соглашение, Орхуская конвенция), а также устранения противоречий и внедрения рыночных инструментов для устойчивого развития, в контексте глобальных вызовов.

Список литературы.

1. Andersen, M. and Sprenger, R.-U. (2020) *Market-based Instruments for Environmental Management: Monograph Book*. Icmg, 288 p.
2. Бекишева, С.Д. and Рахметов, К.К. (2018) 'К вопросу о необходимости проведения научных исследований в сфере охраны окружающей среды Республики Казахстан', *Құқық қорғау органдары академиясының Жаршысы*, № 9, pp. 9–14.
3. Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам РК (2024) *Статистические данные по экологическим расходам*. [stat.gov.kz], 14 p.
4. Емельянова, Л.А. (n.d.) *Международные обязательства Республики Казахстан в сфере экологии (аналитический обзор)*. Доступно по адресу: https://prg.kz/document/?doc_id=39380114 (Дата обращения: 03.04.2026).
5. Кожевников, В.В. (2024) *'Нормы права: критический анализ их признаков'*. Москва, 15 p.
6. Миронов, В.О. and Зин, Н.В. (2024) *'Понятие и структура нормы права'*, *Теория и история права и государства*. Москва, 1 p.
7. Петрова, Т.В. (2000) *Проблемы правового обеспечения экономического механизма охраны окружающей среды: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук*. Москва, 291 p.
8. Prizzia, R. (2007) *Sustainable Development in an International Perspective*. DOI: 10.4324/9781315093253-2. Доступно по адресу:

<https://dspace.lib.hawaii.edu/bitstreams/f39b6955-f688-4fe5-9a59-9a655cbf3dc1/download>, pp. 19–40.

9. Рахметулин, А.Д. (2009) *Правовое регулирование экологических платежей в Республике Казахстан: дис. ... канд. юрид. наук.* Алматы, 148 p.

10. Selin, H. and VanDeveer, S.D. (2015) *European Union and environmental governance.* London, 192 p.

11. Тлебаева, Г.М. (2008) *Правовое регулирование экологического страхования в Республике Казахстан: дис. ... канд. юрид. наук.* Алматы, 187 p.

12. Zougris, K. et al. (2025) 'Forming a national community of practice of food system planning initiatives aligned with the United Nations Sustainable Development Goals', *Frontiers in Sustainable Food Systems*, Vol. 8, Article 1490923.

References

1. Andersen, M. and Sprenger, R.-U. (2020) *Market-based Instruments for Environmental Management: Monograph Book.* Jcmg, 288 p.

2. Bekisheva, S.D. and Rahmetov, K.K. (2018) '*K voprosu o neobhodimosti provedeniya nauchnyh issledovaniy v sfere ohrany okruzhayushchej sredy Respubliki Kazahstan*', Құқық қорғау органдары академиясының Жаршысы, № 9, pp. 9–14.

3. Byuro nacional'noj statistiki Agentstva po strategicheskomu planirovaniyu i reformam RK (2024) *Statisticheskie dannye po ekologicheskim raskhodam.* [stat.gov.kz], 14 p.

4. Emel'yanova, L.A. (n.d.) *Mezhdunarodnye obyazatel'stva Respubliki Kazahstan v sfere ekologii (analiticheskij obzor).* Dostupno po adresu: https://prg.kz/document/?doc_id=39380114 (Data obrashcheniya: 03.04.2026).

5. Kozhevnikov, V.V. (2024) '*Normy prava: kriticheskij analiz ih priznakov*'. Moskva, 15 p.

6. Mironov, V.O. and Zin, N.V. (2024) '*Ponyatie i struktura normy prava*', *Teoriya i istoriya prava i gosudarstva.* Moskva, 1 p.

7. Petrova, T.V. (2000) *Problemy pravovogo obespecheniya ekonomicheskogo mekhanizma ohrany okruzhayushchej sredy: avtoref. dis. ... d-ra yurid. nauk.* Moskva, 291 p.

8. Prizzia, R. (2007) *Sustainable Development in an International Perspective.* DOI: 10.4324/9781315093253-2. Dostupno po adresu: <https://dspace.lib.hawaii.edu/bitstreams/f39b6955-f688-4fe5-9a59-9a655cbf3dc1/download>, pp. 19–40.

9. Rahmetulin, A.D. (2009) *Pravovoe regulirovanie ekologicheskikh platezhej v Respublike Kazahstan: dis. ... kand. yurid. nauk.* Almaty, 148 p.

10. Selin, H. and VanDeveer, S.D. (2015) *European Union and environmental governance.* London, 192 p.

11. Tlebaeva, G.M. (2008) *Pravovoe regulirovanie ekologicheskogo strahovaniya v Respublike Kazahstan: dis. ... kand. yurid. nauk.* Almaty, 187 p.

12. Zougris, K. et al. (2025) *'Forming a national community of practice of food system planning initiatives aligned with the United Nations Sustainable Development Goals'*, *Frontiers in Sustainable Food Systems*, Vol. 8, Article 1490923.

Received: 11.04.2026. Accepted: 21.04.2026. Available online: 23.04.2026.

MPHTI 10.87.51

DOI: <https://www.doi.org/10.32523/2791-0954-2026-17-1-43-51>

Cyberterrorism as a modern security threat: challenges and counter-measures

Nizamov Muhammadamin

Master student, Academy of public administration under the President of Republic of Tajikistan

Dushanbe, Tajikistan

e-mail: nizomov.m04@gmail.com

Abstract: This paper examines cyberterrorism as a challenge to international security. Its features, hybrid forms, and counteraction mechanisms within the SCO, the UN, and Interpol are analyzed. The methodological basis of the study is based on comparative legal and institutional analysis, as well as analysis of specific precedents, which allows us to trace the evolution of the threat and the response of the international community. Special attention is paid to the role of artificial intelligence and the need to maintain a balance between security and human rights. The study concludes that cyberterrorism has gone beyond the traditional understanding of terrorism in cyberspace. To increase efficiency, it is proposed to develop the integration of countries' security systems, create joint training centers and share experiences in the fight against cybercrime.

Keywords: cyberterrorism, international security, financing of terrorism, SCO, UN, Interpol, artificial intelligence, human rights, international cooperation.

Кибертерроризм қазіргі қауіпсіздікке қауіп төндіреді: қиындықтар мен қарсы шаралар

Низамов Мухаммадамин

Магистр, Тәжікстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару Академиясы

Душанбе, Тәжікстан

e-mail: nizomov.m04@gmail.com

Аннотация: Бұл мақалада кибертерроризм халықаралық қауіпсіздікке қауіп төндіретін мәселе ретінде қарастырылады. Оның белгілері талданады, гибриді формалары, ШЫҰ, БҰҰ және Интерпол шеңберіндегі қарсы іс-қимыл тетіктері талданады. Зерттеудің әдіснамалық негізі салыстырмалы құқықтық және институционалдық талдауға, сондай-ақ қауіптің эволюциясы мен халықаралық қауымдастықтың реакциясын бақылауға мүмкіндік беретін нақты прецеденттерді талдауға негізделген. Жасанды интеллекттің рөліне және

қауіпсіздік пен адам құқықтары арасындағы тепе-теңдікті сақтау қажеттілігіне ерекше назар аударылады. Зерттеу кибертерроризм киберкеңістіктегі терроризм туралы дәстүрлі түсініктен асып түсті деген қорытындыға келді. Тиімділікті арттыру үшін елдердің қауіпсіздік жүйелерінің интеграциясын дамыту, бірлескен оқу орталықтарын құру және киберқылмыспен күресте тәжірибе алмасу ұсынылады.

Түйінді сөздер: кибертерроризм, халықаралық қауіпсіздік, терроризмді қаржыландыру, ШЫҰ, БҰҰ, Интерпол, жасанды интеллект, адам құқықтары, халықаралық ынтымақтастық.

Кибертерроризм как современная угроза безопасности: вызовы и меры противодействия

Низамов Мухаммадамин

Маистр, Академия государственного управления при президенте Республики Таджикистан

Душанбе, Таджикистан

e-mail: nizomov.m04@gmail.com

Аннотация: В данной работе исследуется кибертерроризм как вызов международной безопасности. Анализируется его признаки, гибридные формы, а также механизмы противодействия в рамках ШОС, ООН и Интерпола. Методологическая база исследования основано на сравнительно-правовом и институциональном анализе, а также анализе конкретных прецедентов, что позволяет проследить эволюцию угрозы и ответные меры международного сообщества. Отдельное внимание уделяется роли искусственного интеллекта и необходимости соблюдения баланса между безопасностью и правами человека. В результате исследования приводится вывод о том, что кибертерроризм вышел за рамки традиционного понимания терроризма в киберпространстве. Для повышения эффективности предлагается развивать сопряжение систем безопасности стран, создание совместных учебных центров и делиться опытом в борьбе с киберпреступлениями.

Ключевые слова: кибертерроризм, международная безопасность, финансирование терроризма, ШОС, ООН, Интерпол, искусственный интеллект, права человека, международное сотрудничество.

Introduction

The evolution of information and communication technologies has changed the face of international relations. Along with the development of technology, the digital age has created new challenges. Cyberspace, which knows no state borders, has turned into an arena of confrontation, where terrorist groups have access to tools capable of causing damage that are comparable to the consequences of classic terrorist attacks.

Today, cyberterrorism is no longer limited to attacking computer networks, it also includes the possibility of using cryptocurrencies to finance terrorist organizations.

It is alarming that not only civilian infrastructure, but also defense enterprises are increasingly becoming targets of cyber attacks. The defeat of these facilities, in turn, will lead to the paralysis of entire regions, and as a result of these attacks, the possibility of international conflicts is not excluded. In these circumstances, the development of an effective mechanism to counter cyberterrorism is becoming an issue of international security.

In addition to the technical impact on infrastructure, cyberterrorism also performs a psychological function, which was previously typical of classical terrorism (an atmosphere of fear and insecurity). Widespread coverage of hacking of government portals, leakage of personal data and the threat of disabling the life support system create a sense of vulnerability of the state among the population. In this regard, we can say that programs of digital "hygiene" of the population are needed.

In these circumstances, the development of an effective mechanism to counter cyberterrorism is becoming an issue of international security. International and regional organizations are rapidly trying to combine the efforts of law enforcement agencies to establish rapid data exchange to counter cyber attacks.

However, the rapid development of artificial intelligence creates both new opportunities to combat cyber threats and raises complex issues related to maintaining a balance between ensuring security and protecting fundamental human rights and freedoms.

Object of research: Cyberterrorism as a complex problem of international law, posing a threat to international and national security.

The subject of the study: Complex characteristics, forms of occurrence, methods of financing cyberterrorism by transferring cryptocurrencies, attempts to counter international and regional organizations, the role of artificial intelligence in identifying cyberterrorist threats.

The aim of the study is to analyze cyberterrorism as a modern challenge to international law, identify key features, develop forms and methods, and develop recommendations for improving international cooperation to counter this phenomenon while respecting basic human rights and freedoms.

Research objectives:

1. Analysis of existing approaches to identify cyberterrorism
2. Identification of factors contributing to the spread of cyberterrorism
3. Identification and systematization of the main forms of cyberterrorism, including classical cyber attacks and hybrid forms
4. Assessment of the effectiveness of existing international mechanisms for countering cyberterrorism within the SCO, the United Nations and Interpol.
5. Investigation of the potential and risk of using artificial intelligence in the fight against cyberterrorism.

Methods and approaches: The study uses comparative legal analysis, the method of institutional analysis, as well as the analysis of specific examples.

Hypothesis: As a result of the evolution of cyberterrorism, it has gone beyond the traditional understanding of terrorism in cyberspace. The hybridization of its form and the vulnerability of civilian and military infrastructure require not only the strengthening of the system, but also the development of a unified system of international and legal mechanisms. At the same time, efficiency cannot be maintained without maintaining a balance between security measures and the protection of fundamental rights and freedoms of citizens.

Research methods

This study is aimed at identifying and studying the definitions of cyberterrorism, international conventions, the UN resolution and the SCO declaration were also considered. The use cases were considered as an illustration of threats and vulnerabilities.

Discussion

The word “cyberterrorism” has long been part of the scientific community. But still, there are different position from different countries and experts on what exactly is meant by sweat by this word.

There is an opinion that cyberterrorism is “the commission of terrorist acts in cyberspace” or, as some experts write, that “it is advisable to consider cyberterrorism as a complex of illegal actions in the information space, representing attacks on computer and telecommunications technologies aimed at creating a threat to international and state security in order to influence political, economic and other decisions”.

There is also an opinion among Western experts that “cyberterrorism generally refers to extremely destructive computer attacks or threats of attacks by non-state actors on information systems carried out with the aim of intimidating or forcing governments or society to achieve goals of a political or social nature”.

We can agree with each of these authors, but it is important to mention that cyberterrorism is not only the commission of terrorist acts on computer network, which is a classic form, but also its hybrid form, when digital money is used for the benefit of certain prohibited organizations or groups, which is regarded as terrorist financing.

It’s worth asking the question, where do they come from (hackers, some of whom become cyberterrorism)? We think the answer is very obvious, there are funded by certain individuals (it is also assumed that they are funded by states to achieve their political goals) through money transfers. In this regard, it should be emphasized that as technology develops in the field of economics, as well as the emergence of new exchanges and financial markets, it leads to the fact that if someone has transferred a certain amount of money to a terrorist organization, tracking this transaction becomes difficult or even impossible. For example, by sending money in the form of cryptocurrencies using cold wallets.

Cryptocurrency exchanges and exchangers are often registered in offshore zones or states with no strict AML/CFT regulations (these are two international standards and measures to prevent money laundering or blocking cards with questionable

transactions), which allows attackers to send or receive money in the form of cryptocurrencies without any special obstacles.

With the development of technology and the widespread availability of information and communication technologies, extremist and terrorist organizations have gained the opportunity to actively use internet resources and social media for a range of illegal activities. This includes incitement to violence, radicalization, finding new supporters, conducting training, detailing plans, gathering intelligence information, establishing contacts, conducting propaganda and raising funds.

It is worth mentioning that the globalization of the modern economy, as well as every sphere of life of ordinary citizens, such as communications, energy, financial and banking systems, gas and oil storage systems, the state defense system, etc. are the biggest reason for the increasing spread of cyberterrorism.

Despite all the above-mentioned destructive factors, it is also worth emphasizing that the latest technologies enable law enforcement agencies to effectively counter terrorism and cyberterrorism with the necessary observance of international law.

Another difficulty is the identification of the attacker. Unlike the classic type of terrorism, when the perpetrator is directly at the scene of the crime, in cyberterrorism it is often very difficult to legally prove whether the state, a terrorist organization or individual funded individuals were behind this attack.

Some experts note that “international communities are coming together to solve the problems of combating cybercrime. Evidence of this is the meeting of the Shanghai Cooperation Organization [SCO] member countries in Astana in April 2012, where a Protocol on cooperation was signed, which defined the main areas of cooperation between the Ministry of Internal Affairs of Russia and the ministries of public security of the SCO countries in the near future, as well as measures to combat crime in the field of information technology and illegal internet usage”. The Astana Declaration of the Council of Heads of SCO Member States of July 4, 2024 calls on the SCO member states to develop a document on cooperation in combating crimes in the field of information technology.

Interpol’s activities are guided primarily by the Budapest Convention on Cybercrime {No. 185, 2001}. Despite the fact that both organizations have independent strategies, they share a common goal – to increase cybersecurity. Interpol focuses on developing innovative investigative techniques and rapid data exchange.

Cooperation is actively developing in the field of professional development of law enforcement officers. Since 2023, a joint training center has been operating in Tashkent, which conducts certified training on investigating cryptocurrency fraud and countering cyber attacks. Combining Interpol’s methodologies and the specifics of the Eurasian region.

The key achievement of the two organizations is the interfacing of systems. The SCO platform, which monitors cyber attacks on important facilities, is integrated with the Interpol 1-24/7 global secure network. This system makes it possible to instantly transmit data on transnational incidents, in short, when an attempted cyberattack is

recorded in one SCO country, Interpol can immediately alert the rest of the member countries.

CT TECH – A United Nations initiative to create a legislative framework, transparency mechanisms, and oversight regarding online data collection. At the heart of all the work carried out under this initiative is the idea that countries cannot fight technological terrorism alone or using old methods. The UN recognizes that the capabilities of countries vary greatly. The national assessment of risks and equivalent impact measures makes it possible to assess where exactly there are gaps: in legislation, in operational readiness, in investigative techniques or in political planning.

The UN focuses on legal enforcement and calls on countries not only to catch terrorists, but to do so in such a way that the collected digital evidence is indisputable in court and obtained within the framework of the law. In this context, the UN also emphasizes the need to maintain a legal and ethical balance; "The international community is often late in responding". But at the same time, it warns that panic and a desire to "tighten the screws" can lead to another problem: unjustified restrictions on human rights, in particular, the right to privacy and freedom of expression.

In the context of terrorism, intelligence agencies want to collect data, and the more the better. However, the UN insists that total or uncontrolled surveillance undermines trust in the state and sets a precedent for abuse. The principle of "human rights by default" means that any counter-terrorism action in cyberspace must be designed in advance to protect civil liberties as much as possible.

The fight against cyberterrorism by its very nature cannot be a purely national task, since the Internet has no borders. Therefore, the UN appeals are global and systemic in nature.

The terrorists do not build their own server farms, they use existing and publicly available platforms like X (Twitter), YouTube, and various messengers. UN Security Council Resolution 2396 is a direct call to states that they must not only fight terrorists, but also establish cooperation with the private sector. Information and communication technology companies are becoming key players in this fight, as they have the data and the ability to quickly delete content.

Terrorist organizations are actively developing and even hybridizing their activities, using digital money, social platforms, and new technologies to recruit, finance, and plan attacks.

The UN's work is aimed at providing States not just with recommendations, but with specific tools. This initiative is a call for legal modernization and operational capacity building. At the same time, the international community, as the UN itself has rightly pointed out, is in a precarious position. Panic and the desire for total security must not be allowed to lead to unjustified restrictions on basic human rights, first of all, the right to privacy and freedom of expression.

Success in the fight against cyberterrorism will depend not only on technical equipment, but also on the ability of the global community to ensure a delicate balance between innovation and security. Otherwise, overreaction can lead to great damage to democratic values.

Due to the growing trend in the development of Artificial Intelligence (hereinafter AI), a weighty question arises, "what is the role of AI in the fight against cyberterrorism?" The usefulness of AI in the fight against cyberterrorism is primarily the analysis of large amounts of data. For example, in 2016, China created one of the most powerful computers that can use AI to analyze hundreds of thousands of surveillance camera recordings in a short time, which a person is physically unable to do. In this context, we can say that AI can warn those involved in security in advance or even prevent it (most likely, this can be expected in the near future) an attempted cyberattack on certain military or civilian infrastructure.

There is also a big trend towards introducing AI into every area of human life. Some may think that this somehow infringes on their rights (this is another matter for discussion), but you also need to think about the positive aspects of this. AI can not always be used for selfish purposes, such as disinformation or the creation of fake videos and photos, but also to expose or identify this fake. In this context, AI helps not only to identify potentially cyberterrorist acts, but also physical terrorism. For example, if marketplaces implement AI (which some of them have done), a person's purchase history will be saved in the database and analyzed, as a result, you can summarize what the person is going to do.

Yes, one can agree with the thesis that this infringes on basic human rights and freedoms, but in the context of the fight against terrorism and cyberterrorism, it is a very useful tool for the state. In support of this thesis, we can cite the example of Stuxnet. Stuxnet is a computer worm that became famous after the attack on Iran's nuclear power plant in 2010. Some experts call it the world's first cyber weapon capable of damaging nuclear centrifuges, which could lead to catastrophic consequences. Unlike viruses, worms do not require user activation, they themselves penetrate the computer system and overload it.

The nuclear facility was isolated from the Internet, and the worm was introduced by connecting a USB drive to the main computer. The worm changed the rotation speed of the centrifuges, speeding it up and slowing it down. As a result, about 1,000 centrifuges were disabled. Fortunately, the worm was found and eliminated, it is difficult to imagine what would have happened if, as a result, the attackers' plans had come true.

Or we can give an example of the case of New Petya or Not Petya that occurred in 2017. The virus infected computers that used Windows, also encrypted files, and demanded payment in bitcoins as a ransom. There were attempts to decrypt the files, but instead of opening access to the files, they were deleted.

Ukraine was the first country to be affected, and it lost about 10% of its files, but other countries such as the United States, Australia, Russia, Canada, and government agencies in some European countries suffered enormous damage. Among the companies that were affected were Rosneft, Bashneft, Merck, Maersk and Barispol Airport. The total amount of damage amounted to more than 10 billion dollars.

There have also been cases of dating sites being hacked, for example, Ashley Madison, from where the data of about 40 million users was leaked. Some of them

received threatening messages and ransom demands. It is reported that some of these users, fearing shame, committed suicide.

Just here, an artificial intelligence system would be needed that could calculate in advance the presence of such viruses or worms in the operational system. The above examples also prove that the presence of AI, though not directly, but even indirectly could save the lives of some people.

To be fair, it must be said that AI can also be used by terrorists for various purposes, from hacking the banking system to the country's air defense system, which is the negative side of AI. But to win this fight, you need to be one step ahead. As cyberspace develops, countries need to develop even more and find ways to solve this problem.

Conclusion

It should be noted that such a modern phenomenon as cyberterrorism is one of the most complex and rapidly developing challenges to international security. As a result of the analysis, it was found out that this phenomenon can not only be understood as terrorism in cyberspace, but it can also include several other aspects from financing banned organizations using cryptocurrencies to the active use of social networks to recruit and coordinate illegal actions.

It was also found out that cyberterrorism is a multidimensional threat that should be studied even more deeply and the countries of the world community should solve this problem. Of course, as already mentioned, States are solving these problems within the framework of the Shanghai Cooperation Organization, Interpol and the United Nations, but as we see it, these efforts are not enough to combat this phenomenon more effectively.

If we talk about proposals and ways to solve this problem, then the governments of the countries should work even more and even more closely to create joint training centers, it is also worth combining the data exchange system and developing a unified approach to the investigation of cybercrimes.

It is necessary not to separate from this topic what we said earlier – Artificial Intelligence. This is one of the most useful tools of our time in the fight against cyberterrorism, which is only worth its data processing ability, which will also be useful to integrate and start using in the security system. In this regard, we should also note that the use of AI should not be aimed at violating the freedom of ordinary citizens. It should be aimed solely at the benefit of society.

References

1. Malik, E. N. Cyberterrorism as a global threat: challenges and measures to combat. *Bulletin of the Kama Social University*. 2020. p. 170
2. Dorothy, E. A View of Cyberterrorism Five Years Later. *Center on Terrorism and Irregular Warfare Naval Postgraduate School*. p. 2

3. Ovchinnikov, O.A. Scientific support of law enforcement activities of the internal affairs bodies of the Russian Federation: problems and prospects. *Administrative law and Process*. 2012. N 4. P. 34.

4. Sergevnin, S. L., Alekseev, G. V., Kalkei, E. I. /Interaction of the Shanghai Cooperation Organization with Interpol in the context of combating cybercrime. RANEPА. 2025.

5. Astana Declaration of the Council of Heads of SCO Member States. Shanghai Cooperation Organization. <https://rus.sectesco.org/20240704/1420683.html> (accessed 20.03.2026)

6. United Nations Counter-Terrorism Office (CTO), 2024/ https://www.un.org/counterterrorism/sites/default/files/law_enforcement_capabilities_framework_for_new_technologies_in_countersing_terrorism_finalout_web_ru.pdf (accessed 21.03.2026)

7. United Nations Counter-Terrorism Office (CTO), 2024/ https://www.un.org/counterterrorism/sites/default/files/law_enforcement_capabilities_framework_for_new_technologies_in_countersing_terrorism_finalout_web_ru.pdf (accessed 21.03.2026)

8. S/RES/2396(2017) <https://main.un.org/securitycouncil/ru/content/sres23962017> (accessed 21.03.2026)

9. <https://www.cbsnews.com/news/lessons-to-learn-from-devastating-notpetya-cyberattack-wired-investigation/> (accessed 22.03.2026)

10. <https://www.theguardian.com/technology/2016/feb/28/what-happened-after-ashley-madison-was-hacked> (accessed 22.03.2026)

Поступила: 10.04.2026. Одобрена: 21.04.2026. Доступна онлайн: 23.04.2026

MPHTI 10.87.79

DOI: <https://www.doi.org/10.32523/2791-0954-2026-17-1-52-62>

Проблемы и перспективы развития правовых основ деятельности ЕАЭС в контексте перехода к устойчивому развитию

Стрельченя Илья Денисович

Аспирант Российского университета дружбы народов имени Патриса Лумумбы (РУДН), Юридический институт, кафедра международного права
Москва, Российская Федерация

e-mail: ilya0820@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5121-8375>

Аннотация: Настоящее исследование посвящено правовым основам интеграционной деятельности в ЕАЭС в контексте перехода к устойчивому развитию. Достижение ЦУР в рамках реализации Повестки-2030 является важной целью государств-членов ООН, в ходе реализации данной политики особую актуальность приобретает механизм межстрановой кооперации на базе региональных интеграционных объединений. В статье раскрывается формирование стратегии долгосрочного развития, создание и изменения правовых основ для осуществления перехода к устойчивому развитию в ЕАЭС, проблемы и достижения в реализации данной политики за исследуемый период (по 2025 год включительно).

В данной статье исследован обширный комплекс документов, формирующих основы взаимодействия стран-участниц ЕАЭС, в хронологическом порядке исследован корпус документов, формирующих юридический фундамент перехода к устойчивому развитию. При этом рассматриваются как обязательные, так и рекомендательные документы, раскрывающие вопросы правовых инструментов достижения целей устойчивого развития в ЕАЭС. Основными выводами и ценностью данной работы являются выявленные на основе анализа указанных документов проблемы их содержания и функционирования в рамках системы ЕАЭС, а также способы и перспективы их решения на пути к достижению ЦУР.

Ключевые слова: Евразийский экономический союз, устойчивое развитие, Повестка-2030, цели устойчивого развития, государственная политика.

Құқықтық негіздерді дамыту мәселелері мен перспективалары тұрақты дамуға көшу контекстіндегі ЕАЭО қызметінің

Стрельченя Илья Денисович

Патрис Лумумба атындағы Ресей халықтар достығы университетінің (РУДН) аспиранты, заң институты, Халықаралық құқық кафедрасы

Мәскеу, Ресей Федерациясы

e-mail: ilya0820@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5121-8375>

Андатпа: Осы зерттеу орнықты дамуға көшу контекстінде ЕАЭО-дағы интеграциялық қызметтің құқықтық негіздеріне арналған. Күн тәртібін-2030 іске асыру шеңберінде ТДМ-ға қол жеткізу БҰҰ-ға мүше мемлекеттердің маңызды мақсаты болып табылады, осы саясатты іске асыру барысында өңірлік интеграциялық бірлестіктер базасында еларалық кооперация тетігі ерекше өзектілікке ие болады. Мақалада ұзақ мерзімді даму стратегиясын қалыптастыру, ЕАЭО-да орнықты дамуға көшуді жүзеге асыру үшін құқықтық негіздерді құру және өзгерту, зерттелетін кезеңде (2025 жылға дейін қоса алғанда) осы саясатты іске асырудағы проблемалар мен жетістіктер ашылады.

Бұл мақалада ЕАЭО-ға қатысушы елдердің өзара іс-қимылының негіздерін қалыптастыратын құжаттардың кең кешені зерттелді, тұрақты дамуға көшудің құқықтық негізін қалыптастыратын құжаттар корпусы хронологиялық тәртіппен зерттелді. Бұл ретте ЕАЭО-да орнықты даму мақсаттарына қол жеткізудің құқықтық құралдарының мәселелерін ашатын міндетті де, ұсынымдық құжаттар да қаралады. Аталған құжаттарды талдау негізінде анықталған ЕАЭО жүйесі шеңберінде олардың мазмұны мен жұмыс істеу мәселелері, сондай-ақ ТДМ-ға қол жеткізу жолындағы оларды шешу тәсілдері мен перспективалары осы жұмыстың негізгі қорытындылары мен құндылығы болып табылады.

Түйін сөздер: Еуразиялық экономикалық одақ, орнықты даму, күн тәртібі-2030, орнықты даму мақсаттары, мемлекеттік саясат.

Problems and prospects for the development of the legal framework of the EAEU in the context of the transition to sustainable development

Strelchenya Ilya Denisovich

Postgraduate student at Patrice Lumumba Peoples' Friendship University of Russia (RUDN University), Law Institute, Department of International Law

Moscow, Russian Federation

e-mail: ilya0820@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5121-8375>

Abstract: This study is devoted to the legal foundations of integration activities in the EAEU in the context of the transition to sustainable development. Achieving the SDGs within the framework of the 2030 Agenda is an important goal of the UN member states, and in the course of implementing this policy, the mechanism of inter-country cooperation based on regional integration associations is becoming particularly relevant. The article reveals the formation of a long-term development strategy, the creation and changes of the legal framework for the transition to sustainable

development in the EAEU, the problems and achievements in the implementation of this policy over the period under study (up to and including 2025).

This article examines an extensive set of documents that form the basis for interaction between the EAEU member states, and examines in chronological order the corpus of documents that form the legal foundation for the transition to sustainable development. At the same time, both mandatory and recommendation documents are considered that disclose issues of legal instruments for achieving the goals of sustainable development in the EAEU. The main conclusions and value of this work are the problems of their content and functioning within the EAEU system identified on the basis of the analysis of these documents, as well as ways and prospects for their solution on the way to achieving the SDGs.

Keywords: The Eurasian Economic Union, sustainable development, the 2030 Agenda, sustainable Development Goals, public policy.

Введение. В современном мире межстрановое сотрудничество в целях формирования согласованной политики является неотъемлемым элементом государственного управления и развития.

С принятием 25 сентября 2015 года Генеральной Ассамблеей Организации Объединенных Наций Резолюции «Преобразование мира. Повестка дня в области устойчивого развития на период до 2030 года» (*Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*) (далее – Повестка-2030) межгосударственное взаимодействие приобрело дополнительное значение, поскольку правильно скоординированные совместные усилия могут дать существенно большие результаты в контексте достижения 17 целей устойчивого развития (далее – ЦУР).

Достижение ЦУР через механизмы межстрановой кооперации на уровне региональных интеграционных объединений является более сложным, но более совершенным способом реализации политики перехода к устойчивому развитию. Трудности при выстраивании кооперации возникают в силу большого количества особенностей стран-участниц, необходимости соблюдения баланса интересов, а также исполнения принятых обязательств. Подобные проблемы не присущи странам, стремящимся к достижению ЦУР только на уровне проведения соответствующей национальной политики, однако при этом данным странам остаются недоступны преимущества совместной деятельности на межгосударственном уровне.

Материалы и методы. Методологическую основу настоящего исследования составляют сравнительно-правовой метод (регулирование ЕАЭС и ЕС), историко-правовой метод (развитие правовых основ устойчивого развития в ЕАЭС), а также метод системного анализа. Выводы о проблемах и возможностях их преодоления сформированы с использованием индуктивного и дедуктивного методов.

Материалы исследования включают комплекс нормативно-правовых документов, включая Резолюцию Генеральной Ассамблеи ООН A/RES/70/1 от

25 сентября 2015 года «Повестка дня в области устойчивого развития на период до 2030 года», Договор о Евразийском экономическом союзе, программные документы ЕАЭС союза, доктринальные источники (монографии, статьи), посвященные вопросам региональной экономической интеграции.

Результаты и обсуждение. 1 января 2015 года вступил в силу договор о Евразийском экономическом союзе (*Treaty on the Eurasian Economic Union*) далее - Договор о ЕАЭС), членами которого стали Россия, Белоруссия, Казахстан, чуть позже к союзу присоединились Армения и Киргизия. Также в настоящий момент Молдавия, Узбекистан, Иран и Куба являются странами-наблюдателями при ЕАЭС.

Стоит отметить, что сам документ, несмотря на большое количество внесенных с 2015 года изменений и дополнений, в данный момент не содержит положений и терминов, отсылающих к Повестке-2030. При этом неверно будет считать, что ЕАЭС в своей деятельности никак не связан с устойчивым развитием. Направления развития ЕАЭС подходят для реализации ЦУР, нормативная база также в большей степени отвечает необходимым требованиям. К тому же, одна из целей Договора о ЕАЭС - создание условий для стабильного развития экономик государств-членов в интересах повышения жизненного уровня их населения (далее – страны ЕАЭС) и, как следствие, улучшение жизни населения, по смыслу связана с ЦУР 8 - «содействие поступательному, всеохватному и устойчивому экономическому росту, полной и производительной занятости и достойной работе для всех».

Концепция организации региональной экономической интеграции подразумевает объединение усилий для достижения общих целей с помощью взаимовыгодного сотрудничества, а также перехода к устойчивому развитию.

Так, 2015 г. Высшим Евразийским экономическим советом были приняты «Основные направления экономического развития ЕАЭС до 2030 года» (*The Main Directions of the EAEU Economic Development until 2030*) (далее – ОНЭР). Документ носит рекомендательный характер, в нем обоснованы перспективные направления развития, отвечающие интересам стран-членов, такие как: обеспечение макроэкономической устойчивости, инфраструктурное развитие и реализация транзитного потенциала, развитие кадрового потенциала и другие.

Отдельно стоит выделить Главу 2 документа, посвященную анализу опыта региональных интеграционных объединений. По результатам исследований стратегий более 30 интеграционных объединений (среди них Европейский союз, Ассоциация государств Юго-Восточной Азии, Карибское сообщество, Всеобъемлющее региональное экономическое партнерство) выделены два основных вида стратегий (общеекономический и интеграционный, при этом внутри каждого вида могут присутствовать элементы не присущие ему элементы), которыми руководствуются объединения, а также сделаны выводы о специфике проводимой политики и даны рекомендации для формирования будущей стратегии ЕАЭС.

Документ является важной частью регулирования деятельности ЕАЭС, поскольку его положения задают направления развития независимо от состава участников, а также, в связи с рекомендацией правительствам и национальным банкам стран ЕАЭС учитывать содержание документа при проведении макроэкономической политики, Евразийская экономическая комиссия (далее – ЕЭК) выполняет ряд важных функций: обеспечивает взаимодействие субъектов при реализации ОНЭР, совместно с участниками осуществляет разработку и реализацию предусмотренных ОНЭР мер и действий, подготавливает предложения по углублению интеграции сфер экономики стран ЕАЭС.

На ЕЭК возложена обязанность проводить мониторинг показателей развития и интеграции стран-членов с учетом Основных направлений. На сегодня в открытом доступе размещены два Доклада о ходе реализации ОНЭР: за 2015-2016 гг. и 2017-2018 гг. Документы составлены на основе результатов мониторинга, содержат как результаты проведенной работы, так и проблемные вопросы и направления, требующие дальнейшей проработки в будущем.

При этом, согласно оценке ряда исследователей (Молчанова, 2024, 11 с.), выйти на целевые показатели развития экономики ЕАЭС сложно в том числе и в силу недостаточности правовых оснований деятельности (в частности, полномочий органов управления ЕАЭС как наднационального организатора и координатора) для осуществления запланированной работы (Глазьев, 2022, 11-23 с.).

Несмотря на короткий срок, прошедший с момента образования ЕАЭС, объединение стало первым в мире (Лешенюк, 2023, 236 с.), представившим мировому сообществу в 2017 году Доклад «Достижение Целей в области устойчивого развития в регионе Евразийского экономического союза» (*The Report "Achieving the Sustainable Development Goals in the Eurasian Economic Union Region"*) (далее – Доклад) - комплексный документ, содержащий результаты анализа соответствия приоритетов деятельности ЕАЭС целям устойчивого развития, а также статистические данные, отражающие текущее положение и прогресс в достижении ЦУР.

Представление Доклада состоялось на Политическом форуме Экономического и Социального Совета ООН (ЭКСОС), данное мероприятие является ключевым в вопросах Повестки-2030.

В документе перечислены мероприятия и соглашения, реализуемые ЕАЭС для углубления интеграции и способствующие достижению ЦУР, при этом, исходя из содержания, дополнительные меры, поддерживающие достижение ЦУР 4, 14, 16: Качественное образование, Сохранение морских экосистем, Мир, правосудие и эффективные институты соответственно на тот момент не осуществлялись на уровне ЕАЭС.

При этом в части Доклада, посвященной статистическим данным, отсутствуют сведения по большему количеству ЦУР. Таким образом, в первом Докладе никак не была представлена информация по ЦУР 14 и 16.

Анализ достижения ЦУР, представленный в Докладе, показывает наличие положительной динамики. Например, согласно представленным данным, актуальным на момент публикации Доклада, уровень безработицы в ЕАЭС ниже, чем в ЕС и других развитых странах. При этом прослеживается тенденция к выравниванию уровня экономического развития стран-участниц.

При этом важно отметить, что исследовался период с 2005 по 2015 годы, а данные были предоставлены как национальными статистическими органами стран-участниц, так и Евразийской экономической комиссией. Вопрос качества и количества первичных данных и результатов их обработки является отдельным направлением работы в ЕАЭС, интеграция в сфере статистической деятельности является одним из важнейших элементов координации совместных усилий по достижению ЦУР.

При исследовании документов, формирующих юридическую основу взаимодействия и развития стран ЕАЭС, невозможно обойти стороной Программу развития интеграции в сфере статистики Евразийского экономического союза на 2021–2025 годы (*Integration Development Program in Statistics 2021-2025*), утверждённую 23 ноября 2020 года, способствующую гармонизации политики стран ЕАЭС в области устойчивого развития через создание подходящей методологической базы для сбора, обработки и анализа данных (ранее аналогичная Программа 2016-2020 заложила основы статистики ЕАЭС, по итогам реализации была сформирована статистика по 29 разделам).

В настоящий момент направления, по которым формируются статистические данные в ЕАЭС, выходят за рамки указанных в Договоре о создании ЕАЭС сведений о товарах и взаимной торговле (Джагитян, 2019, 245-274 с.). При этом, как представляется, отдельные аспекты модели требуют юридических корректировок.

Например, в документах не установлены критерии полноты, достоверности и своевременности предоставляемых уполномоченными органами статистических сведений (Касьянов, 2025, 142-151 с.), что порождает риски различного толкования при возникновении споров, а также негативно влияет на качество и количество данных, что в масштабе регионального интеграционного объединения может приводить к масштабным искажениям оценки и затруднять будущее планирование. Также негативное влияние может оказывать отсутствие специфических требований от ЕАЭС к уполномоченным национальным органам государственной власти и ведомствам, осуществляющим сбор и обработку сведений. В сравнении с механизмом работы и объемом полномочий Европейской Комиссии (Евростат), имеющим уникальные по объему полномочия среди органов Европейского союза, фактически выражающиеся в формировании унифицированной модели статистической деятельности на национальном уровне (Trondal J., 2002, 468–487 p., Blom-Hansen J., 2008, 208–226 p). Таким образом, в вопросах создания прозрачной статистики у ЕАЭС на сегодняшний день существует много точек роста, дополнительную остроту данная проблема приобретает в контексте перехода к устойчивому

развитию, поскольку сбор и обработка сведений в данной сфере осуществляется по собственной методологии, фундаментом которой выступает комплекс национальных статистических показателей.

При этом, по нашему мнению, модель ЕАЭС имеет большой потенциал для развития, поскольку большое внимание уделяется работе с правовой базой стран-участниц и самого ЕАЭС в области статистической деятельности. Данный подход характеризует стремление к повышению эффективности существующих механизмов и открывает возможности для глубокой интеграции в будущем. В настоящий момент реализуется Программа развития интеграции в сфере статистики Евразийского экономического союза на 2026 – 2030 годы, в качестве основных направлений развития заявлены дальнейшая гармонизация методологии сбора и обработки статистических данных, а также интеграция статистической информации, отдельно отмечается модернизация цифровой инфраструктуры и использование искусственного интеллекта на этапах сбора и анализа информации.

Необходимо отдельно отметить Стратегические направления развития евразийской экономической интеграции до 2025 года (*Strategic Directions for the Development of Eurasian Economic Integration until 2025*) (далее – Стратегия 2025), утвержденные Решением Высшего Евразийского экономического совета от 11 декабря 2020 г. № 12. документ был принят в целях практической реализации положений Декларации о дальнейшем развитии интеграционных процессов в рамках Евразийского экономического союза от 6 декабря 2018 года, а его положения органично сочетаются с установленными ЦУР (Торопыгин, 2024, 109-119 с.).

План мероприятий по реализации Стратегических направлений развития содержал 11 разделов, являющихся механизмами и мерами реализации Стратегических направлений. Особый интерес представляет подраздел 8.3 «Развитие экономического сотрудничества в сфере «зеленых» технологий и защиты окружающей среды», в котором представлены шаги по созданию на пространстве ЕАЭС условий для перехода к «зеленой экономике»: расширение применения энерго- и ресурсосберегающих технологий, проработка вопроса о введении поэтапного запрета на ввоз и производство одноразового пластика, обеспечение устойчивого развития и развитие программ «зеленой» экономики, переход к использованию возобновляемых источников энергии и ряд других шагов. В числе прочих шагов подраздел 8.3 Стратегии 2025 содержит пункт 8.3.7, закрепляющий договоренность стран-членов ЕАЭС внедрять принципы «зеленой» экономики. На основе данного пункта Департаментом макроэкономической политики ЕЭК подготовлен аналитический доклад «О международном опыте разработки и внедрения принципов, мер и механизмов зелёной экономики и концептуальных подходах в Евразийском экономическом союзе», включающий направления разработки принципов зеленой экономики на основе опыта анализа международного опыта и практики. Указанный доклад послужил фундаментом

при создании Концепции по внедрению принципов зеленой экономики в ЕАЭС (*The Concept of Implementing Green Economy Principles in the Eurasian Economic Union*) в 2023 году, определяющей следующие общие принципы «зеленой экономики» в рамках ЕАЭС:

1. Транспарентность и кооперационная привлекательность при реализации «зеленых» проектов в государствах-членах ЕАЭС.
2. Обмен опытом и наработанной практикой национальных систем климатического регулирования между государствами-членами ЕАЭС.
3. Экономическая эффективность как приоритет при выборе подходов и технологий для реализации «зеленых» проектов в государствах-членах ЕАЭС.
4. Обеспечение декаплинга (растущего разрыва) между экономическим ростом и антропогенным воздействием на окружающую среду и климат.

При этом, по оценкам исследователей и специалистов, отдельные положения документа, содержащие инструменты развития «зеленой» экономики в ЕАЭС могут не принести необходимого положительного результата (Волосатова, 2022).

Новым шагом на пути стратегического планирования интеграции стран-членов ЕАЭС стала Декларация о дальнейшем развитии экономических процессов в рамках ЕАЭС до 2030 года и на период до 2045 года «Евразийский экономический путь» (*Declaration on the Further Development of Economic Processes within the Eurasian Economic Union until 2030 and for the period up to 2045: The Eurasian Economic Path*), утвержденная Распоряжением Высшего Евразийского совета № 6 от 25 декабря 2023 года. Среди множества направлений деятельности, план реализации положений Декларации раскрывает вопрос повышения эффективности работы Евразийской экономической комиссии, в том числе за счет повышения ответственности за принимаемые решения. Хочется выразить надежду на то, что повышение ответственности будет сопровождаться увеличением полномочий ЕЭК и, возможно, остальных высших органов ЕАЭС как наднациональной структуры в целях гармонизации проводимой политики и приближения создания единого взаимовыгодного пространства.

Заявленные Договором о ЕАЭС стратегические цели евразийской интеграции, основы права и система органов власти ЕАЭС представляют собой принципиально необходимый для функционирования каркас, при этом проведение масштабной всеобъемлющей интеграции и планомерного развития в целях достижения ЦУР трудноосуществимо в данный момент.

Заключение. По нашему мнению, на данный момент еще не до конца сформированы достаточные правовые основания деятельности Евразийского экономического союза для осуществления перехода к устойчивому развитию.

Страны-участницы ЕАЭС не обладают полнотой и перекрестной прозрачностью статистических сведений, что является серьезным препятствием на пути к планированию общей деятельности, в контексте перехода устойчивого развития данная проблема дополнительно усугубляется, поскольку к уже сформированной методологии сбора и обработки сведений на национальном

уровне добавляется также и методология сбора и обработки сведений для анализа достижений по ЦУР (как на национальном, так и на уровне ЕАЭС). В дополнение к проблеме выше необходимо отметить и встречающуюся у исследователей точку зрения о недостаточности полномочий у органов власти ЕАЭС, необходимых для координации и проведения интеграционной работы (Глазьев, 2023, 9-14 с.).

Таким образом, на наш взгляд, существующие проблемы сдерживают потенциал ЕАЭС как интеграционной площадки в общем и как организации, коллективно реализующей Повестку-2030, в частности. При этом проводимая работа по развитию статистики, например, Программа по развитию статистической деятельности на период 2026-2030, а также нацеленность и улучшение правовых оснований статистической деятельности стран-участниц ЕАЭС позволяет предположить, что данная проблема выявлена и постепенно прорабатывается. Что же касается вопроса распределения полномочий между национальным и наднациональным уровнем, представляется, что увеличение полномочий органов власти ЕАЭС не является гарантированным способом решения существующих и будущих проблем, поскольку решение коллективных вызовов возможно путем межстрановой кооперации, но при этом степень делегирования полномочий органам ЕАЭС позволяет судить о масштабе и амбициозности истинных целей деятельности организации как в контексте решения существующих проблем, так и формирования и реализации концептуально новых подходов по дальнейшему развитию евразийской экономической интеграции, нацеленных на достижение качественно нового уровня интеграционного взаимодействия в рамках Союза при осуществлении перехода к устойчивому развитию.

Список литературы

1. Волосатова, А. А. Формирование концепции внедрения принципов зеленой экономики в Евразийском экономическом союзе: роль гармонизации подходов к повышению ресурсной эффективности // Вестник евразийской науки. — 2022. — Т. 14. — № 4.
2. Глазьев С.Ю. Об ориентирах развития ЕАЭС // Евразийская интеграция: Экономика, право, политика. 2023. Т.17, №3. С. 9—14.
3. Глазьев С.Ю. Проблемы развития евразийской экономической интеграции: как их разрешить? //Евразийская интеграция: Экономика, право, политика. 2022. Т.16, №3. С.11—23.
4. Джагитян Э. П. Перспективы и риски формирования институциональной структуры банковского регулирования в ЕАЭС / Э. П. Джагитян // Вестник международных организаций. – 2019. – Т. 14, № 2. – С. 245-274.

5. Касьянов Р.А., Евдокимов М.А., Гулиев Ш.А. Правовые аспекты статистической деятельности в ЕС: проекция на ЕАЭС. *Правоприменение. 2025; № 1. – С. 142-151.*

6. Лешенюк О. Н. Интеграционная организация как форма международного сотрудничества в целях реализации повестки 2023: теоретико-функциональные аспекты // *Актуальные проблемы международных отношений и глобального развития. – Вып. 9. – С. 227–241.*

7. Молчанова Наталья Петровна, Коков Алихан Мухарбиевич «Этапы развития Евразийского экономического союза: уроки и перспективы» // *Глобалистика и геополитика – 2024. – №2. – С. 11.*

8. Торопыгин А. В., Ирошкина Т. В. Деятельность ЕАЭС по достижению целей устойчивого развития // *Евразийская интеграция: экономика, право, политика. – 2024. – Т. 18. № 4. – С. 109-119.*

9. Blom-Hansen J. The origins of the EU comitology system: a case of informal agenda-setting by the Commission / J. Blom-Hansen // *Journal of European Public Policy. – 2008. – Vol. 15, iss. 2. – P. 208–226. – DOI: 10.1080/13501760701817716.*

10. Trondal J. Beyond the EU membership-non-membership dichotomy? Supranational identities among national EU decision-makers / J. Trondal // *Journal of European Public Policy. – 2002. – Vol. 9, iss. 3. – P. 468–487. – DOI: 10.1080/13501760210139722.*

References

1. Volosatova, A. A. Formation of the concept of implementing the principles of the green economy in the Eurasian Economic Union: the role of harmonization of approaches to increase resource efficiency// *Bulletin of Eurasian Science. — 2022. — Vol. 14. — No. 4.*

2. Glazyev S.Yu. On the guidelines for the development of the EAEU // *Eurasian Integration: Economics, law, politics. 2023. Vol.17, No. 3. pp. 9-14.*

3. Glazyev S.Y. Problems of development of the Eurasian economic integration: how to resolve them? // *Eurasian integration: Economics, Law, Politics. 2022. Vol.16, No. 3. pp.11-23.*

4. Dzhagityan E. P. Prospects and risks of forming the institutional structure of banking regulation in the EAEU / E. P. Dzhagityan // *Bulletin of International Organizations. – 2019. – Vol. 14, No. 2. – pp. 245-274.*

5. Kasyanov R.A., Evdokimov M.A., Guliyev S.A. Legal aspects of statistical activity in the EU: projection on the EAEU. *Law enforcement. 2025; No. 1. pp. 142-151.*

6. Leshenyuk O. N. Integration organization as a form of international cooperation in order to implement the 2023 agenda: theoretical and functional aspects // *Actual problems of international relations and global development. – Issue 9. pp. 227-241.*

7. Molchanova Natalia Petrovna, Kokov Alikhan Mukharbievich "Stages of development of the Eurasian Economic Union: lessons and prospects" // *Globalistics and geopolitics* – 2024. – No. 2. – P. 11.

8. Toropygin A.V., Iroshkina T. V. EAEU activities to achieve the Sustainable Development Goals // *Eurasian integration: economics, law, politics.* – 2024. – Vol. 18. No. 4. – pp. 109-119.

9. Blom-Hansen J. The origins of the EU comitology system: a case of informal agenda-setting by the Commission / J. Blom-Hansen // *Journal of European Public Policy.* – 2008. – Vol. 15, iss. 2. – P. 208–226. – DOI: 10.1080/13501760701817716.

10. Trondal J. Beyond the EU membership-non-membership dichotomy? Supranational identities among national EU decision-makers / J. Trondal // *Journal of European Public Policy.* – 2002. – Vol. 9, iss. 3. – P. 468–487. – DOI: 10.1080/13501760210139722.

Received: 10.04.2026. Accepted: 21.04.2026. Available online: 23.04.2026.

MPHTI: 10.87.17

DOI: <https://www.doi.org/10.32523/2791-0954-2026-17-1-63-70>

Sanctions in international law: UN charter vs unilateral measures of states

Shakhdzhakhan Aisha Mukhamedovna

Master of Law, 1st year, Law Institute of Russian People's Friendship University named after Patrice Lumumba,

Moscow, Russia

e-mail: aisha2003sha@mail.ru

Abstract. This article analyzes the growing legal “schism” between sanctions authorized under the UN Charter (1945) and unilateral coercive measures imposed by individual states. The relevance of this research is explained by the fact that global powers, such as the USA, the EU and Russia, use economic pressure in order to achieve their objectives without consideration of the UN Security Council mandate. This might be harmful for international legal order because it goes against the UN Security Council. This research looks at the way major powers use sanctions and how they can be justified. It also looks at what other states and actors can do if someone uses measures of economic coercion against them.

Key words: extraterritorial jurisdiction, economic sanctions, international law, the UN Security Council, the UN Charter, deterrence, countermeasures, coercion.

Халықаралық құқықтағы Санкциялар: БҰҰ Жарғысы мемлекеттердің біржақты шараларына қарсы

Шахджахан Аиша Мухамедовна

Патрис Лумумба атындағы Ресей халықтар достығы университетінің (РУДН) 1 курс магистрант, заң институты, Халықаралық құқық кафедрасы

Мәскеу, Ресей Федерациясы

e-mail: aisha2003sha@mail.ru

Андатпа: Бұл мақалада БҰҰ Жарғысында (1945) рұқсат етілген санкциялар мен жекелеген мемлекеттер енгізген біржақты мәжбүрлеу шаралары арасындағы өсіп келе жатқан құқықтық "бөліну" талданады. Бұл зерттеудің өзектілігі АҚШ, ЕО және Ресей сияқты әлемдік державалардың БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінің мандатын ескермей өз мақсаттарына жету үшін экономикалық қысымды қолдануымен түсіндіріледі. Бұл БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінің шешімдеріне қайшы келетіндіктен халықаралық құқық тәртібіне нұқсан келтіруі мүмкін. Бұл зерттеу ірі державалардың санкцияларды қалай қолданатынын және оларды қалай ақтауға болатынын қарастырады. Сондай-ақ, егер біреу оларға

қарсы экономикалық мәжбүрлеу шараларын қолданса, басқа мемлекеттер мен субъектілер не істей алатынын қарастырады.

Түйін сөздер: біржақты санкциялар, экономикалық мәжбүрлеу, халықаралық құқық, Қауіпсіздік Кеңесі, қарсы шаралар, БҰҰ Жарғысы, тежеу, аумақтан тыс.

Санкции в международном праве: устав ООН против односторонних мер государств

Шахджахан Аиша Мухамедовна

Студентка 1 курса магистратуры Юридического института Российского университета дружбы народов им. Патриса Лумумбы,

Москва, Россия

e-mail: aisha2003sha@mail.ru

Аннотация. В данной статье анализируется растущий правовой “раскол” между санкциями, санкционированными Уставом ООН (1945), и односторонними принудительными мерами, вводимыми отдельными государствами. Актуальность данного исследования объясняется тем фактом, что мировые державы, такие как США, ЕС и Россия, используют экономическое давление для достижения своих целей без учета мандата Совета Безопасности ООН. Это может нанести ущерб международному правопорядку, поскольку противоречит решениям Совета Безопасности ООН. В этом исследовании рассматривается, как крупные державы используют санкции и как они могут быть оправданы. В нем также рассматривается, что могут сделать другие государства и субъекты, если кто-то применит против них меры экономического принуждения.

Ключевые слова: односторонние санкции, экономическое принуждение, международное право, Совет Безопасности, контрмеры, Устав ООН, сдерживание, экстерриториальность.

Introduction

The rules of international law about strong measures are based on the United Nations Charter, adopted in 1945, which establishes a clear hierarchy for maintaining international peace and security. The UN Charter provides legal grounds for imposing sanctions according to Chapter VII, whose norms were designed primarily for a rule-based order, which holds states from use of force. However, today’s situation in the world deviates from this ideal significantly. Major powers, such as Russia, the USA or the EU, have started using unilateral economic measures as geopolitical tools more often, and such measures are parallel or, in some cases, contradict to the UN framework.

The **object** of this research is the system of international legal regulation of sanctions, while the **subject** is the comparative legal analysis of UN-mandated

sanctions versus unilateral measures employed by the USA, EU, and Russia. The **goal** of this study is to prove the thesis that the proliferation of unilateral sanctions constitutes a violation of the UN Charter's collective security framework and erodes the stability of the international legal order. To achieve this, the following **tasks** are set: to analyze the doctrinal basis of UNSC sanctions; to examine the legal justifications used by the USA, EU, and Russia for unilateral measures; and to assess the impact of these measures on human rights and state sovereignty.

The **hypothesis** posits that unilateral coercive measures, when imposed without UNSC authorization, fundamentally undermine the collective security architecture and frequently violate principles of non-intervention, despite attempts to legitimize them through domestic law or the doctrine of countermeasures. The **methods** used during preparation of this paper are formal legal analysis, comparative legal analysis, and a systematic examination of national and international legal frameworks.

Materials and methodology

This research provides a comparative legal analysis based on primary and secondary sources of domestic and international law. The methodology is designed to evaluate the tension between the centralized sanctioning mechanism of the UN Charter and the decentralized practice of unilateral state measures.

Questions of my research are the following:

1. To what extent do unilateral sanctions imposed by the USA, EU, and Russia comply with the exclusive mandate of the UN Security Council under Chapter VII of the UN Charter?
2. How do the legal justifications for unilateral measures, such as domestic legislation, countermeasures, defense of international order, stand up to scrutiny under customary international law?
3. What are the legal consequences of the extraterritorial application of unilateral sanctions?

Hypothesis. The study posits that unilateral coercive measures, when imposed without UNSC authorization, fundamentally undermine the collective security established by the UN Charter and frequently violate principles of state sovereignty and non-intervention.

Stages of Research. First, we examined the UN Charter provisions (Articles 39, 41, 42) and the Repertoire of the Practice of the Security Council. Second, we analyzed specific sanction regimes implemented by the USA (IEEPA), the EU (CFSP), and Russia (countermeasures). Third, we contrast legal bases, procedural requirements, and scope of application and analyzed the impact of unilateral sanctions of international law. Finally, we summarize all our results and draw a conclusion.

Methods of Research. During this research preparation, formal legal method, comparative legal method and systemic analysis were used.

Materials description. The empirical basis includes primary sources such as the United Nations Charter (1945), relevant UNSC Resolutions, domestic legislation (e.g., US International Emergency Economic Powers Act, EU Council Regulations), and official statements. Secondary sources comprise academic commentaries, reports from

UN Special Rapporteurs, and decisions from international courts. The material covers the period from the adoption of the UN Charter to present-day practices, with a focus on regimes active post-2020.

Note on Artificial Intelligence. Artificial intelligence tools (ChatGPT) were used solely for the preliminary structural organization of the article and for formatting the reference list according to the Harvard referencing style required by the journal. No AI tools were used for generating core legal arguments or substantive content.

Results and discussion

The UN Charter as basis for collective security. The cornerstone of the international security architecture is Article 39 of the UN Charter, which vests the Security Council with the sole power to determine the existence of “any threat to the peace, breach of the peace, or act of aggression”. As Gowlland-Debbas notes, “This provision acts as the mandatory trigger for any enforcement action under Chapter VII. The responsibility is explicitly assigned to the Security Council, making it the designated organ for this critical determination, and this exclusivity is a fundamental principle designed to centralize decision-making and prevent individual states from acting as self-appointed judges.” (Gowlland-Debbas, 2004, p. 3).

Once such a threat is determined, Chapter VII empowers the Council to act through Articles 41 and 42 (UN Charter). Article 41 authorizes “peaceful” measures, including embargoes and financial restrictions as parts of a broader spectrum of collective responses. In contrast, Article 42 permits the use of armed force (UN Charter). This duality shows the legal nature of sanctions in the Charter. They are a way to make people do things from a legal source. The entire system relies on Article 25, which obligates member states to accept and carry out Security Council decisions. While the requirement for unanimity among permanent members has led to political paralysis, it remains a core feature intended to prevent a hegemony “in one single hands”. Consequently, any coercive measure taken outside this framework operates in a “legally gray” area, challenging the post-WWII international legal order.

The United States: extraterritoriality and domestic law as authority. The United States has developed one of the world’s most extensive and far-reaching unilateral sanctions regimes, distinguished by its heavy reliance on domestic legislation, as and a broad interpretation of its jurisdiction that extends extraterritorially (Gevurtz, 2022, p. 347).

This approach stands in stark contrast to the UN Charter’s centralized system, positioning U.S. law as a parallel, and often overriding, source of legal obligation for a wide range of actors globally (Hovell, 2019, p. 41). The main legal instrument enabling this wide authority is the International Emergency Economic Powers Act (IEEPA, 2018), which allows the President to regulate international commerce and financial transactions in response to threats to national security, foreign policy, or the economy (Hovell, 2019, p. 140). The U.S. Supreme Court has described the powers granted under IEEPA as “sweeping and unqualified,” providing a broad mandate for executive action (*Dames & Moore v. Regan, 1981*). While framed as a tool for responding to foreign policy crises, the application of IEEPA has enabled the U.S. to

impose sanctions that function as instruments of economic coercion far beyond its borders, targeting non-U.S. persons and entities engaged in activities deemed contrary to U.S. interests.

A defining characteristic of the U.S. approach is the widespread use of extraterritorial and secondary sanctions (Silvestre, 2024, p. 201). Sanctions are rules that stop people from doing things with other countries (Ruys, Ringaert, 2020 p. 4). They are not allowed to do business with countries that are on the list and this is to make sure that other countries follow the rules. It is not clear if this is legal. Some people say that the USA does this to protect itself, but others say it is wrong because it goes against other countries' laws (Ruys, Ringaert, 2020, p. 167). The debate about these measures has been a big topic in international law. Some people say that these measures are not good and don't follow the rules. The government of the USA says that its actions are good, but other people don't agree. If you break the rules in the USA, you can get punished. But if you don't want to be punished, you have to do what the USA wants.

The debate about these measures has been a big topic in international law. Some people and countries ask if these measures are good. The government of the USA says that its actions are good, but other people don't agree. This makes it hard for people to know what to do. People have to choose between the laws of their country and the laws of other countries. They want to be good for the USA, but they don't want to lose money (A/HRC/51/33, 2022).

The legality of these measures in the context of international law is a matter of debate. The United States maintains that these actions are necessary to safeguard national security interests. However, opponents argue that these actions unlawfully extend the U.S. jurisdiction into the territory of other countries, in violation of the principle of non-intervention (Happold, 2016, p. 45). Recently, there has been a change in policy. The USA has started to use economic dependence as a way to compete with other countries. It does this by making it hard for other countries to sell their goods in the USA. This is not good enough because it breaks the rules which the UN encourages all states to follow. The ILC's Draft Articles on State Responsibility confirm that the exercise of jurisdiction is generally limited to conduct occurring within a state's territory, a principle that the U.S. secondary sanctions regime appears to stretch to its limits (International Law Commission, 2001, p. 9).

The European Union: defending order through unilateral action. The European Union operates its sanctions through the Common Foreign and Security Policy (CFSP), characterized by legal precision and a stated objective of upholding international law. The EU justifies its unilateral measures, particularly those against Russia regarding Ukraine, as defensive responses to internationally wrongful acts when the UNSC is paralyzed by vetoes. Legal instruments like Council Regulation (EU) No 833/2014 link restrictive measures directly to the situation of Ukraine.

A key driver behind the EU's increasing reliance on its CFSP sanctions regime is the perceived decline in the effectiveness of the UN Security Council, largely due to the frequent use of Russian vetoes to block action on issues related to Ukraine and

other conflicts (Gálik, 2025, p. 22). This has created a strategic vacuum that the EU feels compelled to fill in order to project its values and maintain a degree of influence over global security governance. The Treaties provide only limited flexibility for decision-making, such as qualified majority voting in certain circumstances, but unanimity is often required for CFSP matters, meaning that a single veto can halt progress. This reality has pushed the EU to expand the use of its autonomous sanctions' powers. The EU's actions are thus a reaction to the paralysis of the primary multilateral institution (Gálik, 2025, p. 24). As Mr. Gálik noted, "the EU has implemented measures allowing its ... authorities to seize assets of Russian oligarchs and freeze their funds, directly impacting their ability to operate financially" (Gálik, 2025, p. 25). The same way the extension of the SWIFT ban in July 2025 to additional Russian banks shows a clear effort to use financial infrastructure as a tool of coercion and deterrence.

As researchers Biersteker and Portela note, "The legitimacy of these measures has recently been called into question by some UN members – particularly UNSC permanent members Russia and China – in what is sometimes referred to as the 'floor versus ceiling' debate: i.e., whether UN sanctions should be considered the 'floor' on which other measures can be built or whether they constitute the 'ceiling' (or limit) on what is legitimate." (Biersteker, 2022, p. 2).

Russia: countermeasures and retaliation. A Chinese legal scholar Yang states that "The establishment of Russia's anti-sanctions legal framework arises from the intensifying unilateral sanctions imposed by Western states, compounded by geopolitical conflicts in Russia's neighboring regions. The Crimean Crisis of 2014 marked a pivotal moment in this regard. In response to allegations of violating Ukraine's sovereignty, the U.S. and the EU imposed the first round of large-scale sanctions against Russia. These measures targeted sectors including finance, energy, and defense, while also freezing the assets of Russian officials and restricting the financing capabilities of key enterprises." (Yang, 2025, p. 4). In this case, Russian response is based on countermeasures allowed by customary international law as a respond to internationally wrongful acts of another states, so it claims Western sanctions as unlawful towards Russian persons and entities.

However, the application of countermeasures in this context is complex and controversial. Critics argue that the scale and nature of some Russian measures extend beyond what is permissible under the doctrine (Hofer, 2025, p. 289). For example, the SWIFT ban affecting certain Russian banks, while initially a response to Western action, has had significant spillover effects on global financial stability and the economies of third-party states. Moreover, the invocation of countermeasures is generally limited to situations involving a direct relationship between the responding state and the state committing the wrongful act. When a state responds to sanctions that were themselves imposed by another state, the chain becomes more convoluted, raising questions about the validity of the counter-response (Visit, 2017). The seizure of Russian Central Bank assets by some Western states has been justified by those states as a form of third-party countermeasure, a novel and legally dubious application of the doctrine (Hofer, 2025, p. 304).

According to the International Law Commission's Articles on State Responsibility, countermeasures must be directed against the state responsible and cease once obligations are met. Russia argues that the sanctions constitute wrongful acts, so it has the right to do something about them. However, the scale of these responses and their consequences for third parties are not clear and raise questions to definitive criteria of countermeasures. Furthermore, from Russia's point of view, these sanctions are needed because the world is hostile, but they make the international law system more divided and the UN more difficult.

The Russian perspective presents a significant challenge to the UN-centric sanctions model. It poses its actions as defensive and lawful self-help; Russia contests the legitimacy of the Western-led sanctions regimes. This narrative resonates with many states, particularly those critical of Western dominance in international affairs, and is often echoed in resolutions introduced at the United Nations General Assembly and Human Rights Council by countries like China, Cuba etc.

Conclusion

The aim of this research was to look at the difference between sanctions that are allowed by the UN and measures that some countries use alone. We wanted to see if these measures are good for international law. We looked at what the USA, the EU and Russia do. Our study showed that sanctions that countries use on their own don't agree with what the UN says in Chapter VII of its Charter.

The results show that the use of one-sided measures has made international law less united. The USA uses extraterritoriality. The EU does not use the UN Security Council because it is too difficult. Russia uses a lot of measures. These measures make the rules about countries not interfering in each other's affairs less important. Also, these measures often make people's rights be broken in a way that is not fair. This happens to people who are not the target of the measures.

The conclusions say that the way countries do things now is not good for the world. Countries do things alone, but it is not right because it is not in the rules of the United Nations. We need to make more rules and maybe change the Security Council to make it work better. We need new rules for sanctions that are good for people. We also need to find ways to use the law to fix things. The world needs to go back to the rules of the United Nations to make it better.

References

1. Gevurtz, F.A., 2022. Extraterritorial application of statutes and regulations. *The American Journal of Comparative Law*, 70 (Supplement_1), pp.347-375.
2. Gowlland-Debbas, V., 2004. Sanctions regimes under Article 41 of the UN Charter. In *National implementation of United Nations sanctions* (pp. 3-31). Brill Nijhoff.
3. Biersteker, T. and Portela, C., 2022. EU sanctions in context: three types. *European Union Institute for Security Studies (EUISS)*.

4. Hovell, D. (2019) Unfinished Business of International Law: The Questionable Legality of Autonomous Sanctions, *AJIL Unbound*, 113, pp. 140–145. doi:10.1017/aju.2019.20.
5. Dames & Moore v. Regan, 453 U.S. 654 (1981). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/453/654/> (access date: 31.03.2026).
6. United Nations (1945). *Charter of the United Nations*. San Francisco: United Nations.
7. Silvestre, F.R. (2024) The Application of the Principle of Non-intervention to Secondary Sanctions, in T. Ruys, C. Ryngaert, and F. Rodríguez Silvestre (eds.) *The Cambridge Handbook of Secondary Sanctions and International Law*. Cambridge: Cambridge University Press (Cambridge Law Handbooks), pp. 182–212.
8. Ruys, T. and Ryngaert, C., 2020. Secondary sanctions: a weapon out of control? The international legality of, and European responses to, US secondary sanctions. *British Yearbook of International Law*, pp. 4-116).
9. A/HRC/51/33 General Assembly – UNDOCS <https://docs.un.org/en/A/HRC/51/33>
10. Happold, M. (2016). *Economic Sanctions in International Law*. 2nd edn. Oxford: Oxford University Press.
11. Hofer, A. (2025) ‘Third-Party Countermeasures: Making Custom Out of Ambiguous Practice?’, *International and Comparative Law Quarterly*, 74(2), pp. 287–317. doi:10.1017/S0020589325100808.
12. Yang, Y., 2025. Analysis of Categories and Effects of Countermeasures in International Law. *US-China L. Rev.*, 22, p.183.
13. Visit of the Special Rapporteur on the negative impact of unilateral coercive measures on the enjoyment of human rights to the Russian Federation, 24 to 28 April 2017 <https://www.ohchr.org/en/statements-and-speeches/2017/04/visit-special-rapporteur-negative-impact-unilateral-coercive>
14. Gálik, Z. (2025). Breaking the unanimity rule in EU common foreign and security policy: the commission’s new approach, the logic of legal basis selection, and legal constraints. EUBLOG.GROTIUS.HU
15. International Law Commission (2001). *Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*. Yearbook of the International Law Commission, Vol. II, Part Two.
16. International Emergency Economic Powers Act, 50 U.S.C. §§ 1701–1706 (2018).
17. The implementation of Article 31 of the Treaty on European Union and the use of qualified majority voting [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/739139/IPOL_STU\(2022\)739139_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/739139/IPOL_STU(2022)739139_EN.pdf)

ЕАХҚЖ редакциялық алқасының 2026 жылғы 25 наурыздағы шешімімен заң ғылымдарының кандидаты, доцент Ж.О. Құлжабаева “Еуразия халықаралық құқық журналының” бас редакторының орынбасары болып сайланды

Құлжабаева Жанат Орынбекқызы, з.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті (Астана қ., Қазақстан Республикасы).

Кулжабаева Жанат Орынбековна, к.ю.н., доцент, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева (г. Астана, Республика Казахстан).
Zhanat Orynbekovna Kulzhabayeva, Candidate of Law, Associate Professor, L.N. Gumilyov ENU (Astana, Republic of Kazakhstan).

Заң ғылымдарының кандидаты (1990 ж.), 12.00.10 “Халықаралық құқық” мамандығы. Кандидаттық диссертациясының тақырыбы: “Ең қолайлы жағдай режимі туралы ереже”.

Ғылыми мектеп: заң ғылымдарының докторы, профессор Л.Н. Галенская (Ленинград (Санкт-Петербург) мемлекеттік университетінің халықаралық құқық кафедрасы).

Ғылыми қызығушылықтары: халықаралық жария құқық, халықаралық экономикалық құқық, халықаралық шарттар құқығы.

Заң ғылымы саласындағы еңбек өтілі – 40 жыл, оның ішінде елдің жоғары оқу орындарында, Қазақстан Республикасы Заңнама және құқықтық ақпарат институтында басшылық қызметтерде.

250 жарияланымның авторы, 2008 жылы Қазақстан Республикасындағы “Халықаралық құқық” атты үздік оқулықтың авторы.

Бірқатар заң ғылыми журналдарының редакциялық алқаларының мүшесі.

Әділет органдарының еңбек сіңірген қызметкері, ҚР БҒМ “Жоғары оқу орнының үздік оқытушысы” мемлекеттік грантының иегері (2007), “Құрмет” орденінің кавалері (2017).

Решением Редакционной коллегии ЕАЖМП 25 марта 2026 г. к.ю.н., доцент Ж.О. Кулжабаева избрана заместителем главного редактора “Евразийского журнала международного права”

Кандидат юридических наук (1990 г.), специальность 12.00.10 “Международное право”. Тема кандидатской диссертации: “Клаузула о наиболее благоприятствуемой нации”.

Научная школа: доктора юридических наук, профессора Л.Н. Галенской (кафедра международного права Ленинградского (Санкт-Петербургского) государственного университета).

Научные интересы: Международное публичное право, международное экономическое право, право международных договоров.

Стаж работы в сфере юридической науки – 40 лет, в том числе на руководящих должностях в вузах страны, в Институте законодательства и правовой информации Республики Казахстан.

Имеет 250 публикаций, автор лучшего в Республике Казахстан учебника “Международное право” за 2008 г.

Член реколлегий ряда юридических научных журналов.

Заслуженный работник органов юстиции, обладатель государственного гранта МОН РК “Лучший преподаватель вуза” (2007), кавалер ордена “Құрмет” (2017).

By decision of the EAJIL Editorial Board on March 25, 2026, Candidate of Law, Associate Professor Zh. O. Kulzhabaeva was elected Deputy Editor-in-Chief of the “Eurasian Journal of International Law”

Candidate of Legal Sciences (1990), specialty 12.00.10 “International Law”. Title of the dissertation: “The Most-Favoured-Nation Clause.”

Academic school: Doctor of Legal Sciences, Professor L.N. Galenskaya (Department of International Law, Leningrad [Saint Petersburg] State University).

Research interests: public international law, international economic law, law of treaties.

Professional experience in legal scholarship – 40 years, including leadership positions in universities of the country and at the Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan.

Author of 250 publications, including the best textbook in the Republic of Kazakhstan “International Law” (2008).

Member of editorial boards of several legal academic journals.

Honored Worker of Justice Bodies, recipient of the state grant of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan “Best University Teacher” (2007), holder of the Order of “Құрмет” (2017).

“Еуразия халықаралық құқық журналына” мақалалар беру бойынша авторларға арналған нұсқаулық

Журнал редакциясы авторлардан журналға жіберілетін жұмыстарды дайындау кезінде сақталуға тиіс ережелермен (журнал туралы жалпы ақпаратты, мақалаларды қарау рәсімін, жариялау этикасын қамтитын журнал редакциясының саясатымен) танысуды сұрайды.

1. Автордың (авторлардың **саны 3-тен аспауға тиіс**) мақаланы редакцияға жіберуі баспагердің – Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің журналда мақала басып шығару және оны кез келген шет тілінде қайта басу құқығына олардың келісімін білдіреді. Журналдың бір нөмірінде бір автордан 1-ден артық жарияланым жариялауға жол берілмейді. Мақаланың мазмұнына автор (авторлар) жауапты.

2. Мақала редакцияға (ашық журнал жүйесі (OJS) арқылы) Word файлында ұсынылады (бет – А4, барлық жағынан шеттер – 20 мм. Шрифт: Times New Roman, өлшемі 14).

XҒТАР <http://grnti.ru/> бірінші жол, сол жақ; автор(лардың) инициалдары мен тегі – ортасына туралау, курсив; ұйымның толық атауы, қаласы, мемлекет (егер авторлар әртүрлі ұйымдарда жұмыс істесе, автордың аты-жөнінің және тиісті ұйымның қасына белгі қою керек; автор(лар)дың электронды поштасы – жақшада курсивпен; мақаланың тақырыбы – ортасына қою қара шрифтпен). Стилль файлын журналының веб-сайтынан жүктеп алуға болады.

Авторлар қолжазбаның екі нұсқасын ұсынуы керек, олардың біреуінде авторлар туралы ақпарат (аты-жөні, жұмыс орны, авторлар туралы ақпарат) болмауы қажет, себебі “екіжақты жабық” рецензиялауда анонимді мәтін талап етіледі. Сондай-ақ, автор(лар) Ілеспе хат ұсынуы қажет (Ілеспе хат шаблонын журналдың веб-сайтынан алуға болады). Мақала файлдарын мақала тақырыбының алғашқы 4-5 сөзімен атау керек (мысалы: 1. Халықаралық құқықты оқыту әдістемесі туралы – автормен файл; 2. Халықаралық құқықты оқыту әдістемесі туралы – авторсыз файл).

3. Мақала көлемі 6-16 беттен аспауы қажет. Қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде аңдатпа, түйін сөздер, әдебиеттер тізімі, референс, авторлар туралы мәліметтер мақала көлеміне кірмейді. Көрсетілген көлемнен асатын жұмыстар журналдың редакция алқасының айрықша шешімі бойынша ерекше жағдайларда жариялауға қабылданады.

4. Жұмыс мәтіні **XҒТАР айдарынан** басталады. (Халықаралық ғылыми-техникалық ақпарат айдары, келесі сілтеме арқылы <http://grnti.ru/>), ары қарай автордың(лардың) аты-жөні мен тегі, ұйымның толық атауы, қаласы, мемлекет, автордың(лардың) e-mail, мақаланың тақырыбы, аңдатпа, түйін сөздер жазылады.

Аңдатпа (Abstract) зерттеу мақаласының қысқаша мазмұны және оқырманға мақаланың мәнін тез түсінуге көмектесу үшін қолданылады. Қазақ, орыс және ағылшын тілдеріндегі әрқайсысының көлемі 150 сөзден кем емес, бірақ 200 сөзден аспауы қажет. Аңдатпа құрылымы келесі тармақтарды қамтиды:

- зерттеу тақырыбы туралы кіріспе сөз;
- ғылыми зерттеудің мақсаты, негізгі бағыттары мен идеялары;
- жұмыстың ғылыми және практикалық маңыздылығының қысқаша сипаттамасы;
- зерттеу әдістемесінің қысқаша сипаттамасы;
- зерттеу жұмысының негізгі нәтижелері мен талдаулары, қорытындылары.
- жүргізілген зерттеудің мәні (осы жұмыстың тиісті білім саласына қосқан үлесі).
- жұмыс нәтижелерінің практикалық мәні.

Түйін сөздер (7 сөзден немесе сөз тіркестерінен көп емес) мақаланың негізгі мазмұнын көрсетуге, зерттеудің пәндік саласын анықтауға, мақала мәтінінде кездесуге тиіс. Түйін сөздер бір-бірінен үтір арқылы ажыратылады.

Журнал авторлары **мақала құрылымы бойынша** тақырыптарға сәйкес келесі ережелерді сақтауы керек:

Мақала мынадай құрылымға ие болуға тиіс (*алғашқы үш тармақ – қазақ, ағылшын, орыс тілдерінде*):

1. *Тақырып және автор (авторлар) туралы деректер – автордың аты-жөні, ғылыми дәрежесі, ғылыми атағы, лауазымы, жұмыс орны, қаласы, елі, ORCID; жарияланымдардың барлық авторларының электрондық поштасы (оның ішінде негізгі авторды көрсете отырып).*

2. *Аңдатпа (Abstract) (150-250 сөз).*

3. *Түйін сөздер (Keywords) (8-10 сөз).*

4. *Кіріспе (Introduction).*

5. *Материалдар мен әдістер (Materials and methods).*

6. *Нәтижелер мен талқылау (Results and discussion).*

7. *Қаржыландыру туралы ақпарат (бар болса) (Acknowledgements).*

8. *Әдебиеттер тізімі және транслитерацияланған әдебиеттер тізімі – References бар болуы (транслитерация <http://translit-online.ru> веб-сайтта жүзеге асырылады.)*

Ағылшын немесе орыс тілдерінде мақалалар жіберген шетелдік авторлар үшін мақаланың тақырыбын, авторлар туралы мәліметтерді, аңдатпа мен түйін сөздерді қазақ тіліне аударуды журнал редакциясы жүзеге асырады.

Кіріспе (Introduction) келесі негізгі элементтерден тұрады:

- тақырыпты таңдаудың негіздемесі, тақырыптың немесе мәселенің өзектілігі. Алдыңғы зерттеушілердің тәжірибесін сипаттау арқылы тақырыпты таңдауды негіздеуде проблемалық жағдайдың бар екені (қандай да бір зерттеулердің болмауы, жаңа объектінің пайда болуы және т.б.) туралы

хабарланады. Тақырыптың өзектілігі осы объектіні зерттеуге деген жалпы қызығушылықпен анықталады, бірақ бар сұрақтарға толық жауаптардың жоқтығы тақырыптың теориялық немесе практикалық маңыздылығымен дәлелденеді.

- жұмыстың объектісін, тақырыбын, мақсаттарын, міндеттерін, әдістерін, тәсілдерін, гипотеза мен мәнін анықтау. Зерттеудің мақсаты тезисті дәлелдеумен, яғни автордың таңдаған аспектісінде зерттеу тақырыбын ұсынумен байланысты болады.

Материалдар мен әдістер (Materials and methods) бөлімі материалдардың сипаттамасынан, сондай-ақ қолданылған әдістердің толық сипаттамасынан тұруы керек.

Ғылыми әдістеме мыналарды қамтуы керек:

- зерттеу сұрақтары;
- ұсынылған гипотеза (тезис);
- зерттеу кезеңдері;
- зерттеу әдістері.

Зерттеу материалының сипаттамасы оны сапалық және сандық тұрғыдан ұсынуды қамтиды. Материалдың сипаттамасы (халықаралық-құқықтық актілер, НҚА, мемлекеттік бағдарламалық құжаттар, ресми статистика, ғалымдардың еңбектері және т.б.) – зерттеу нәтижелері мен әдістерінің дұрыстығын анықтайтын факторлардың бірі.

Егер мақаламен жұмыс істеу барысында жасанды интеллект (ChatGPT) пайдаланылған болса, бұл туралы осы бөлімде айтылады.

Нәтижелер мен талқылау (Results and Discussion) – мақаланың маңызды бөлімдерінің бірі. Бөлімде зерттеу нәтижелерін талдау және талқылау келтіріледі. Зерттеу барысында алынған нәтижелер бойынша тұжырымдар келтіріледі, негізгі мәні ашылады. Онда жұмыс нәтижелері талдануы және алдыңғы жұмыстармен, талдаулармен және қорытындылармен салыстырыла отырып, тиісті нәтижелер талқылануы қажет.

Қорытынды (Conclusion) – осы кезеңдегі жұмысты жалпылау және қорытындылау, автор айтқан тұжырымның ақиқатын растау және алынған нәтижелерді ескере отырып, ғылыми білімнің өзгеруі туралы автордың қорытындысы. Тұжырымдар абстрактілі болмауы керек, олар ұсыныстарды немесе одан әрі жұмыс істеу мүмкіндіктерін сипаттай отырып, белгілі бір ғылыми саладағы зерттеу нәтижелерін жалпылау үшін пайдаланылуы керек.

Қорытынды құрылымы келесі сұрақтарды қамтуы керек: зерттеудің мақсаттары мен әдістері қандай? Қандай нәтижелер алынды? Қандай тұжырымдар бар? Нәтижелерді енгізу, қолдану перспективалары мен мүмкіндіктері қандай?

Әдебиетке шолу (Literature review) секциясында отандық және шетелдік авторлардың зерттелген тақырып бойынша іргелі және жаңа еңбектері, осы еңбектерді олардың ғылыми үлестері тұрғысынан талдау, сондай-ақ зерттеудегі олқылықтар қамтылуға тиіс.

Жұмысқа қатысы жоқ көптеген сілтемелерге немесе автордың өз жетістіктері туралы орынсыз пікірлерге, автордың алдыңғы жұмыстарына сілтемелерге **ЖОЛ БЕРІЛМЕЙДІ**.

Осы талаптардың біреуінің өзі сақталмаған жағдайда мақала қарауға қабылданбайды.

5. Кестелер тікелей жұмыс мәтініне енгізіледі. Олар нөмірленіп, жұмыс мәтінінде оларға сілтеме жасалуы керек. Суреттер, графиктер стандартты форматтардың бірінде ұсынылуы керек: PS, PDF, TIFF, GIF, JPEG, BMP, PCX. Нүктелік сызбалар 600 dpi ажыратымдылығымен орындалуы керек. Суреттерде барлық мәліметтер нақты көрсетілуі керек.

6. Әдебиеттер тізімінде тек жұмыс мәтінінде сілтемелері бар дереккөздер (дәйексөз тәртібімен немесе ағылшын алфавитінің тәртібімен нөмірленген) болуы керек. Жарияланбаған жұмыстарға сілтеме жасауға жол берілмейді. Әдебиеттер тізімі 7-ден астам дереккөзден тұруы керек.

Әдебиеттер тізімінде соңғы 10 жылда жарияланған дереккөздер кемінде 50% болуы керек. Сілтемелер берілген дереккөздердің сапасы мен саны мақаланың өзектілігін көрсетеді. Сондықтан авторларға келесі нұсқауларды орындау ұсынылады:

мақала авторлары мен бірлескен авторларының әдебиеттер тізіміндегі жарияланымдарының рұқсат етілген саны жалпы санның 20%-дан аспауға тиіс.

7. Әдебиеттер тізімін рәсімдеу

2025 жылдың екінші номерінен бастап ЕАХҚЖ-на библиографияны құрастырған кезде Harvard Referencing Style қолдану ұсынылады.

Harvard Referencing Style қолданған кезде әдебиеттер тізімін қалыптастыру алфавиттік тәртіппен жүзеге асырылады. Нөмірлеу қарастырылмаған. **Библиографиялық тізімде** мақалада келтірілген барлық кітаптар, мақалалар, диссертациялар және басқа да ғылыми еңбектер көрсетілуі керек. Тізім жұмыстың соңында орналастырылады. Автордың аты-жөні, жарияланған жылы, атауы, шыққан жері және баспасы көрсетіледі.

Кітаптардағы тараулар, мақалалардың атаулары **ағылшын тіліндегі “тырнақшалармен”** белгіленеді.

Мәтіндік сілтемелер. Гарвард дәйексөз жүйесін қолданған кезде, мәтіншілік дәйексөздер сіздің хатыңыздың мәтініндегі дереккөз туралы маңызды ақпарат береді. Әрбір дәйексөзде автордың тегі, жарияланған жылы және бет нөмірі көрсетіледі. Әдетте, мұның бәрі жақша ішінде көрсетілген. Мысалы, стандартты дәйексөз (Jones, 2024) немесе белгілі бір бетке сілтеме жасағанда (Jones, 2024, p. 23) түрінде болады.

Авторды (ларды) көрсету. Автордың тегі жазылады, үтір қойылады, одан кейін оның инициалдары көрсетіледі. Бір автордың бірнеше жұмысына сілтемелер хронологиялық тәртіпте беріледі. Автордың бір жылы жарияланған

жұмыстарына сілтеме жасағанда, басылым жылына латын әріптерін (а, в, с) және т.б. қосу арқылы жұмыстарды бөліп көрсету керек (Jackson, A., 2024a: 12), (Jackson, A., 2024b: 75-76).

Егер мақаланы екі автор дайындаған болса, олардың фамилияларының арасына “and” жалғаулығы жазылады. Егер үш автор болса, онда бірінші және екінші автор үтірмен, екінші және үшінші авторлар “and” жалғаулығымен бөлінеді. Авторлар үштен көп болған кезде алғашқы үшеуі үтір арқылы көрсетіледі, содан кейін **және т.б. (et al.)** қойылады: (Jackson, A., Doe, A., Brown et al., 2022).

Халықаралық-құқықтық актілерге, мемлекетішілік нормативтік құқықтық актілерге, мемлекеттік бағдарламаларға және т.б. сілтемелер дәйексөз келтіруге қарай жұмыстың соңында сілтемелер түрінде ресімделеді.

Келтірілген басылымның атауы *курсивпен* белгіленеді.

Кітаптарға сілтемелерді рәсімдеу:

Автордың тегі, аты-жөні, үтір; (жақшаның ішінде басылым жылы) – үтір; кітаптың атауы – *курсивпен*; басылым нөмірі (егер екінші және одан кейінгі басылымға сілтеме жасалса) – үтір; баспагер (баспахана) – үтір; басылым қаласы – нүкте.

Мысалы: Смит, Дж., (2021), *Введение в социологию*. Изд. 2, Routledge, Лондон.

Интернет-дерексөздер: Егер дереккөз электронды түрде келтірілсе, онда соңында available at: жүгіну кезіндегі толық URL көрсетілуі керек.

Мысалы: Всемирная организация здравоохранения (2023). *Глобальные тенденции в области здравоохранения*, ВОЗ, [<https://www.who.int/>]. Accessed: 10 October 2023.

Кітаптардың тарауларына сілтемелер. Аты-жөні (жылы), “Тараудың атауы”, редакторлардың аты-жөні, *Кітаптың атауы курсивпен* [Кітап атауының аудармасы], басылымның №, баспа, қала, ел, тараудың бет нөмірлері көрсетіледі.

Журнал мақалаларына сілтемелер: Аты-жөні, (жақша ішінде жарияланған жылы), *мақаланың атауы – курсивпен*, журналдың нөмірі, журналдың атауы, мақала беттерінің нөмірлері.

Мысалы: Doe, A. (2019). “*Exploring Modern Art*”, №4 (12), Art Journal, pp. 34-50.

Электронды журналдарға сілтеме: тегі, аты, шыққан жылы, “Тырнақшаның ішінде мақаланың атауы”, *курсивпен журналдың атауы*, том нөмірі немесе шығарылым нөмірі, мақала беттерінің нөмірлері, available at: жүгінген кездегі толық URL.

Әдебиеттер тізімінен (пайдаланылған дереккөздерден) кейін мақалаға транслитерацияланған әдебиеттер тізімін (**References**) қосып қойыңыз.

Әдебиеттер тізімінен (**References**) кейін авторлардың әрқайсысы туралы мәліметтерді (аты-жөні, ғылыми дәрежесі, ғылыми атағы, лауазымы, жұмыс орны, мекен-жайы, қаласы, елі, телефоны, E-mail, ORCID) қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде көрсету қажет.

Гарвард стилі туралы толығырақ қараңыз:

Ағылшын тілінде: <http://www.citethisforme.com/harvard-referencing>

<https://librarydevelopment.group.shef.ac.uk/Assets/pdfs/referencing/harvard.pdf>

<https://www.adelaide.edu.au/library/ua/media/4332/library-qrg-harvard-referencing.pdf>

Орыс тілінде: https://lib.herzen.spb.ru/media/manual/harvard_style.pdf

https://geo.tsu.ru/content/faculty/structure/chair/tourism/Фотогалерея/standart_Harvard.pdf

Руководство для авторов при подаче статей в “Евразийский журнал международного права”

Редакция Журнала просит авторов ознакомиться с правилами (редакционной политикой Журнала, содержащей общую информацию о Журнале, процедуре рассмотрения статей, публикационной этике) для их соблюдения при подготовке работ, направляемых в журнал.

1. Отправление статьи в редакцию означает согласие автора (авторов, **максимальное количество – 3 человека**) на право Издателя – Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, издания статьи в журнале и переиздания ее на любом иностранном языке.

Не допускается более 1 публикации от одного автора в одном и том же номере журнала. Ответственность за содержание статьи несет автор (авторы).

2. В редакцию (через систему Open Journal System (OJS)) представляется статья в Word-формате (страница – А4, книжная ориентация, поля со всех сторон – 20 мм. Шрифт: тип – Times New Roman, размер (кегель) – 14);

МРНТИ <http://grnti.ru/> - первая строка, слева; инициалы и фамилию автора(ов) - выравнивание по центру, курсив; полное наименование организации, город, страна (если авторы работают в разных организациях, необходимо поставить одинаковый значок около фамилии автора и соответствующей организации; E-mail автора(ов) – в скобках курсив; название статьи – выравнивание по центру полужирным шрифтом). Стилиевой файл можно скачать с сайта журнала. Авторам необходимо представить два варианта рукописи, один из которой не должен содержать информацию об авторах (ФИО, место работы, сведения об авторах), так как для проведения двойного слепого рецензирования необходим анонимизированный текст. Также автору(ам) необходимо предоставить сопроводительное письмо (шаблон сопроводительного письма прикреплен на сайте журнала). Файлы статьи необходимо пронумеровать, назвать первыми 4-5 словами заголовка статьи (например: 1. О методике преподавания международного права – файл с авторами; 2. О методике преподавания международного права – файл без авторов).

3. Объем статьи не должен превышать 16 страниц (от 6 страниц). В расчет объема статьи не входят аннотация, ключевые слова, список литературы, референс, сведения об авторе на казахском, русском и английском языках. Работы, превышающие указанный объем, принимаются к публикации в исключительных случаях по особому решению редколлегии журнала.

4. Текст работы начинается с **рубрикатора МРНТИ** (Международный рубрикатор научно-технической информации; определяется по ссылке <http://grnti.ru/>), затем следуют ФИО (полные фамилия, имя, отчество автора(ов), ученая степень, ученое звание, должность, место работы, город, страна, ORCID

автора (ов); e-mail всех авторов (в том числе с указанием основного автора), заглавие статьи, аннотация, ключевые слова.

Аннотация (Abstract) представляет собой краткое изложение исследовательской статьи и используется для того, чтобы помочь читателю быстро понять суть статьи. Объем – не менее 150 и не более 200 слов на казахском, русском и английском языках. Структура аннотации включает в себя следующие пункты:

- Вступительное слово о теме исследования.
- Цель, основные направления и идеи научного исследования.
- Краткое описание научной и практической значимости работы.
- Краткое описание методологии исследования.
- Основные результаты и анализ, выводы исследовательской работы.
- Ценность проведенного исследования (внесенный вклад данной работы в соответствующую область знаний).
- Практическое значение итогов работы.

Ключевые слова (не более 7 слов или словосочетаний) должны отражать основное содержание статьи; определять предметную область исследования; встречаться в тексте статьи. Ключевые слова отделяются друг от друга запятой.

Авторы журнала должны в соответствии с заголовками придерживаться следующих правил по **структуре статьи**:

Статья должна иметь следующую структуру (первые три пункта – на казахском, английском, русском языках):

1. **Заголовок и данные об авторе (авторах)** – ФИО, ученая степень, ученое звание, должность, место работы, город, страна, ORCID автора (ов); электронная почта всех авторов публикаций (в том числе с указанием основного автора).

2. **Аннотация (Abstract)** (150-250 слов).

3. **Ключевые слова (Keywords)** (8-10 слов).

4. **Введение (Introduction)**.

5. **Материалы и методы (Materials and methods)**.

6. **Результаты и обсуждение (Results and discussion)**.

7. **Информация о финансировании (при наличии) (Acknowledgements)**.

8. **Список литературы и наличие References** – транслитерированного списка литературы (транслитерация осуществляется на сайте: <http://translit-online.ru>)

Для зарубежных авторов, приславших статьи на английском или русском языках, перевод названия статьи, сведений об авторах, Аннотация, Ключевые слова на казахский язык осуществляет Редакция журнала.

Введение (Introduction) состоит из следующих основных элементов:

○ **Обоснование выбора темы**; актуальность темы или проблемы. В обосновании выбора темы на основе описания опыта предшественников

сообщается о наличии проблемной ситуации (отсутствие каких-либо исследований, появление нового объекта и т.д.). Актуальность темы определяется общим интересом к изученности данного объекта, но отсутствием исчерпывающих ответов на имеющиеся вопросы, она доказывается теоретической или практической значимостью темы.

○ Определение объекта, предмета, целей, задач, методов, подходов, гипотезы и значения работы. Цель исследования связана с доказательством тезиса, то есть представлением предмета исследования в избранном автором аспекте.

Раздел Материалы и методы (Materials and methods) должен состоять из описания материалов, а также полного описания использованных методов.

Научная методология должна включать в себя:

- исследовательский вопрос(-ы);
- выдвигаемую гипотезу (тезис);
- этапы исследования;
- методы исследования.

○ Характеристика или описание материала исследования включает его представление в качественном и количественном отношении. Характеристика материала (международно-правовые акты, НПА, государственные программные документы, официальная статистика, труды ученых и др.) – один из факторов, определяющий достоверность выводов и методов исследования.

○ В этом разделе указывается, если это имело место, использование искусственного интеллекта (ChatGPT (чат ДЖИПТИ) при работе над статьей.

Результаты и Обсуждение (Results and Discussion) – один из самых важных разделов статьи. В разделе приводится анализ и обсуждение полученных результатов исследования. Приводятся выводы по полученным в ходе исследования результатам, раскрывается основная суть. В нем необходимо провести анализ результатов работы и обсуждение соответствующих результатов в сравнении с предыдущими работами, анализами и выводами.

○ **Заключение (Conclusion)** – обобщение и подведение итогов работы на данном этапе; подтверждение истинности выдвигаемого утверждения, высказанного автором, и заключение автора об изменении научного знания с учетом полученных результатов. Выводы не должны быть абстрактными, они должны быть использованы для обобщения результатов исследования в той или иной научной области, с описанием предложений или возможностей дальнейшей работы.

○ Структура заключения должна содержать следующие вопросы: Каковы цели и методы исследования? Какие результаты получены? Каковы выводы? Каковы перспективы и возможности внедрения, применения результатов?

○ В секции **Обзор литературы (Literature review)** должны быть охвачены фундаментальные и новые труды по исследуемой тематике

отечественных и зарубежных авторов, анализ данных трудов с точки зрения их научного вклада, а также пробелы в исследовании.

○ **НЕДОПУСТИМО** наличие множества ссылок, не имеющих отношения к работе, или неуместные суждения о собственных достижениях автора, ссылки на предыдущие работы автора.

При несоблюдении хотя бы одного из этих требований статья не принимается к рассмотрению.

5. Таблицы включаются непосредственно в текст работы. Они должны быть пронумерованы и сопровождаться ссылкой на них в тексте работы. Рисунки, графики должны быть представлены в одном из стандартных форматов: PS, PDF, TIFF, GIF, JPEG, BMP, PCX. Точечные рисунки необходимо выполнять с разрешением 600 dpi. На рисунках должны быть ясно переданы все детали.

6. Список литературы должен содержать только те источники (пронумерованные в порядке цитирования или в порядке английского алфавита), на которые имеются ссылки в тексте работы. Ссылки на неопубликованные работы не допускаются. Список литературы должен состоять из более чем 7 источников.

Список литературы должен содержать не менее 50% источников, опубликованные за последние 10 лет. Качество и количество источников, на которые даны ссылки, указывают на актуальность статьи. Поэтому авторам рекомендуется придерживаться следующих инструкций:

допустимое количество публикаций авторов и соавторов статьи в списке литературы не должно превышать 20% от общего числа.

7. Оформление списка литературы

Со второго номера ЕАЖМП 2025 года при составлении библиографии рекомендуется применять Harvard Referencing Style

При применении **Harvard Referencing Style** формирование списка литературы осуществляется в алфавитном порядке. Нумерация не предусмотрена. В **библиографическом списке** должны отражаться все книги, статьи, диссертации и др. научные труды, процитированные в статье. Список размещается в конце работы. Указываются имя автора, год публикации, название, место издания и издательство.

Главы в книгах, названия статей выделяются **английскими “кавычками”**.

Текстовые ссылки. При использовании Гарвардской системы цитирования, внутритекстовые цитаты предоставляют важную информацию об источнике в тексте вашего письма. Каждая цитата включает фамилию автора, год публикации и номер страницы. Как правило, все это указывается в круглых

скобках. Например, стандартная цитата может выглядеть как (Jones, 2024) или (Jones, 2024, p. 23) при ссылке на конкретную страницу.

Указание на автора(ов). Указывается фамилия автора и затем, после запятой, его инициалы. Ссылки более чем на одну работу одного и того же автора излагаются в хронологическом порядке. При ссылках на работы автора, опубликованных в одном и том же году, следует различать работы, добавляя латинские буквы (a, b, c) и т.д. к году издания (Jackson, A., 2024a: 12), (Jackson, A., 2024b: 75-76).

Если статью подготовили два автора, их фамилии разделяются между собой союзом “and”. Если три автора, то первый и второй разделяются запятой, второй и третий – союзом “and”. Когда авторов больше трех, указываются через запятые первые три, после чего ставится: **и др. (et al.)**: (Jackson, A., Doe, A., Brown et al., 2022).

Ссылки на международно-правовые акты, внутригосударственные нормативные правовые акты, государственные программы и т.д. оформляются в виде концевых ссылок по мере цитирования.

Название цитируемой публикации выделяется *курсивом*.

Оформление ссылок на книги должно содержать:

Фамилия, инициалы автора, запятая; (год издания в скобках) – запятая; название книги – *курсивом*; номер издания (если цитируется второе и последующее издание) – запятая; издатель (типография) – запятая; город издания – точка.

Пример: Смит, Дж., (2021), *Введение в социологию*. Изд. 2, Routledge, Лондон.

Интернет-источники: Если источник цитируется в электронном виде, то нужно в конце указать: полный URL на момент обращения (available at:).

Пример: Всемирная организация здравоохранения (2023). *Глобальные тенденции в области здравоохранения*, ВОЗ, [https://www.who.int/]. Accessed: 10 October 2023.

Ссылки на главы книг. Указывается Фамилия, И.О. автора, (год), “Название главы”, Фамилии, И.О. редакторов, *Название книги курсивом* [Перевод названия книги], № издания, издательство, город, страна, номера страниц главы.

Структура ссылки на журнальные статьи: фамилия и инициалы; (год издания в скобках); *название статьи - курсивом*; номер журнала, название журнала; номера страниц статьи.

Пример: Doe, A. (2019). “*Exploring Modern Art*”, №4 (12), Art Journal, pp. 34-50.

Ссылка на электронные журналы: фамилия, имя, год издания, “Название статьи в кавычках”, *название журнала курсивом*, том № или выпуск номер такой-то, номера страниц статьи, available at: полный URL на момент обращения.

Продублировать список литературы (используемых источников) транслитерированным списком литературы (**References**) к статье.

После **References** необходимо указать сведения по каждому из авторов (имя и фамилия, ученая степень, ученое звание, должность, место работы, город, страна, e-mail, ORCID) – на казахском, русском и английском языках).

См. более подробно о Гарвардском стиле:

На английском языке: <http://www.citethisforme.com/harvard-referencing>

<https://librarydevelopment.group.shef.ac.uk/Assets/pdfs/referencing/harvard.pdf>

<https://www.adelaide.edu.au/library/ua/media/4332/library-qrg-harvard-referencing.pdf>

На русском языке: https://lib.herzen.spb.ru/media/manual/harvard_style.pdf

https://geo.tsu.ru/content/faculty/structure/chair/tourism/Фотогалерея/standart_Harvard.pdf

A guide for authors when submitting articles to the Eurasian Journal of International Law

The editorial board of the Journal asks the authors to familiarize themselves with the rules (the editorial policy of the Journal containing general information about the Journal, the procedure for reviewing articles, publication ethics) in order to comply with them when preparing papers sent to the journal.

1. Sending an article to the editorial office means the consent of the author (the maximum number of authors is 3 people) to the right of the Publisher – L.N. Gumilyov Eurasian National University, to publish the article in the journal and republish it in any foreign language.

No more than 1 publication from the same author in the same issue of the journal is allowed. The author(s) is responsible for the content of the article.

2. An article is submitted to the editorial office (via the Open Journal System (OJS)) in Word format (A4 page, portrait orientation, margins on all sides - 20 mm. Font: type – Times New Roman, size (size) – 14);

MRNTI <http://grnti.ru> / - first line, on the left; initials and surname of the author(s) - centered alignment, italics; full name of the organization, city, country (if the authors work in different organizations, you must put the same icon next to the surname of the author and the corresponding organization; E-mail of the author(s) – italics in parentheses; the title of the article is centered in bold). The style file can be downloaded from the magazine's website. The authors need to submit two versions of the manuscript, one of which should not contain information about the authors (full name, place of work, information about the authors), since an anonymized text is required for conducting a double-blind review. The author(s) must also provide a cover letter (the cover letter template is attached on the journal's website). The article files must be numbered and named with the first 4-5 words of the article title (for example: 1. On the methodology of teaching international law – a file with the authors; 2. On the methodology of teaching international law – file without authors).

3. The length of the article should not exceed 16 pages (from 6 pages). The calculation of the volume of the article does not include an abstract, keywords, a list of references, a reference, information about the author in Kazakh, Russian and English. Works exceeding the specified volume are accepted for publication in exceptional cases by a special decision of the editorial board of the journal.

4. The text of the work begins with the MRNTI rubricator (International rubricator of scientific and technical information; determined by the link <http://grnti.ru> /), followed by full name (full surname, first name, patronymic of the author(s), academic degree, academic title, position, place of work, city, country, ORCID of the author(s); e-mail of all authors (including the main author), title of the article, abstract, keywords.

An abstract is a summary of a research article and is used to help the reader quickly understand the essence of the article. The volume is not less than 150 and not more than 200 words in Kazakh, Russian and English. The structure of the abstract includes the following points:

- Introductory remarks on the topic of the study.
- The purpose, main directions and ideas of scientific research.
- A brief description of the scientific and practical significance of the work.
- A brief description of the research methodology.
- Main results and analysis, conclusions of the research work.
- The value of the research (the contribution of this work to the relevant field of knowledge).
- The practical significance of the results of the work.

Keywords (no more than 7 words or phrases) should reflect the main content of the article; determine the subject area of the study; occur in the text of the article. Keywords are separated from each other by a comma.

The authors of the journal must adhere to the following rules on **the structure of the article** in accordance with the headings:

The article should have the following structure (*the first three paragraphs are in Kazakh, English, Russian*):

1. *Title and information about the author(s) – full name, academic degree, academic title, position, place of work, city, country, ORCID of the author(s); e-mail of all authors of publications (including indicating the main author).*

2. *Abstract (150-250 words).*

3. *Keywords (8-10 words).*

4. Introduction.

5. Materials and methods.

6. Results and discussion.

7. Information about financing (if available) (Acknowledgements).

8. The list of references and the availability of References – a transliterated list of references (transliteration is carried out on the website: <http://translit-online.ru>).

For foreign authors who have sent articles in English or Russian, the translation of the title of the article, information about the authors, Abstract, Keywords into Kazakh is carried out by the Editorial Board of the journal.

The Introduction consists of the following main elements:

The rationale for choosing a topic; the relevance of the topic or problem. In justifying the choice of a topic based on the description of the experience of predecessors, it is reported that there is a problematic situation (the absence of any research, the appearance of a new object, etc.). The relevance of the topic is determined by the general interest in the study of this object, but the lack of comprehensive answers to existing questions, it is proved by the theoretical or practical significance of the topic.

Definition of the object, subject, goals, objectives, methods, approaches, hypotheses and the meaning of the work. The purpose of the research is related to the

proof of the thesis, that is, the presentation of the subject of research in the aspect chosen by the author.

The Materials and methods section should consist of a description of the materials, as well as a complete description of the methods used.

The scientific methodology should include:

- research question(s);
- proposed hypothesis (thesis);
- stages of the study;
- research methods.

The characteristic or description of the research material includes its presentation in qualitative and quantitative terms. The characteristics of the material (international legal acts, LRA, state program documents, official statistics, works of scientists, etc.) are one of the factors determining the reliability of the conclusions and research methods.

This section indicates, if this was the case, the use of artificial intelligence (ChatGPT) when working on an article.

Results and Discussion is one of the most important sections of the article. The section provides an analysis and discussion of the results of the study. The conclusions based on the results obtained during the study are presented, the main essence is revealed. It is necessary to analyze the results of the work and discuss the relevant results in comparison with previous works, analyses and conclusions.

Conclusion – generalization and summing up of the work at this stage; confirmation of the truth of the statement put forward by the author, and the author's conclusion about the change in scientific knowledge, taking into account the results obtained. Conclusions should not be abstract, they should be used to summarize the results of research in a particular scientific field, with a description of proposals or opportunities for further work.

The structure of the conclusion should contain the following questions: What are the goals and methods of the study? What results have been obtained? What are the conclusions? What are the prospects and opportunities for the implementation and application of the results?

The Literature review section should cover fundamental and new works on the subject of study by domestic and foreign authors, analysis of these works from the point of view of their scientific contribution, as well as gaps in the study.

It is **UNACCEPTABLE** to have many links unrelated to the work, or inappropriate judgments about the author's own achievements, links to previous works by the author.

If at least one of these requirements is not met, the article will not be accepted for consideration.

5. **Tables** are included directly in the text of the work. They should be numbered and accompanied by a reference to them in the text of the work. Drawings and graphs should be presented in one of the standard formats: PS, PDF, TIFF, GIF, JPEG, BMP,

PCX. Bitmaps must be executed with a resolution of 600 dpi. All details should be clearly conveyed in the drawings.

6. The list of references should contain only those sources (numbered in the order of citation or in the order of the English alphabet) to which there are references in the text of the work. References to unpublished works are not allowed. The list of references should consist of more than 7 sources.

The list of references should contain at least 50% of the sources published in the last 10 years. The quality and quantity of the sources referenced indicate the relevance of the article. Therefore, authors are advised to follow the following instructions:

The permissible number of publications of authors and co-authors of an article in the list of references should not exceed 20% of the total number.

7. Design of the bibliography

From the second issue of the EAJIL in 2025, it is recommended to use Harvard Referencing Style when compiling a bibliography.

When using **the Harvard Referencing Style**, the list of references is formed in alphabetical order. Numbering is not provided. The bibliographic list must reflect all books, articles, dissertations and other scientific works cited in the article. The list is placed at the end of the paper. The author's name, year of publication, title, place of publication and publisher are indicated. Chapters in books, titles of articles are highlighted with English **“quotation marks”**.

In-text citations. When using the Harvard Citation System, in-text citations provide important information about the source within the body of your letter. Each citation includes the author's last name, year of publication, and page number, typically enclosed in parentheses. For example, a standard citation might look like (Jones, 2024) or (Jones, 2024, p. 23) when referring to a specific page.

Indication of the author(s). The author's surname and then, after a comma, his initials are indicated. References to more than one work by the same author are presented in chronological order. When referring to works by an author published in the same year, the works should be distinguished by adding Latin letters (a, b, c), etc. to the year of publication (Jackson, A., 2024a: 12), (Jackson, A., 2024b: 75-76).

If the article was prepared by two authors, their surnames are separated by the conjunction "and". If there are three authors, then the first and second are separated by a comma, the second and third by the conjunction “and”. When there are more than three authors, the first three are indicated, separated by commas, followed by: et al. (et al.): (Jackson, A., Doe, A., Brown et al., 2022).

References to international legal acts, domestic regulatory legal acts, state programs, etc. are formatted as end references as they are cited.

The title of the cited publication is highlighted in *italics*.

References to books should contain:

Author's last name, initials, comma; (year of publication in brackets) - comma; book title - in italics; edition number (if citing the second or subsequent edition) - comma; publisher (printing house) - comma; city of publication - period.

Example: Smith, J., (2021), *Introduction to Sociology*. 2nd ed., Routledge, London.

Internet sources: If the source is cited electronically, then at the end it is necessary to indicate: the full URL at the time of access (available at:).

Example: World Health Organization (2023). *Global health trends*, WHO, [<https://www.who.int/>]. Accessed: 10 October 2023.

References to book chapters. The following are indicated: Last name, First name, (year), "*Chapter title*", Last name, First name, Editors, Book title in italics [Translation of book title], Edition number, publisher, city, country, chapter page numbers.

Structure of references to journal articles: last name and initials; (year of publication in brackets); article title - in italics; journal issue, journal title; article page numbers.

Example: Doe, A. (2019). "*Exploring Modern Art*", №4 (12), *Art Journal*, pp. 34-50.

Link to electronic journals: last name, first name, year of publication, "Article title in quotation marks", *journal title in italics*, volume no. or issue number such-and-such, article page numbers, available at: full URL at the time of access.

Duplicate the list of references (sources used) with a transliterated list of references (**References**) to the article.

After **References**, it is necessary to indicate information on each of the authors (name and surname, academic degree, academic title, position, place of work, city, country, e-mail, ORCID) - in Kazakh, Russian and English).

See more about Harvard style:

In English: <http://www.citethisforme.com/harvard-referencing>

<https://librarydevelopment.group.shef.ac.uk/Assets/pdfs/referencing/harvard.pdf>

<https://www.adelaide.edu.au/library/ua/media/4332/library-qrg-harvard-referencing.pdf>

In Russian: https://lib.herzen.spb.ru/media/manual/harvard_style.pdf

https://geo.tsu.ru/content/faculty/structure/chair/tourism/Фотогалерея/standart_Harvard.pdf

Eurasian Journal of International Law (EAJIL)
Еуразия халықаралық құқық журналы (ЕАХҚЖ)
Евразийский журнал международного права (ЕАЖМП)

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қ. Сәтбаев к-сі, 2, 325 каб.

Тел.: +7(7172)709-500 (ішкі 31-245; 31-267). **E-mail:** ejil0809@gmail.com

web-site: <https://ejil.enu.kz/index.php/main>

Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қажымұқан к-сі, 13/1,

тел.: +7(7172) 709-500, (ішкі: 31-434)

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. К. Сатпаева, 2, каб. 325.

Тел.: +7(7172) 709-500 (вн.: 31-245; 31-267). **E-mail:** ejil0809@gmail.com

web-site: <https://ejil.enu.kz/index.php/main>

Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Кажымукана, 13/1,

тел.: +7(7172) 709-500 (вн. 31-434)